

KOROŠKI

svižinar

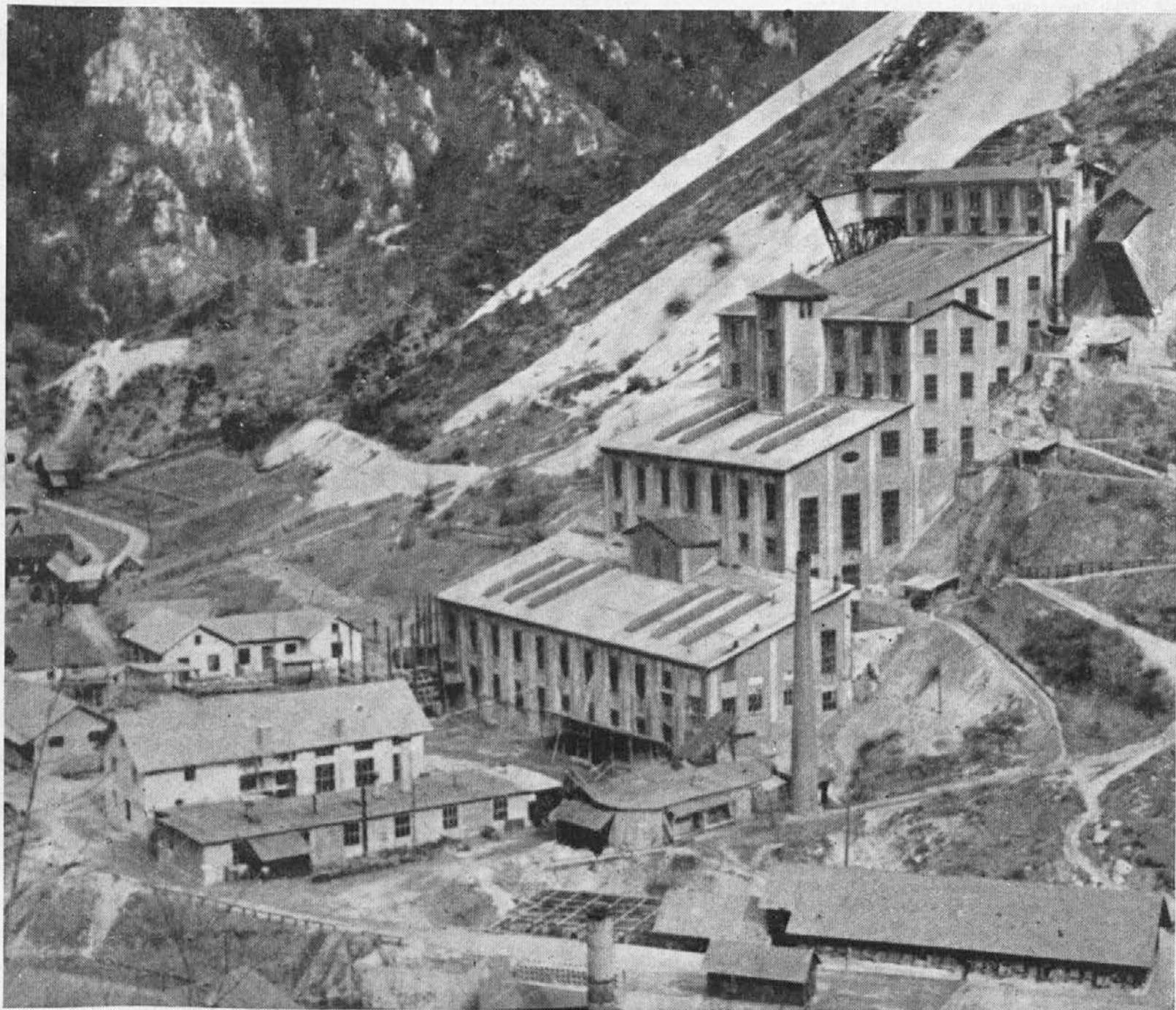
GLASILO GUŠTANJSKIH ŽELEZARJEV

Leto II.

Guštanj, 23. februarja 1952

Štev. 1-3

*Mežica, Črna, Žerjav —
to so naši sosede, naši
rudarji. Skupaj delamo v
tem kraju in smo veliki
prijatelji. Nekoliko dru-
gače je na delovnih me-
stih, v srcih pa je isto:
bridko in veselo.*

Žerjav — izbiralnica rude. Obrat flotacije je karakterističen. Tu zidamo kar v goro, kakor da ne bi bilo gore dovolj. Tudi pline odvajamo daleč v skalovje, kjer ni ne zelenja in ne ptic.

Guštanjski železarji

zmagovalci med največjimi kolektivi Slovenije

v šestmesečnem tekmovanju za počastitev desete obletnice JLA

Kratko: delali smo, napredovali in zmagali.

Nič kaj prijetna slika ni bila v podjetju ob koncu prvega polletja 1951. Svoje planske naloge smo komaj dosegli, v ostalem delovanju pa je bilo še slabše.

V takem stanju nas je zatekel razpis glavnega odbora Zveze borcev NOV Slovenije, ki je pozival na šestmesečno tekmovanje v počastitev desete obletnice JLA. Ni bilo dosti časa za razmišljanje. Ljubezen do Armije je bila močnejša od vseh pomislov in podcenjevanj. Tekmovalni program, ki ga je izdelal odbor, je ves kolektiv z zadovoljstvom sprejel in skrbel za točno izvajanje in iz meseca v mesec odkrival nove načine tekmovanja. Tako smo tekmovanje poživljali in mu dali množični značaj.

Tekmovalni zanos kolektiva je bil ves čas tekmovanja izredno živahen in je ta pozitivni gon koroških fužin kmalu zajel domala ves naš obmejni kraj. Priznanja, ki so medtem prihajala za mesečne uspehe, so ta zanos še bolj okrepila, kajti pokazala so priznanje in zanimanje, ki ga je bilo to ljudstvo v tem oddaljenem obmejnem kraju v preteklosti tako malo deležno.

Guštanj in z njim njegova dežela ob severni meji, je bil v tekmovanju za počastitev Jugoslovanske armije po mesečnih uspehih dosledno med prvimi, v končni oceni pa je dosegel prvo mesto v skupini največjih podjetij Slovenije.

Razglasitev za zmagovalca v šestmesečnem tekmovanju na čast JLA je gotovo največje priznanje, ki ga je bil naš kolektiv deležen do sedaj, in mirno lahko rečemo, ki je bilo po vojni sploh izrečeno.

Borba za zmagovalca je bila težka, saj je bile to do sedaj najbolj živahno in množično tekmovanje v Sloveniji, zato smo na zmago tem bolj ponosni. V Sloveniji smo zmagali in uvrstili smo se med najboljše kolektive v državi. Na tem mestu hočemo tudi ostati, zato smo sprejeli poziv sindikalnega sveta Slovenije in se med prvimi prijavili k tekmovanju delavskega upravljanja podjetij.

L. B.

Kot zmagovalci smo prejeli iz vse domovine stotine čestitk. Zahvaljujemo se delovnim ljudem in delovnim skupnostim, ki so se nas spomnile ob tem velikem prazniku.

Zmagovalne simbole smo prejeli na proslavi 10-letnice JLA. Izročil nam jih je naš Matjaž, tov. ing. Pavle Žavcer, ki je bil za časa NOV partizan v naših koroških hribih.

»... Tudi koroška zemlja je v tej borbi dokazala, da je sestavni del Jugoslavije. Prepričanje tujca, da je slovensko ljudstvo v tem delu države že do kraja zastrupljeno in potujčeno, je bilo uničeno. Nacionalna zavest je tudi pri nas rodila partizanske enote.

Koroški partizani, Vi, Vaši sinovi in hčere, bratje in sestre, ste dokazali, da ste vredni svoje slovenske zemlje. Rodovi bodo ostali hvaležni in bodo s ponosom izrekli imena Jugovih, Plešnikovih, Plazovnikovih, Kotnikovih, Šteharnikovih in številnih drugih junakov, ki so dali svoja življenja za čast in osvoboditev te lepe slovenske zemlje.

Prav zato, ker je naša armada zrasla iz ljudstva, je razumljiva njena priljubljenost. Noben tekmovalni poziv ni deslej žel tako širine in takega uspeha, kakor je bilo to doseženo v tekmovanju za počastitev naše ljudske armade. Vsi kolektivi podjetij in ustanov, organizacije mest in vasi so požrtvovalno sodelovali in v tem tekmovanju zabeležili pomembno porast tako na gospodarskem kakor tudi na kulturno-prosvetnem polju.

Ponosni smo lahko, da smo prav mi na tem koščku osvobojene koroške zemlje pokazali največji napredek in postali zmagovalci. Vrednost tega prizadevanja in uspehov bo ostala trajna.

Velik je bil podvig v proizvodnji, še večji pri splošnem družbenem udejstvovanju in pri jačanju patriotičnega in obrambnega duha nas vseh. Uvedeni so bili novi proizvodi, organizirana močna športna družina, predvojaška vzgoja in protiletalska zaščita, na novo osnovano televadno društvo, ojačeno fizikulturno društvo, osnovana ljudska univerza, ustanovljen nov list »Koroški fužinar« in začeto delo na zbirki delovnih in zgodovinskih znamenitosti Mežiške doline.

V imenu upravnega odbora imam čast zahvaliti se našemu kolektivu in vsemu ljudstvu našega kraja za njegov doprinos k tem velikim pridobitvam...«

(Iz govora direktorja Klančnika ob izročitvi zmagovalnih simbolov Železarni Guštanj na dan JLA)

Guštanj-jeklarna na Ravnah pred 57 leti. — Ni še personalov, ne šole. Primerjaj s sliko na drugi strani prve številke »Fužinarja«.

*V prihodnji številki bodo priloženi popisi in slike iz dobe NOV v naših krajih.
Pošljite prispevke čimprej*

N A Š A K O R O Š K A S T R A N

Tri pesmi za trojen spomin

Ni je lepše in ljubše pesmi, kakor je naša koroška pesem. Mehka je ko nov kruh, dobra ko materina beseda: ob njej se nam zasvetijo oči.

* * *

Deset let je, ko so gestapovci huje ko Turki »prepleli« Podjuno, Rož in Ziljo in izruvali na stotine družin iz domače zemlje in jih gnali na tuje.

Vlak je tulil v mraku mimo Vrbskega jezera, mimo Porečja in Vrbe, kjer se brstijo dvorci nemške gospode; Dobrač se je ogrinjal s senco, Stol je še žarel; tam doli je podgorška Marija, tam zadaj višarska, pod Kepo so Loče in Baško jezero... Pregnanci so upirali oči v ta domači svet in molčali. Sedemletni Blažej je silil v mamo, zakaj njegovih zajčkov ni vzela s seboj. — »Oh, pusti me zdaj — te zadnje pol ure!« Stisnila ga je k sebi in zrla v večer.

Tedaj se je z enega konca vagona utrgala pesem, ko da se je razvezala topa boleost, in je prevzela vse:

Nmav čriez jezero,
gor čriez gmajnico,
kjer je dragi dom
z mojo zibelko,
kjer so me zibali
mamica moja
in prepievali haji, haja.

Ko sem še majhen biv,
sem biv dro vesiev,
sem venčbarti
kiro pesem pev;
zdaj vse minuvo je,
nič venč pev ne bom,
saj ni venč moj ljubi, dragi dom.

Nikoli ta pesem ni bila bolj doživeta. Ko je utihnila, so visele vsem solze na licih. In potem je vlak zasopihal nad Beljakom v tujino in v noč...

Sto let bo ta pesem stara; tedaj je bil nje pevec, Franc Treiber, župnik v St. Jakobu v Rožu. Mati in oče sta mu v enem letu zapored umrla; iz te osebne žalosti se je rodila pesem.

Vanjo pa je slovensko ljudstvo stisnilo svojo koroško bol.

* * *

Bilo je na Selah, ko so pevci na partizanskem grobu zapeli:

Pojdem v rute,
oj tam, kjer je mraz.
Tam je moj pobič,
oj tam sem pa jaz.
Tam na tem hribu
na cerkev stoji;
sonce gor sije,
se lepo sveti.

Okoli te cerkve
je britof skopan,
tam je moj pobič,
je tam pokopan.
Tam dol poklekнем,
en mal požebam,
da ne bo moj pobič
ležal koj sam

Dekle, ki je pelo alt solo, je pelo tako pretresljivo, da so z njo vred po pesmi še vsi obstali ko onemeli.

Morda je res, dekle, tudi tvoj pobič v teh hribih kje pokopan?

Ko je pela, je bila kakor glas domovine ob mladih grobovih.

Pred petimi leti se je zbralo v Ljubljani nekaj koroških fantov pri štefanu vina okoli Prežihovega Voranca. Dobro volje so bili in so peli. Eden je tudi vstal in govoril Vorancu na čast. Ko so na kraju prijeli za kozarce, se mu je Voranc zahvalil:

»Fajn si povedal; bolje bi pa bilo, da še anbart tisto našo zapojete: Z nobenim purgarjem kne grem jaz tavšet!«

Viš, Voranc, ko je zdaj druga obletnica tvoje smrti, bodi po tvojem in ti bodi ta pesem sem napisana:

Z nobenim purgarjem
kne grem jaz tavšet
za mojo burno kajžico.

Okuoli kajžice
rastejo rožice,
oh, ka za no veselje je.

Ko zjutri se zbudim,
najpre Boga častim,
poa pa po puoli gledat grem.

Ani mi siečejo,
ani mi ženejo,
ani pa v kupe spravljaajo.

Ani pa orjeajo,
ani pa sejejo,
ani pa v sienci skačejo.

Taka je zadovoljna pesem naših hribov in grabnov: delo — »ka za no veselje je!«

»Nekaj vam povem,« je rekel Falenti, »kdor naše koroške pesmi rad ima, ta je dober človek.«

fs.

Kovinarska godba v Guštanju. — Republiški prvaki so bili pred dvema leti; sedaj so pustili to še drugim. Nikoli pa ne bo pozabljen sprejem guštanjkega godbenega zbora na poti od Pece do Skoplja, ko so kot zmagovalci nastopali po mnogih središčih domovine. Guštanjčani ne priznavamo radi, kapelniku Joškotu Hermanu pa priznavamo vse zasluge.

Ciril Vončina:

Rudarska delavnost pod Peco

Druga plat Mežiške doline — zgodovinski popis

Najstarejši pisani viri o zgodovini rudarstva pri nas obstajajo iz leta 1442 in sicer je bil lastnik rudokopov tedaj nadvojvoda Ernest Železni. Toda tudi iz tega poročila ni točno sklepati, če je bilo to na mežiški ali bistriški strani (jugoslovanski ali avstrijski strani). Viri govore namreč le o svinču iz Pece. O rudarstvu naslednjih 200 let nimamo nikakih poročil. Šele leta 1655 pravi poročilo, da je neki Sigmund pl. Orthenfels dobil dovoljenje za izkopavanje svinčene rude v Črni. Tudi grofje Thurni so v tem stoletju kopali rudo v Peci. Poročilo pravi, da so večji del teh jam v Peci leta 1706 opustili, verjetno zaradi nerentabilnosti. Znano je tudi, da so že leta 1720 kopalj rudo v Hlivnikovem v Jazbini. Leta 1740 je kopal grofovski administrator Krištof Šlangenbergrud v Matvozovem in Čemernikovem in v Podpeci. Iz vseh teh virov je torej posneti, da so v Mežiški dolini najstarejši rovi v Peci ter okolici Žerjava, dočim se rovi v okolici Mežice omenjajo šele pozneje. Po zgodovinarju Pallu nam je znano, da so v bližini Pliberka (verjetno v poznejšem rudniškem revirju Bistrica) kopali že v 12. stoletju svinčeno rudo gospodarji štifa v Št. Pavlu v Labudski dolini. Sicer pa o rudarstvu v Mežiški dolini nimamo podatkov iz srednjega veka. Dr. Gruden pravi v »Zgodovini slovenskega naroda«, da so v srednjem veku porabili veliko svinca za okvirje, strehe, izdelovali so tudi že barve, vendar o mežiškem svinču ni glasu. V splošnem je rudarstvo Slovenije v srednjem veku životarilo, izjema je bil le živosrebrni rudnik v Idriji. Rudarji tedaj tudi niso uživali nikakih pravic in zaščite ter so bili vsled nevarnega težkega in skrajno nezdravega dela neprimerno na slabšem, kakor ostali tlačani.

Kot prvi korak k izboljšanju rudarskega stanu navaja dr. Gruden prvi rudarski red, ki ga je izdal cesar Maksimilijan I. leta 1517. S tem redom ali zakonom je nastal šele prvi stan rudarjev, ki je imel že tedaj svoje pravice in je bil med redkimi stanovi, ki so bili pod zaščito deželnih knezov. Navzlic rudarskemu redu pa se v naslednjih stoletjih, kakor že rečeno, le malo omenja rudarstvo Mežiške doline. Možno je, da so v večnem strahu pred Turki že v 15. stoletju močno opustili rudokope. Turki so namreč leta 1473 pridivjali prvič v Podjunsko dolino ter morili, ropali, požigali do Železne Kaple ter Gline in se vračali preko Guštanja na Štajersko. Tudi med poznejšimi roparskimi pohodi so Turki še večkrat vdrli v Podjuno. Ni znano, da bi bili Turki vpadli v Mežico. Tudi druge nadloge so gotovo onemogočale razvoj rudarstva, predvsem lakota. Zgodovinar Palla pravi v svoji »Heimatkunde des H. K.«, da je vladala po naših krajih okrog leta 1633 silna lakota, ki je bila posledica turških ropov, povodnji in slabih letin. Z vojaško silo so zatirali ropanje lačnih množic, ki so se zlasti v okolici Celovca zbirale ter skušale z nasiljem pridobiti živeža. Dr. Potočnik omenja tudi kugo, ki je okrog leta 1680 morila po Podjunski dolini ter verjetno tudi v Mežici. Po vseh teh groznih udarcih, ki so topli Spodnjo Koroško, je vsekakor po-

teklo veliko desetletij, preden je prišlo do zboljšanja življenjskih prilik in s tem tudi do uspešnejšega udejstvovanja v rudarstvu Mežiške doline. Dasiravno tudi iz 18. stoletja ni o mežiških rudarjih podatkov, na podlagi katerih bi si lahko ustvarili pregledno sliko o rudarstvu, je kljub temu lahko sklepati, da je v tej dobi, zlasti proti koncu tega stoletja, rudarstvo v Mežiški dolini pričelo rapidno napredovati. V tem stoletju so odkrili prejkone prva večja rudišča in iz teh časov obstajajo nekateri rovi, ki so še danes ohranjeni. Znano je n. pr., da je v Friderikovem rovu delalo 40 rudarjev že l. 1809. Delalo se je tedaj pa tudi v rovu Marija dobrega sveta, v Ožbaldovem rovu in drugih. Če je torej že v tem letu obrat na Frideriku tako razširjen, je to za tedanje rudarske razmere dokaz, da se je delalo že več desetletij preje. Nemirni časi, v katerih so tedaj živele zlasti alpske dežele, pa so še vedno kvarno vplivali na razvoj. Kot najhujšega spremljevalca teh časov navaja zgodovina zopet lakota, ki je v začetku 19. stoletja ponovno kruto gospodarila v spodnji Koroški. Dr. Potočnik pravi, da je biren (60 kg) rži stal v letih 1815—1818 po teh krajih 48 goldinarjev, biren pšenice pa 70 goldinarjev. Pri mesečnem zaslužku 20—30 goldinarjev, ki ga je imel tedaj povprečno rudar, si je težko predstavljati, kako so rudarji v teh letih živeli. Posledice pomanjkanja so bile seveda, kakor vedno, bolezn, zlasti kolera, ki je gospodarila po Spodnji Koroški okrog leta 1836. Navzlic skrajno slabim razmeram v začetku 19. stoletja pa se je v mežiških rovih in tudi v okoliških delo nadaljevalo. K temu je v veliki meri pripomogel mir, ki je bil sklenjen po tedanji vojni med Francijo in Avstrijo 14. oktobra 1809 v Schönbrunn. Avstrija je po tem premirju zgubila Zgornjo Koroško za skoraj štiri in pol leta, dočim ji je Spodnja Koroška ostala in je bila dodeljena guvernerju v Gradcu. Gornjekoroški svinčeni rudniki so bili za ves ta čas odrezani od Avstrije in je prišel vsled tega do veljave

mežiški svinec. Da čim bolj pospeši razvoj mežiškega rudarstva, je tedanja avstrijska vlada naložila na cent (56 kg) uvoženega svinca visoko carino 4 gold. Na ta način je bila konkurenca uvoženemu svinču odzeta in to je verjetno v največji meri pripomoglo k precejšnjemu razvoju teh rudnikov v prvih desetletjih 19. stoletja. Dasiravno je po letu 1813, ko so Francozi zapustili avstrijske dežele, napredovanje v rudarstvu Mežiške doline nekoliko zastalo, se je delo vseeno nadaljevalo, ker so prišli v deželo mirnejši časi, le lakota, posledica vojn, je, kakor že omenjeno, ovirala nadaljnji razvoj. Do kakih posebnih uspehov pa ni moglo priti in to v glavnem zaradi tega ne, ker je bilo preveč — večinoma malih podjetnikov, ki so vsak zase iskali rudo in jo topili. Vsled pomanjkanja denarnih sredstev pa tudi zaradi premale rentabilnosti so lastniki tedanjih rogov lahko le malo investirali, obratne naprave pa so bile že za tedanje čase skrajno primitivne. V več rovih v okolici Mežice, Črne in Pece, ki so tudi dandanes še opuščeni, se je delo ustavilo, kakor pripovedujejo ustna izročila, vsled tega, ker je lastniku dotičnih jamskih mer zmanjkalo denarja. Tako se pripoveduje o rovih v Topli, ki so pa dandanes že zasuti, pač pa je še videti ostanke razvalin izbiralnice, kovačnice in drugih obratnih poslopij, da so v njih ustavili delo zaradi pomanjkanja denarja. Enako se je zgodilo podjetniku v Podpeci in drugim. Pripoveduje se, da je bila v Topli ob času ustavitve odkrita še lepa ruda, podjetnik v Podpeci pa je baje ustavil delo tik pred bogatim rudiščem, ki ga je njegov naslednik odkril že po nekaj dneh nadaljevanja dela. Izmed lastnikov rogov v gornji Mežiški dolini so v XVIII. in XIX. stoletju najpomembnejši grofi Thurn-Valsassina, J. Rainer, družine Žerjav, Kompoš, Leopold Pretner, Franc Bruner in duhovnik Pavlič iz Celovca. Najpodjetnejši med njimi je bil J. Rainer, ki je posedoval večje število rogov v okolici Črne; poleg njega pa še štiri manjše rudarske družbe,

Pogled na Peco z Uršlje gore. Če gledaš z gore na goro, stvar ni tako strma.

v treh od teh družb — je bil Rainer tudi solastnik. Prva teh družb je imela rove na posestvu Matvoz, v hribu Ostrčnjak, na posestvu Pečnik, Pongračič, Pistotnik, Čemernik in še več manjših rogov v okolici Črne. Druga družba je posedovala rove v okolici Mušenika in v posestvu Igerc. Tretja družba je bila tudi lastnica nekaterih rogov v okolici Mušenika. Četrta družba pa je imela rove v Šumahovem posestvu nad Mušenikom.

Pomembnejšo rudarsko družbo so tvorili tudi Pretner, Gregor Kompoš in Brunner. Ta je kopala svinčeno rudo na desnem bregu Meže pri današnjem Žerjavu, pa tudi v kat. občini Podpeca v bližini Mežice. Prvotno družbo sta tvorila Franc Brunner in Gregor Kompoš, katerima pa se je l. 1820 pridružil še Leopold Prettner. Leta 1840 nimamo več v družbi Gregorja Kompoša; njegov delež so prevzeli sinovi Tadej, Vinko, Ernst in Rajmund Kompoš ter se odslej družba imenuje »Svinčeno podjetje Prettner in bratje Kompoš«. Ta družba, ki je bila za nadaljnji razvoj rudarstva v Mežiški dolini najpomembnejša, se je razvijala sledeče: Vsak Kompošev je imel po $\frac{1}{3}$, Prettner pa $\frac{1}{3}$; Brunner je izstopil iz družbe že okoli leta 1834. Po Prettnerjevi smrti leta 1855 so mu v posesti svinčenega rudnika sledili njegovi dediči. Ko so pa maja leta 1864 izstopili iz družbe bratje Vinko, Rajmund in Ernst Kompoš, sta vstopila na njih mesta Romuald Holenia in Anton L. Morič, nakar je bila razdelitev posesti sledeča: Tadej Kompoš $\frac{1}{3}$, Romuald Holenia $\frac{2}{10}$, A. L. Morič $\frac{2}{10}$ in L. Prettnerjevi dediči $\frac{1}{3}$. To posestno razmerje je ostalo neizpremenjeno do junija 1866, ko je vstopil nov družabnik J. Rainer, ki je pridobil del posesti od Tadeja Kompoša. Potem ko so pridobili v celoti družbo v svojo posest

L. Prettnerjevi dediči, so jo prodali dne 9. decembra 1871 Plajberški rudarski uniji (Bleibenger Bengweks - Union) v Celovcu. Kdaj je prešla družba Žerjavov v last Prettnerjev in Kompošev, ni mogoče ugotoviti; zadnjič srečamo družbo Žerjavov februarja leta 1856, ko zaposluje okoli 40 delavcev. Po letu 1871 je samostojno obratoval kratko časa še J. Rainer na Igerčevem, kateri je 18. novembra 1893 prodal svoje podjetje Plajberški rudarski uniji, ki je s tem združila v svoji posesti vse svinčene rove Mežiške doline ter jih posedovala do leta 1921, ko jih je od nje pridobila angleška družba The Central European Mines Limited v Mežici.

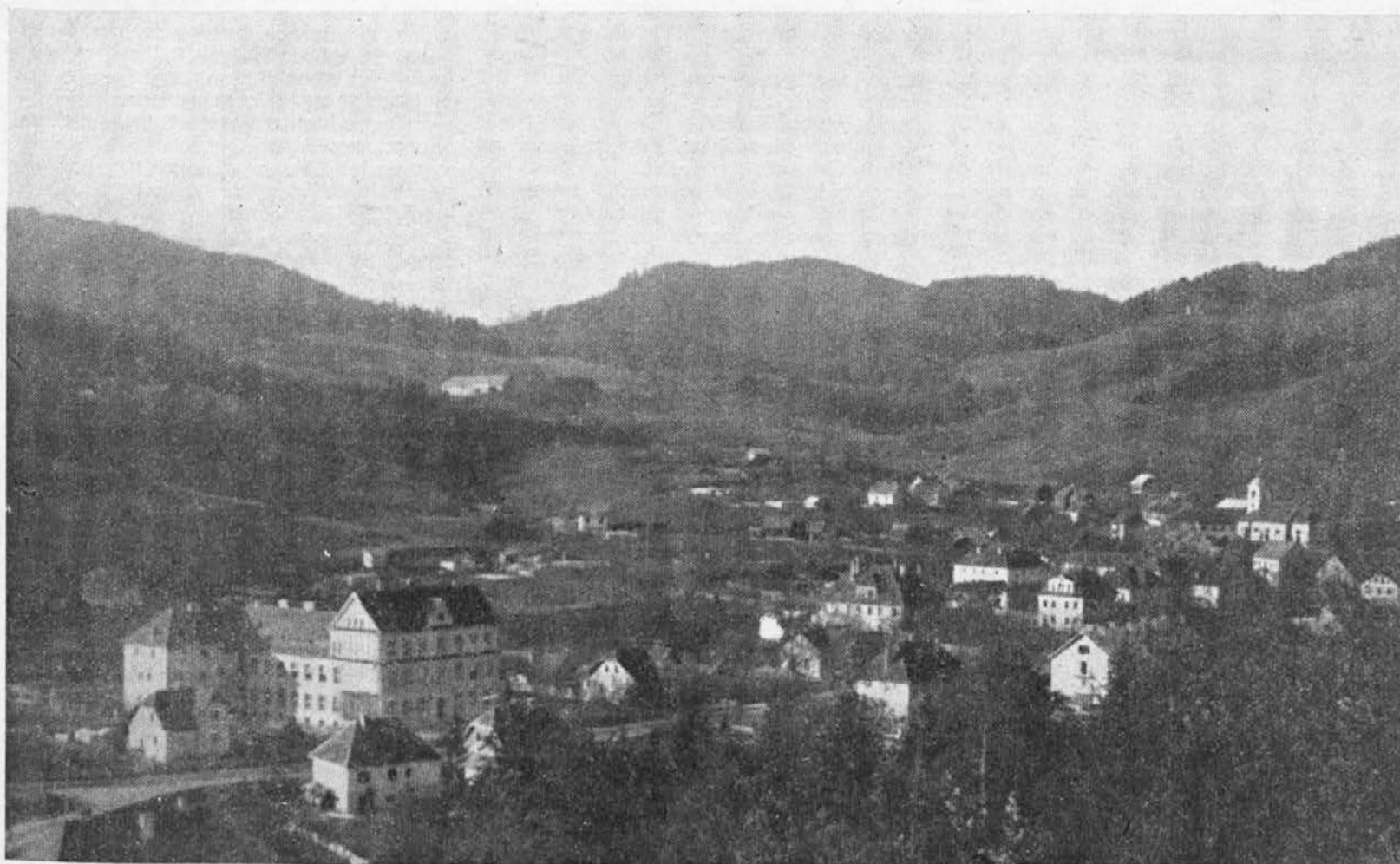
O lastnikih družbe Prettner in Kompoš so nam znani nekateri podatki. Gregor Kompoš je bil večji posestnik ter je imel rove tudi v okolici Železne Kaple. Brunner je bil Mariborčan ter je posedoval razen deleža pri svinčeni rudarski (uniji) družbi v Mariboru delavnico za šibre in svinčeno glajenko. Leopold Prettner je bil c. kr. rudniški upravitelj ter je stanoval v Pliberku. Leta 1809, ko sta bila lastnika samo še Brunner in Kompoš, sta si delila dobiček v razmerju $\frac{2}{3} : \frac{1}{3}$. Posedovala sta Friderikov rov s 40 delavci, rov Marija dobrega sveta pri Žerjavu, 7 prostosledov v Podpeci, 1 jašek v okolici Sv. Helene s prikopom ter prikop v bližini Friderikovega rova, ki so bili v tem letu izven obrata.

Z dovoljenjem rudarskega urada v Leobnu iz leta 1813 je družba začela slediti rudo v gozdovih nad Poleno in sedanjim Glačnikovim rovom, z dovoljenjem istega urada iz leta 1814 pa tudi v bližini Junčarjeve kočice. Leta 1820 se je zopet začelo delo v rovu Marija dobrega sveta; vzporedno s tem pa se je število delavcev v Friderikovem rovu znižalo na

30. V splošnem je družba ves čas zaposlovala v jamah 40—50 kopačev.

Družba Prettner, Brunner in Kompoš je razvijala svoje obratovanje zlasti na Poleni pri Mežici. Na mestu današnje električne centrale je stala že v XVIII. stoletju peč za topljenje svinca, kamor so dovažali rudo samotež predvsem iz Friderikovega rova. Po ustnem izročilu so vozili rudo sem tudi v kosih iz jam v Topli in v Pečniku, medtem ko so rudnati zdrob topili v teh časih v Žerjavu onkraj Meže, deloma pa tudi na Pristavi na mestu, kjer stoji danes rudniška hiša št. 1.

Rudo so v naši dobi prebirali skoraj pri vsaki jami, v kateri so pridobivali svinec vsebujočo izkopanino, ter so vršili prebiranje večinoma otroci, stari nad sedem let. Te prebiralnice pa niso imele nobenih lomilcev kamenja, ker ni bilo pri jamah vode, ki bi gonila stope za drobljenje kamenja. Pri naraščajoči produkciji rude, zlasti v Friderikovem rovu, ročna zbiralnica ni več zadostovala, in ker tudi peč na grebljice na Poleni ni zmogla topljenja vse pridobljene svinčene rude, je bilo treba izpopolniti zbiralnice in topilnice. V to svrhu je družba 27. maja 1810 sklenila z Matijo Majerholdom (sedaj rudniško posestvo Marhold), podanikom graščine Pliberk, naslednjo pogodbo, ki govori v bistvu o današnji rudarski naselbini Spodnji Breg nad Poleno: Matija Majerhold odstopi družbi za nedoločeno dobo, ki je odvisna od potreb družbe, svet nad Barbarinim in Friderikovem rovom do Junčarjeve meje za nasipanje jalovine, ledino nad cesto od vhoda v Majerholdov jarek ob poti navzgor pa za postavitev obratnih naprav in poslopij. Za to plača družba Majerholdu letno odškodnino 8 for. Pliberška graščina je odobrila pogodbo 16. junija 1810 in

Mežica. — V ospredju šola — eno najlepših šolskih poslopij v državi. Pravzaprav je to Mežica ob Meži v Mežiški dolini. Gre torej za imensko središče našega kraja. Ze že, nekaj zaradi največjega svinčenega rudnika v Evropi, toda Mežica je že dolgo znana tudi zato, ker rudarji in zvonovi tam najlepše pojo.

istega leta je izdal rudarski urad v Celovcu družbi dovoljenje za zgradbo nove peči za topljenje rude, potem ko je družba dokazala, da ima preskrbljena drva za najmanj 20 let. Nova peč je stala na Spodnjem Bregu ob potoku v bližini današnje rudniške stanovanjske hiše ter je obratovala približno 50 let. Obenem s pečjo je družba postavila na Spodnjem Bregu tudi stope za drobljenje svinčene rude. Zaradi tega »moderniziranja« prebiralnih naprav je produkcija rude rasla tako, da peči na Poleni in Spodnjem Bregu nista več zadoštovali. Leta 1814 je družba zato prosila dovoljenje za postavitev nove peči na Poleni, ki je bila ugodno rešena 31. avgusta 1814, potem ko je družba predložila od pliberške graščine potrjeno pogodbo, s katero si je zagotovila les za kurjavo. Med najvažnejše dogodke v zgodovini mežiškega rudarstva XIX. stol. spada prodaja rogov in obratov grofa Thurna družbi Kompoš, Brettner in Brunner 28. avgusta 1827. Za vsoto 3000 forintov, ki se je plačala v srebrnih dvajsetih od konca leta, so prešle v last družbe Kompoš, Prettner in Brunner sledeče jame in prostosledi: Anton, Sebastian in Francišek na Igerčevem, Johanes in Karl v Črni, Žigmund, Dobra nada, Patrijarh, Martin, Marija pomagaj, Simon in Juda, Angel varuh, Sv. Duh, Trojica in srečen rov na Mučevem, Jurij na Bosijaku, Ana na Čamerniku, Danijel na Matvozu, Vsi sveti na Pogorevcu, Mihael na Jankovcu, Barbara na Jakšetovem, Ožbold, Jožef, Leopold in Terezija na Ladinikovem ter Martin na Hlivnikovem. Od teh rogov se je vršil obrat v Juriju z 10, v Barbari s 4, v Leopoldu s 4, v Sv. Trojici s 5 in v Danijelu s 5 možmi. Nadalje je družba Kompoš, Prettner in Brunner postala lastnica izbiralnice v Žerjavu in delavske stanovanjske hiše na Bosijakovem ter je prišla v njeno last tudi vsa zaloga svinčene rude in orodje za njeno pridobivanje, razen orodja za pridobivanje železne rude in premoga. Predajo s strani grofa Thurna je izvršil 31. avg. oskrbnik Miha Unterberger, prevzel pa upravnik Simon Kompoš.

Z omenjeno prodajo je grof Thurn opustil pridobivanje svinca ter se omejil izključno na pridobivanje železa in premoga. To dokazuje tudi določilo kupne pogodbe, da grof Thurn ne bo v okolišju prodanih jam in prostosledov več sledil svinčene rude; vzporedno s tem pa se je družba Kompoš, Prettner in Brunner obvezala, da v župnijah Črna, Mežica in Pliberk ne bo iskala premoga in železne rude. Grof Thurn je s to pogodbo postal odločilni železorusarski, družba Kompoš, Prettner in Brunner pa odločilni svinčenorudarski činitelj Mežiške doline ter je z obema zvezan odločilni nadaljnji razvoj naše koroške svinčene in železarske industrije.

Po nakupu Thurnovih jam in prostosledov povečana produkcija rude je zahtevala razširitev, zlasti stop. Leta 1834 so zajezili Mežo pri Poleni, približno na mestu današnjega jezera za električno centralo. Od jezera je bila voda napeljana k poslopju, ki nosi še danes ime »pohar« (Poch- und Waschwerk), kjer je bila zgrajena nova izbiralnica iz kamenitih kvadrov kot prvi večji in za daljšo dobo zgrajeni rudniški obrat v modernem smislu besede.

V zvezi z napredujočo produkcijo in vse bolj racionaliziranim obratom je družba začela tudi z nakupom posestev, da si na ta način prihrani plačevanje letnih odškodnin ter da odstrani trajne zapreke, ki so se stavile gradbam stavb na nafeti zemlji. Med temi nakupi je bilo posebnega pomena posestvo Franca Verdnika (polenska huba), kupljeno 7. junija 1834 za

2000 for. Na bivšem Verdnikovem posestvu je družba zgradila poslopje za pisarne in uradniška stanovanja (poslopje, kjer je danes menza in restavracija). Pred leti je bilo to edino v celoti zidano poslopje na Poleni in edino večje poslopje v Mežici. V pritličju so bile pisarne, ki so se leta 1901 preselile v stavbo, kjer je danes jamomerstvo, v prvem nadstropju pa so stanovali uradniki, predvsem pa oskrbniki družbe. Mogočne lipe, ki stojijo pred današnjo restavracijo, so bile po tradiciji zasajene dve leti po dozidavi zgradbe, torej leta 1837. Prihodnje leto je družba zaprosila za dovoljenje, da postavi tretjo peč na grebljice na Poleni, kar ji je rudarska oblast v Celovcu dovolila 6. februarja 1836. Nova naprava je bila posebno važna, ker je morala ustreči povečani produkciji, obenem pa nadomestiti prvo od starih peči, ki je kmalu postala nerabna, tako da sta bili v obratu zopet le dve peči. Ti dve peči sta obratovali tudi v poznejših dobah ter so jih podrli šele leta 1906, ko so začeli topiti svinčeno rudo na ročnih ameriških pečeh v Žerjavu in na Pečniku. Po dogotovitvi tretje peči ne najdemo — vse do prodaje Pliberški rudarski uniji — bistvenih obratnih izprememb ter se je produkcija svinca razvijala po ustaljenih tirih.

Produkcijo družbe Kompoš, Prettner in Brunner moremo zasledovati od leta 1815 pa do leta 1869. Svinec so v tej dobi vlivali v plošče dveh starih stotov, t. j. 112 kg. Na tone preračunana produkcija svinca je znašala v tem razdobju letno med 52,7 ton (1815) ter največ 258,4 ton (1867).

Prevoz svinca so vršili do leta 1864 konji, po letu 1864 pa od Prevalj dalje železnica.

Rudarski delavnik je trajal 14 ur za odrasle z enournim opoldanskim odmorom in 14 ur za otroke z dveurnim odmorom. Ob nedeljah in praznikih je obrat miroval, izvzemši peči, ki so obratovale nepretrgoma, razen pri pomanjkanju rude in pa pozimi zaradi mraza. Ker so pozimi zamrznila vodna kolesa ter se je nabral led v stopah in posodah za čiščenje rude, je izbiralnica pozimi pogosto stala, tako na primer l. 1816 do 18. marca. O delavskih plačah, žal, v arhivu ni podrobnejših podatkov, znano je samo to, da so zaslužili kopači na mesec okoli 20 for. Obratne in socialne razmere podjetja nam prikazuje ohranjeni mesečni obračun iz l. 1834 ter vprašalna pola rudarskega urada iz l. 1847. Mesečni izkaz izdatkov vsebuje poleg delavskih zaslužkov še sledeče postavke: Plača oskrbnika 70 for., remuneracija za svinec 26,70 for., lojeve sveče za razsvetljavo v jamah 120,20 for., voznje 100 for., dva šopa peres, črnilo, 1 knjiga in papir 1,30 for., svinjska mast za mazanje strojev 3,32 for., 3 topilci za srajce 3 for., smodnik 612,30 for., les 19,15 for., plavljenje lesa 307,25 for., ostali izdatki 10,42 for. Po obračunu iz leta 1848 pa razvidimo, da so znašali pridobitveni stroški za stari stot svinca v letih 1834—1848 povprečno 8,25, medtem ko je bila prodajna cena 11,25 for., tako da je znašal čisti dobiček pri 56 kg svinca 3 forinte. Socialne in prosvetne razmere med rudarji so bile slabe, kar kaže najbolj nazorno, da je bila šola v Črni odprta šele 1811. leta. Pismeni so bili med rudarji kakor med kmeti redki in so bili večini analfabeti tudi pazniki. Dnine so zarezovali v leskove palice ter je število zarez značilo tudi število dnin; pravtako so po zarezah tudi kontrolirali navzočnost vseh pri delu in v službi. Značilna za razmere je omenjena vprašalna pola rudarskega urada v Celovcu,

na katero je družba odgovorila 6. maja 1847 sledeče:

1. Od kake starosti dalje se sprejemajo delavci v službo?
Odg.: Sprejem je odvisen od telesne razvitosti otroka; za primerna dela se pa sprejemajo otroci med sedmim in desetim letom.
2. Koliko dnevni in nočni ur traja delo?
Odg.: Delo traja 12 ur in delajo ponoči le odrasli.
3. Počitek med delom?
Odg.: Otroci imajo počitek od 10. do 12. ure. Delavnik se pričinja v jutro ob 4. uri in traja, izvzemši odmor, do 6. ure zvečer.
4. Za kaka dela se uporablja delavstvo v gotovi starosti?
Odg.: Otroci od 7. do 14. leta prebirajo rudo in zasipavajo jamo, ostali od 14. do 19. leta izvažajo rudo, starejši od 19 let so pa kopači.
5. Katere zakonite omejitve obstajajo pri podjetju zaradi zaposlitve mladoletnih?
Odg.: Podjetju ni znano, da bi obstajale kake zakonite omejitve.
6. Kako se skrbi za versko vzgojo in izobrazbo delavstva?
Odg.: Za versko vzgojo je od strani podjetja v polni meri preskrbljeno. Trikrat dnevno se glasno moli; prenočišča moških in žensk so ločena in pod strogim nadzorstvom. Nrvnostni prestopki se v prvo kaznujejo z ukorom, v drugo z dejansko kaznijo, v tretje pa z odpustom iz službe. Kar se pa šolske vzgoje tiče, je težko, ker je šola preveč oddaljena ter ljudje za njo nimajo potrebne denarja. Nekateri pa se v prostem času učijo pisati in brati od že pismenih.
7. Ali in v kaki meri se pojavljajo prestopki proti nrvnosti?
Odg.: Skušnje učijo, da se protj nrvnosti greši tudi pri največji pažnji.

Ako upoštevamo poleg navedenih odgovorov še delo v jamah brez ventilacije, vzduh po smodniku in lojevih svečah, si moremo poleg žalostnega prosvetnega in socialnega stanja rudarjev ustvariti tudi sliko pomanjkljivih zdravstvenih razmer, v katerih so živeli pri kopanju svinca zaposleni mežiški rudarji v prvi polovici ter v sredi XIX. stoletja.

Da si lahko nekoliko predstavljamo, koliko se je v prejšnjih stoletjih sledilo in vrtilo po hriboviti zemlji gornje Mežiške doline, z željo, da se najde svinčena rudišča, naj navedem še nekaj imen rogov, ki niso omenjeni v članku. Velika večina teh jam je že popolnoma opuščeni in zasutih: Rovi: Marija dobrega sveta, Friderik, Elizabeta, 40 mučenikov, Vincenc, Helena, Jakob, Ferdinand, Jedert, Amalija, Andrej, Donati, Simon, Gregor, Srce Jezusovo, Ida in drugi.

To naj bi bil bežen pregled razvoja mežiškega rudarstva do leta 1871, ko je kupila celotno posestvo z vsemi napravami, zalogami in rudoslednimi pravicami gornjekoroška rudarska družba, imenovana Bleiberger Bergwerks-Union (kratko BBU) s sedežem v Celovcu. Ta družba je bila tedaj že lastnica gornjekoroških svinčenih rudnikov ter z malo izjemo vseh spodnjekoroških (Železna Kapla, Bistrica, Slovenji Plajberk). Ko je leta 1893 kupila ta družba še rud. pravice in naprave od J. Rainerja v Črni in Igerčevem, je postala tako lastnica vseh svinčenih rudnikov na Koroškem.

Viri: Delni arhiv družbe Kompoš, Brunner, Prettner, Lud. Jahne, Berg u. Hüttenmännisches Jahrbuch 1932-80. Dela zgodovinarjev navedena v članku.

Karel Doberšek:

Pogled v naš svinčeni svet

Rudarjevi spomini

Spomenik kralju Matjažu na Peči. Tu nekje v bližini spi s svojo vojsko. Ker pa Korošci vojne ne maramo, ga ne iščemo.

Kip je Pirnatovo delo.

Kamorkoli te ponese noge v prekrasni planinski svet, ki obroblja dolinico Meže, povsod naletiš na sledi rudarskega truda in znoja. Iz skalovitega sveta izklesane izdolbine, po domače jim pravimo jame, na obronkih Plešivca, Pece in Raduhe, pa tudi po samem grebenu teh gor, pričajo, da se je tukaj razvijalo kaj živahno rudarjenje že v času, ko je objemal dolinico še srednjeveški mrak. Torej v času, ko so se po sledovih nekdanje rimske ceste pomikala le z lesom obita, okorna kmečka vozila in so turške lipe morda šele prvič cvetele.

Večni »čas« je dal naravi priliko in moč, da pokrije goloto, ki so jo povzročili v tem planinskem svetu topilci in oglarji, verni zavezniki in nepogrešljivi spremljevalci rudarjev, zopet z mahom, vresjem in drugo planinsko rušo. Poraslo jo je grmičje medvedjih hrušk, vrbje, lešje, mogočne bukve, macesni, smreke in bori, s katerih je v ranem pomladanskem jutru divji petelin zopet klical svojo družico na pomenek. Ljudska govorica je vso to zapuščino prvih rudarjev že po svoje prepletla. Jame, ki jih je izdolbel in izklesal prvi rudar, je prekrstila v volčje jame, volčje pasti, za kar so pozneje morda tudi služile redko naseljenim kmetom. Rudarjem pa je dala ljudska domišljija v pomoč izkušenega in vestnega spremljevalca — rudarskega škrate, ki jih je vodil in branil pa tudi svaril in kaznoval za prekrške v svojem podzemeljskem kraljestvu. Precej časa je poteklo v večnost; volkov že dolgo ni več v teh planinah, volčje jame je poraslo gosto zelenje, tudi rudarski škrate se je preselil iz teh planin med rudarje v Peči in na Lešah. Ko pa je napredek v tehniki stisnil v žuljave rudarjeve roke boljše orodje, v glave pa več znanja, mu tudi v novi okolici ni bilo več obstanka.

Ko sva se s Francem spuščala ranega pomladnega dne po gruščasti kozji stezi do kristalno čistega planinskega izvirka pod Jankovcem, zapadnim obronkom Plešivca, sva naletela na ruševine naselja, ki bi ga tukaj pač nihče ne zaslužil. Kdo neki je prebival v tem, še po kozjih stezicah težko pristopnem skritelem kotičku? Nehote se nama je vsililo to vprašanje zaradi nerodovitne, kamenite najbližje okolice. Graditelji so imeli vendar možnost, da si postavijo svoje domove za dva streljaja dalje, onstran grebena Jankovca, na mnogo primernejšem zemljišču. Tolovaji, begunci, rudarji? Nihče drugi ne bi bil voljan bivati pod tako strmino, kjer se ni mogel prehranjevati z ničimer drugim kakor z lovom na divje koze in srnjad, odevati pa s kožo ubite divjadi. Do bližnje studenčnice, alj boljše potočka, je samo nekaj korakov po nekoliko položni ravninici, pokriti s skromno plastjo zemlje, ki bi mogla služiti za skromen vrtič. Očividno pa ta ravnina ni služila takemu namenu. Vsi znaki so nama govorili, da so prebivalci tukaj oglarili. Zaloge lesa so bile neizčrpne, sprava pa mogoča brez volovske vprege in zaradi strmin brez večjih težkoč. Danes so ta, proti jugu ležeča pobočja Jankovca porasla le z redkimi macesni, bori in skromnimi smrekami. Južno sonce, ki pripeka na skaloviti svet, ne dopušča bujnejše rasti planinski ruši. Vendar je narava tudi tod, po samem skalovju posejala najlepši šopek v spomin prvim oglarjem, in, kakor bomo brali, tudi prvim rudarjem. V zgodnji pomladi je vse skalovje v cvetju. Tu vidiš najbujnejše cvetoče rumene planinske avriklje, po domače ženitelj, vmes pa tudi kak enosteblni cvet rdečega jegliča in temnomodrega encijana. Planinke je žal surova roka že iztrebila. Na tem predelu je pravi planin-

ski vrt — naravni alpinum, kjer raste bujno planinsko cvetje v spomin neznanim prvim oglarjem in rudarjem v tej planini.

Onkraj bistrega potočka sva zasledila značilne jame-rudokope, ki sva jih prav na gosto posejane našla tudi po grebenu Jankovca. Po dve-tri sva našla skupaj. Pač ni verjetno, da bi jih vdolbli kmetje v kameniti planinski svet tako daleč od svojih domačij in se tako zavarovali proti zverjadi.

Na Lenčah, Macigojevem travniku, sva sedla s Francem na star, že počrnel, vseeno pa še mogočen bukov štor, da se okrepečava. Nasproti naju je pozdravljala siva Peča v vsej svoji skaloviti krasoti, obliti od jutranje sončne luči. Zamišljeno je zrl Franc na Peco, morda pa so mu uhajale misli globlje v samo goro, saj je bil star rudar. Videlo se mu je, da išče zvezo s preteklostjo in, ko je hotel glasno povedati svojo misel, je odrinil kamen pod nogo, ga pobral in mi ga dal s pripombo. da je to žindra. Žindra? Le kdo bi jo bil prinesel iz prevaljskih plavžev tisoč metrov visoko? Po kratki preiskavi najbližje okolice sva je našla pod tenko rušo še več in nisva več dvomila, da sediva na mestu, kjer je nekoč stala topilnica za topljenje in žindranje svinca. Rudarji, oglarji in topilci so živeli skupno v tem planinskem svetu. Morda je bilo že davno pred časom, ko je padlo seme bukve na to mesto. Koliko časa je minilo, da je zraslo mogočno drevo, morda dve sto, tri sto let, kdo bi mogel ugotoviti? Še več, kdo bi mogel v tistih časih prodajati in »kontrabantirati« topljen svinec? Morda Macigoj alj Obretan, ki sta si postavila solidno zidane hleve in hiše, ko je bilo v tej dolini lesa dovolj pri roki? Morda kmet Pogorevc na strmini južnega pobočja Jankovca, o katerem se je govo-

Še enkrat žerjav. Tudi zelenje je tu, čeprav nekoliko odmaknjeno.

rilo, da je imel toliko zlatih in srebrnih tolarjev, da je sosesčina še dolgo po požaru hodila brskat na pogorišče za srebrnimi »cvancigaricami«. Kdo bi ugibal, gotovo je bilo tudi že tedaj laže vnovčiti svinec, kakor pa ga iztrgati iz skalovja.

Brez dvoma sva stala s Francem na pomembnih zgodovinskih tleh že zaradi partizanov, ki so zbirali tod svoje sile proti fašistični zverjadi v minuli vojni ter iz bližnje tiskarne »Mračnik« budili ljudstvo na upor, ter zaradi borb, ki so se vršile tudi v tem okolju za osvoboditev slovenskega naroda. Pomembnih pač tudi, če sežemo dalje v zgodovino, zaradi trde borbe, ki so jo bili predniki rudarji, svojevrstni begunci, pregnanci, izgnanci in izobčenci tedanje družbe, tlačani fevdalne gospode, ki so pred nasilstvi teh našli tukaj svoje zatočišče in postali samouki novega, rudarskega poklica.

Po številu so bili dovolj močni, da so si mogli postaviti za skalovitim hribčkom skrito cerkvico Sv. Lenarta, zaščitnika preganjanih, v katero so obesili še svoje okove z rok in nog, ki so si jih šele lahko popolnoma sneli. Dolga, zarjavela železna veriga okrog zunanega zidu cerkvice, viden znak jetnikov, je veljala še do nedavna kot zdravica proti zobobolu, kamor sva v otroških letih vgrizovala tudi s Francem v veliko duhovno tolažbo naših mater, ker je veljala veriga za posvečeno. Sv. Lenart je sprejemal pod zakonsko okrilje brez dvoma tudi žene in neveste knapovske skupnosti, ki so prihajali v cerkvico ovenčani s prekrasnim ženitljem. Vendar je bilo to že v času, ko je Sv. Lenart na pol legaliziral svojo živo človeško okolico, ki je zrasla iz prestopnikov, ubežnikov in drugih nekdanji gospodi nevarnih elementov. Davno prej pa so si ti nesrečniki morali šele ustvariti obstanek v trdi borbi z naravo in divjo okolico celo z orožjem v roki, katero so odložili mnogo kasneje ter jim je ostala v spomin na čase, ko so rudarji šele orali ledino svojemu poklicu, le še značilna rudarska palica.

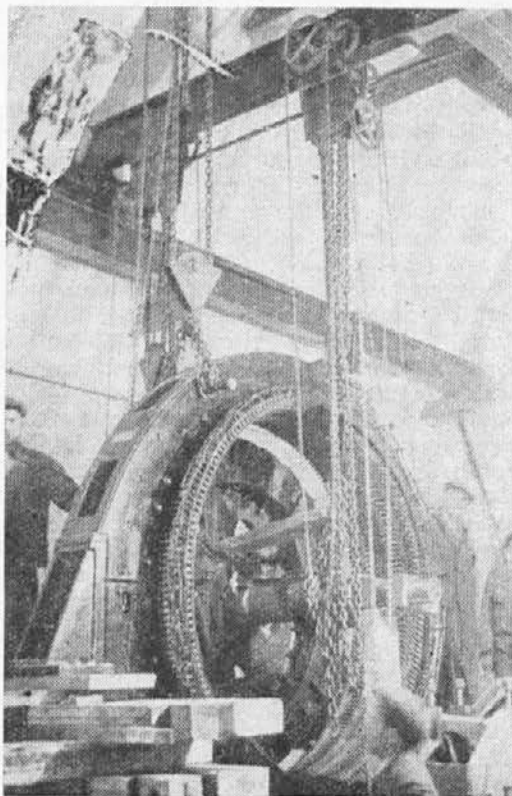
»Tudi moj oče in stric sta še orala ledino na Peci,« omeni Franc. »Oba sta namreč dala pobudo za izkoriščanje svinčene rude v Heleni.« Garber Franc je danes 75-letni upokojeni rudar in na njegovo pripombo ga poprosim, da mi odkrije, kako je bilo »njega« dni, ko je pričel rudariti. Znano je bilo, da so morali fantje njegove starosti tako rekoč na kolenih prositi za delo na Lešah, pri čemer so jim pomagale celo matere. Našo mladino po rudnikih bo gotovo zanimalo, kako je bilo »postlano« mladim rudarčkom v njegovem času.

»Da, da,« mi odvrne. »Ako le hoče, se danes lahko izuči kar koli še ženska mladina. Družini, očetu in materi ter bratom in sestram ne bo treba stradati zaradi tega. V mojih letih pa so starši komaj čakali, da smo bili fantje stari 14 let in že smo morali za zaslužkom. Tudi sam bi se bil rad izučil kake obrti, saj sem bil za težko rudarsko delo še prešibak. Beda v hiši pa me je prisilila sprejeti hitrejši zaslužek. Bilo je nekako kar sojeno rudarskim otrokom, da gredo med rudarje, kajti prav za nje je bilo težko najti drugo mesto.

Pred 60 leti sem vstopil po posebnem priporočilu v rudnik svinca v Mežici. Takoj prvi dan sem prejel rudarsko lampico, ki sem jo ponosno stisnil v roki. Navdahnila me je nekaka samozavest, da sem vendarle dobil delo v rudniku, kar mi je bilo nemogoče na Lešah, kjer je živela naša družina. Manj ponosno pa sem nataknil lesene cokle na noge. Take cokle

so v Mežici nosili v jami vsi rudarji, pa tudi pazniki. Te cokle so bile krive, da Lešanci niso preveč radi iskali dela v mežiškem rudniku, ker niso želeli postati »cokldragonarji«, kakor so nas v šali imenovali. Res pa je, da ta priimek ni bil dan brez vzroka. Kadar smo šli na delo, je po trdih tleh na cesti, še bolj pa v kamnitem rovu, odmevalo, kakor bi gonili čredo podkovanih konj. Dve prednosti pa so imele te cokle: bile so poceni, v rovu pa nas ni mogel zalesti kak paznik pri nedovoljenem oddihu, ki smo ga bili pri 12-urnem delavniku vsj potrebni.

Pred odhodom na delo smo se ob vsaki izmeni zbrali jamski delavci v pozivnici,

Montaža velikega jamskega kompresorja v mežiškem rudniku.

dvorani, v kateri je visela velika slika sv. Barbare, kjer smo opravili molitveno pobožnost s prošnjo, da nas ona varuje nesreče v jami. Vodili so to pobožnost pazniki kot predmolilci. Nato se je poimensko ugotavljala prisotnost rudarjev izmene, ki gre na delo. Dobili smo v male kanglice, ki jo je nosil vsak rudar v žepu jopiča, nekaj ripsovega olja za razsvetljavo v jami. To olje so nam dajali brezplačno ter smo ga po potrebi vliвали v male leščerbe-lampice. Čeprav je bila taka razsvetljava že sama po sebi skromna, smo bili rudarji po sili prilik še skromnejši. Ripsovo olje je bilo dobro jedilno olje, zato smo z njim do skrajnosti varčevali. Kadar nas paznik ni videl, smo izmenoma svetili. Svoj prihranek na olju sem odnašal vsako soboto materi na Leše, kamor sem odhajal po perilo, zlasti pa, da se vsaj enkrat v tednu pošteno najem. Moje znanje v kuhi je bilo kaj skromno, kakršno pač more imeti 14-leten otrok. Kljub vsej previdnosti pa je rudarska uprava vendarle izvohala, kaj delamo z oljem. Primešali so mu neko neužitno snov, ki se je močno kadila, da smo prihajali iz jam vsi sajasti zunaj in znotraj. Zaslužek se mi je s tem zreduciral na golih 45 krajcarjev, dodatka v olju ni bilo več.

Razen slabe razsvetljave so bili v jami tudi tehnični pripomočki dovolj skromni.

Ovčjih mehov nam sicer ni bilo treba vlačiti, imeli smo že vozičke. Manjkali pa so železni tiri, vozičke smo porivali po deskah ali rantah, ki so nadomeščale železne tije. Te rante so bile pribite na prage ter so veljale za vožnjo po ravnem terenu. Na vpadnikih pa smo napravili lesene žlebcaste drče, kakor so približno v navadi pri spravljanju lesa s planin. Po taki drči smo vlekli s pomočjo dvigala najprej škafo podobno leseno posodo, a pozneje železne »kible«, napolnjene z rudo, ki smo jih izpraznjevali ali v vozičke ali kar na pripravljeno mesto na tla. Prazna posoda pa se je spuščala po drči zopet na prvotno mesto. Ker je bilo vse to na ročni pogon, je šlo delo dokaj počasi od rok. Za transport vozičkov v jami in iz jame je bilo določenih mnogo vozačev. Jaz in moji tovariši smo te vozičke polnili in čistili. Tudi za ta posel je bilo nameščenih mnogo fantov. Čujem, da jih danes ni več. Prepričan sem, da bodo mladi rudarji danes mnogo bolj zdravi, ker jim ne bo treba prežgodaj v strupeni rudnik svinca. Tri leta sem vzdržal pri tem delu, moral pa sem ga zapustiti zaradi šibkega zdravja ter se udinjati pri nekem kmetu za pastirja. Higienjskih naprav ni bilo tedaj prav nobenih niti v rudniku niti v samskem stanovanju.

Na delovnih mestih v jami, ki je imelo vsako svojo številko, so delali kopači. Mesto dlet in kladiv smo uporabljali že sveder, s katerim so zvrtili do 70 cm dolge luknje, v katere so sipali črni smodnik. S pomočjo vžigalne vrvice so dobro zbiti smodnik vžgali, da je eksplodiral. Norma je bila 4–5 takih eksplozij na 12 ur. Najtežje delo je bilo seve vrtnanje lukenj. Stari in izkušeni kopači so nam govorili: »Vsega vrta so že iznašli, le tega še ne, da bi sveder sam vrtal skalo.« No, danes imamo tudi že take svedre, menda zvrtajo v osmih urah po 60 do 70 takih lukenj po 120 cm. Pa tudi streljivo je boljše kakor črni smodnik.

Naj kar omenim, da sem že tedaj doživel spremembo delavniška od 12 na 8 ur. Stari kopači so majali z glavami in se niso dali prepričati, da bo tudi po osmih urah produkcija ostala na enaki višini, še manj pa da se bo celo povečala. Napovedovali so slabši zaslužek, slabe čase. Tedaj sem slišal večkrat prepričanje med starimi in mlajšimi rudarji, ki so verjeli v koristnost socialnih sprememb in tehniškega napredka.

Čez teden sem stanoval v samskem domu in si kuhal sam. Od mesečnega zaslužka (25 delavnikov) 11 goldinarjev mi je mati nakupovala one potrebščine, ki sem jih pri kuhi potreboval. Zato sem vsako nedeljo skrbno gledal materi na prste, ko je pripravljala južino ali večerjo. Najbolj so mi šli od rok žganci in koruzni močnik. Žgance in koruzni močnik sem si čez teden največkrat skuhal, ker je šlo najhitreje. Hitrost je bila pri kuhi zelo važna, ker smo bili lačni in ker pri štedilniku ni bilo preveč prostora. Običajno so imeli prednost starejši delavci, mi otroci pa smo prinašali še drva in vodo ter šele nato prišli do kuhe. Vem, da bi današnja mladina vihala nos nad jedili, ki sem jih skuhal. Meni pa so šla v tek, ker sta mi pomagali dve gospodični: beda in lakota. Tu sva se s Francem spogledala in se nasmehnila. Dobro sva se razumela, saj je zadel na struno, ki zapoje samo ob enakih izkušnjah.

Sedaj sem hotel utešiti svojo radovednost še glede njegovega očeta, saj je omenil, da izvira iz stare rudarske družine, ki spada med pionirje mežiškega rudokopa. Pripovedoval mi je sledeče:

»Moj oče Ivan in stric Martin sta prišla že kot izkušena rudarja iz rudnika v Eibiswaldu na Podpeco. Privabila ju je akcijska družba rudnika svinca po svojem 'birmancu'. Takih 'birmancev' so se posluževale vse podobne firme ter si tako medsebojno odjemale izkušene in sposobne delavce, zlasti rudarje. Na Podpeci je zaslužil vsak po 7 do 9 goldinarjev. Kmalu sta postala dobra prijatelja akcionarja in nadpaznika Žerjava. Bilo je v letih 1844/1850, ko je poklical Žerjav oba k sebi. Obrazložil jima je, da postajajo leta nemirna in da rastejo potrebe svinca, obenem pa kaže tudi na boljše zaslužek rudarjem. Ker ima veliko zaupanje v njuno sposobnost, jima daje pooblastilo za iskanje rude po lastnem preudarku in iniciativi, kjer koli želita. Seznanil ju je z vsemi bližnjimi starimi sledovi, kjer je neznano kdo že iskali rudo, sedaj pa je delo na njih opuščeno že dolga leta. Obljubil jima je, da jima bo izplačal celoletni zaslužek, če najdeta dobro žilo.

Oče in stric sta sprejela Žerjavovo ponudbo, čeprav sta kot izkušena rudarja dobro vedela, da se ruda ne sledi tako lahko, saj tehniških pripomočkov v tistih časih ni bilo nobenih. Stavila sta na kocko 'varen dotedanji zaslužek', zlasti očetu ni bilo lahko, ker je že imel družino. Iz skromne zaloge orodja jima je dal Žerjav dve izbrani dleti in dve kladivi. S seboj sta vzela tudi pripravno kanto za vodo. Mehov še zaenkrat nista vzela, ker nista računala na tako naglo srečo. Svečnik in nekaj sveč pa sta vzela na svoj račun.

Na delo sta hotela odriniti kar drugi dan. Pri kmetu Mihevu sta si prej oskrbela nekaj ovčjega sira in suhih hrušk. Ko je Mihev čul, kaj nameravata, ju je odvrčal, češ da je že marsikoga videl stikati za rudo, a vsi so se vračali praznih rok, nekateri celo polomljeni, nekaj pa se jih ni vrnilo. Oče in stric pa sta bila trdno odločena, zato jima je Mihev nazadnje želel rudarsko srečo z lepim pozdravom 'Srečno!' Res ni bila sreča v tedanjih časih v nobenem poklicu tako potrebna, seveda zvezana s pogumom — pogojem morebitne sreče. Mimogrede rečeno sta bila stric Martin in kmet Mihev zelo dobra prijatelja in kadar sta šla v Črno, se nista mogla ločiti od Črjanov, ker je vsak hotel dati za zadnjega. 'Zmagal' je po navadi kmet Mihev, ki je bil težji. Stric Martin je zaradi tega sklenil zaobljubo, da bo prihodnjic on odnesel zmago in, če najde rudo, bo to gotovo mogoče.

Raduha nad Solčavo — priljubljena izletna točka mežiških rudarjev-planincev. — Raduha se nam dopade zato, ker je skromna. Ko so gore rasle, je raje za nekaj metrov zaostala za Peco.

Oče pa je bil pobožen mož in je sklenil darovati nekaj sveč v cerkev sv. Helene.

Zvečer sta doma napolnila malhi iz kozje kože, vzela s seboj skromno orodje, ki sta ga izbrala pri Žerjavu, sveče in svečnik ter malo glena; tako sta se proti jutru poslovila od domačih. Mahnila sta jo k staremu izkopu na Heleni, kjer pa ni bilo na zunaj videti drugega kakor nekoliko razširjen in povišan vhod v brlog divjih živali. Porezala sta grmičje, ki je raslo pred vhomom, ter pripravila svečo, katero sta vtaknila v preprosto pločevinasto cevko, ki ji je bil zgoraj pritrjen klin, da jo je bilo lahko obesiti, porivač

Motiv s Peco. Narava je vedno najlepša, če ni tam ljudi.

pa je omogočal dvigati svečo, ko je dogorevala. Glen so rudarji trosili na goreče sveče, da niso prehitro dogorevale, ker so bile voščene in zato zelo drage. Malhi sta si tesno pritrdila na hrbet, da bi ne delali napotje pri plazenju skozi vhod. V roke sta vzela vsak dolg nož, eden svečo, drugi pa kladivo; nista hotela, da bi ju kaj presenetilo.

Stric je prvi zlezal po vseh štirih skozi vhod, za njim pa oče. Skrbno sta pregledovala skalovite stene in strop ter se počasi porivala naprej. Rova ni hotelo biti konec. Kot izkušena rudarja sta smatrala to za dobro znamenje. Večkrat sta počivala. Končno se je pričel širiti rov in Martin je že mogel skočiti na noge, za njim pa še oče. Sveča je obsvetila izklesan prostor, ki je bil po očetovem pripovedovanju tako velik, da bi mogel postaviti vanj cerkev. Skrbno sta obsvetila stene kakor visoko se je dalo. Lestve nista našla v prostoru. Potem sta pričela raziskavati tla. Sreča jima je bila kmalu mila, kajti stric Martin je prvi zasledil svinčeno žilo, skrito pod gruščem. Tej žili sta sledila in mrzlično odmetavala kamenje. Pri obeh nasprotnih stenah je je šele zmanjkalo in brez dvoma bi bilo vredno slediti ji tudi na obe strani pod živo skalo. Zaenkrat pa sta sklenila izkoristiti to, kar je bilo trenutno dosegljivo. Z dletom in kladivom sta rahljala ob žili na tleh in ni trajalo dolgo, ko sta imela precejšen kup čiste rude. Sklenila sta izprazniti vsaj eno malho, da bi jo napolnila z rudo. Šele tedaj sta opazila, da nosita malhi še vedno tesno privezani na hrbtu, postala pa sta hkrati zelo lačna. Da prihranita na razsvetljavi, sta sklenila okrepčati se na prostem. Plazenje proti izhodu rova, ki je bil nekoliko nagnjen, je šlo hitreje. Kako

pa sta bila začudena, ko sta videla, da stoji sonce že nizko proti večeru. Ob skromnem kosilu in večerji obenem preudarjata, kaj bi bilo storiti. Predvsem nista računala, da najdeta žilo že takoj prvi dan. Sklenila sta, da ostaneta na delu, dokler bo še kaj razsvetljave, ki jo bosta omejevala z glenom, da vzdržita do jutra. Z vodo in čepi bosta zrahljala mehkejšo skalo, ki oklepa žilo, luknje izdolbeta pa šele proti jutru, preden odideta iz rova. Od bližnjega studenca je prinesel oče v kanti vode, stric Martin pa je ukresal bukovo gobico, položil nanjo suhega mahu, parkrat zamahnil po zraku,

da se je mah vžgal. Prižgala sta svečo in že sta se splazila nazaj v jamo.

Čim dalje sta delala, čim globlje sta z dletom izklesavala skalnata tla, tem večji je bil njun uspeh. Žila se je namreč širila in poglobljala obenem. Sedaj ni bilo več govora, da bi v malhi nosila izkopano rudo. Obžalovala sta, da nista vzela s seboj mehov. Obeh se je polastila prava rudosledna strast, ki ju ni zapustila vso noč. Izkopano rudo sta kupčala na pripravnem mestu. Ko je dogorevala zadnja sveča, sta izdolbla več lukenj, nalila vanje vode ter jih zabila s suhimi lesenimi čepi, čim globlje se je dalo. Ko se bodo ti čepi namočili, se razširijo in zrahljajo kamenje ob žili. Sklenila sta, da pojde oče po dva meha, s seboj pa odnese malho rude Žerjavu.

Tako sta zapustila rov, sonce je stalo že proti poldnevu. Pri studencu sta se umila in pozajtrkovala, oče se je odpravil, stric pa se vlegel v travo na stražo.

Žerjav je bil nemalo presenečen, ko je zagledal očeta s težko malho čez ramo. Ni se nadejal tako naglega uspeha, zato tudi ni štedil s pohvalo. Povabil je očeta na malico in kozarec vina ter mu stisnil tudi za strica cel funt tobaka v izpraznjeno malho. Nato sta v skromnem skladišču izbirala mehove. Tak meh je bil napravljen iz ovčje kože. Koža zadnjih nog je bila lepo zrezana na tanke stremene, s katerimi so zadelali vsako luknjico, koža prednjih nog, ki je krajša, pa je bila prav spretno zašita, da ni mogla prepuščati niti najdrobnejše rude. Na vratu je lesen obroč omogočal rudarjem, da so z lahkoto polnili meh in, ko je bil poln, se je ta luknja z dobrim čepom tako zabila, da celo pri najdaljšem transportu ni bilo nobenih izgub. Svinčena ruda je

Guštanj — tovarna plemenitih jekel mora biti tudi

skupnost plemenitih teženj in dejanj

»V cilju upostavitve reda, zavarovanja tovariških in kulturnih odnosov, ugleda našega kraja in varnosti članov kolektiva ter prebivalstva v Guštanju bomo iz svoje srede dosledno odstranjevali nedostojne elemente, ki poizkušajo z grožnjami ali s surovimi izpadi ogroziti osebno varnost posameznikov...«

Tako se glasi osmi sklep zadnjega zasedanja delavskega sveta Železarne Guštanj. Naš delavski parlament je pokazal, da bdi tudi nad takimi dogajanji in da ne pusti, da bi posamezniki blatili čast in ugled naše delovne skupnosti in našega delavskega kraja.

Vsem je znano, da mora povsod obstajati nek red. Tudi po delovnih skupnostih imamo delovni red in predpise, s katerimi so urejene pravice in dolžnosti članov kolektiva. Ta red je zato tu, da se po njem ravnamo. Velika večina se po tem redu in po teh predpisih tudi ravna — ne morda samo zaradi črke in papirja, tem-

namreč imela v tistih časih visoko ceno in marsikateri rudar je je po kak funt skrivaj prinesel na pliberški trg. Čeprav so šli fevdalni časi v tedanji Avstriji že h kraju, še ni bilo pravega razmaha niti v industriji, ne v trgovini.

Oče je skrbno izbral dva mehova ter se odpravil nazaj proti rovu. Med potjo se je jezil, da ni naročil stricu narediti potrebno 'žlajfo' iz vitkih mladih bukev, ki se povežejo med seboj z divjo trto, da se lahko nanjo položita najmanj dva meha. No, ta skrb je bila nepotrebna. Stric Martin je to žlajfo že pripravil in še prav spretno, da sta štrlela država daleč naprej ter se je bilo v tako žlajfo lahko vpreči.

Zlezla sta nazaj v jamo ter pričela polniti mehova. Ker je svinčena ruda zelo težka, sta ju napolnila le do polovice, jima zaprla veho ter položila blizu izhoda tako, da je bil zadnji del meha obrnjen proti izhodu. Nato sta sedla na tla ter si privezala še proste stremene vsak k eni nogi, na kar sta se pričela plaziti iz visečega rova proti izhodu, vlačič z seboj meh z rudo. Šlo je seveda zelo počasi, vendar sta medpotoma hvalila neznane prednike, ki so mislili tudi na to, da bo treba z nogami izvlačiti rudo, kar gre mnogo lažje po visečem svetu. Zunaj sta izpraznila mehova in, ker ni bilo nič sumljivega, sta se vrnili po isti poti v jamo. Sveča, ki sta jo pustila gorečo v rovu, je medtem že dogorevala, ker sta pozabila na glen; zato sta morala še hitro spravljati rudo. Pred odhodom iz jame sta dobro zakrila svinčeno žilo, zunaj pa sta vhod v rov dobro 'zamaskirala', kakor danes pravimo. Sedaj sta naložila rudo na žlajfo, stric Martin je hotel nekaj rude skriti za kontrabantarja s tobakom, a oče ga je pregovoril, češ da bo za to še imel prilike, saj bo gotovo najdena žila še izdatnejša. Tako je vrgel tudi zadnji, več funtov težki kos rude skozi veho ter jo zamašil tako trdo, da sta brez skrbi krenila z žlajfo po isti poti, kakor so krenili morda davno neznani predniki, ki so rov izkopali. Kadar je bila vleka vendarle pretežka, sta odložila en meh, zavlekla do vrha in se nato vrnili po drugega. Tako sta po utrudljivi hoji končno privlekla rudo do nadpaznika Žerjava, kjer so jo skupno stehtali in

več tudi zaradi časti in poštenja delovnega človeka, ki je našemu ljudstvu prirojeno.

Ob teh mislih in ob raznih prijavih prestopkov posameznikov bi se človek najraje vprašal, zakaj je sploh potrebno, da neki ljudje nadzirajo. Zakaj je potrebna tovarniška nadzorna služba, zakaj neko disciplinsko razsodišče, opomini, kazni itd. Zakaj bi moral nekdo nadzirati izvajanje predpisov in reda v tovarni ter loviti kršitelje, jih zasliševati in poučevati, Zakaj bi ne bili vsi taki nadzorniki za pravilno izvajanje naših skupnih dolžnosti. Zakaj mora nekdo red čuvati, odnosno, zakaj ga sploh nekdo krši. Tovarniški nadzorni službi se včasih kar gabi ob prijavih prekrškov, pa če so nazadnje same malenkosti. Zakaj sploh še pride do prekrškov, to je najbolj nespametno. Prekrški naj eksistirajo tam, kjer jim ni za čast in poštenje, pri naši delovni skupnosti prekrškov ne potrebujemo, ker nimamo ničesar od njih. Ne potrebuje jih ne tovarniška nadzorna služba, ne delavski

Žerjav je zabeležil čisto težo v svoje bukve. Nekoliko sta bila nezaupljiva, ker je bila tehtnica še stara, ciganska ter so z njo že marsikoga ociganili. Preveč pa sta bila utrujena, da bi o tem kaj več razpravljala, posebno še, ker ju je Žerjav, vesel uspeha svojih najboljših rudarjev, povabil na dobro južino in vino. S takim odlikovanjem se je mogel pohvaliti le redkokateri rudar.

Ka bi ti razlagal še več! Ves mesec maj sta tako iskala in vlačila rudo iz jame. Čim globlje sta dletala, čim širše sta izklesavala luknje, tem več je bilo rude. Končno se je razkrila široka plast, da sta oba imela več dela s spravo kakor pa z izkopavanjem. Po dogovoru sta prejela od Žerjava vsak po 100 goldinarjev, kar je odgovarjalo celoletnemu normalnemu zaslužku. Danes bi rekli, da sta v enem mesecu prekoračila normo za 1200% samo v produkciji, štela pa bi se še iniciativa, pogum in izredna požrtvovalnost. Vendar je bil oče zadovoljen. Nakupil je družini vse, kar je potrebovala: obutev, obleko, sebi pa dolgo zaželene irhaste hlače iz ovčje kože, ki so jih znali napraviti v Črni razni spretni lovci, pleten telovnik iz rdeče pobarvane volne z gosto posejanimi okroglimi gumbi preko prsi ter sukno iz domače volne, kakršnim so rekali, da so 'bukove'. Tudi sv. Helena je dobila nekaj sveč, čeprav ji stric Martin, ki je prvi odkril žilo, ni nič obljubil. S kmetom Mihevom pa je le dobil tekmo v Črni in ga je moral Mihev sam pripeljati na očeto dom, kakor nam je oče rad pripovedoval.

Seveda oče in stric nista mogla do kraja sama izkoriščati najdišča že zaradi tehnične zaostalosti v tedanjem polfevdalnem času. Razen tega je vse bolj naraščalo povpraševanje po svincu. Ko je akcionar Žerjav poslal v njun rudnik tudi druge rudarje, da jima pomorejo, sta brez zavisti sodelovala z njimi za običajen zaslužek. Razširili in dvignili so vhod v rov ter izkoristili vse takrat znane pripomočke, da je šlo delo čim hitreje od rok. Oče in stric pa sta bila ponosna, da sta s svojim pogumom dala možnost zaslužka mnogim poklicnim pa tudi nepoklicnim tovarišem v Črni.«

svet, ne upravni odbor, ne celotna naša delovna skupnost. Od prekrškov reda in discipline še nismo imeli nikoli ničesar drugega kot škodo, sramoto, zamudo časa in nejevoljo, da se moramo pri nas s takimi stvarmi sploh še pečati. Zakaj potem sploh še eksistirajo.

Vkljub temu, da od prekrškov delovna skupnost nima ničesar, so kršitelji reda in discipline včasih še tako sivni in nespametni, da nastopajo proti organom tovarniške nadzorne službe in se z njimi prerekajo, kakor da bi hoteli dokazati, da je prekršek imenitna stvar in da Železarna Guštanj brez tega ne more obstojati. Čudno se jim zdi, da vrši kdo še svojo službeno dolžnost in da ne dopušča prekrškov.

Do takih izpadov pride pri izhodih iz tovarne med službenim časom, pri nošenju kakršnih koli predmetov iz tovarne brez propustnice, dalje pri uporabljanju izhodov na prepovedanih mestih, pri skakanju čez ograjo itd., čeprav so tozadevni predpisi znani in je vsakemu jasno, da ne dela prav.

Poleg prekrškov delovnega reda se opaža tudi množenje netovariških odnosov med sodelavci. Ne vemo, kdo ima kaj od teh grdih manir zmerjanja in celo fizičnega nastopanja proti sotovarišem. V guštanjski delovni skupnosti takih grdih odnosov med delavci in uslužbenci ne potrebujemo — nimamo ničesar od njih. Če hočejo kje take grde odnose gojiti, naj jih gojijo, pri naši delovni skupnosti jih res ne potrebujemo.

Guštanj, tovarna plemenitih jekel, mora biti predvsem tudi skupnost plemenitih teženj in dejanj, zato vabimo vse sodelavce, da skupno okrepimo te težnje in ta dejanja. Za odpravo slabega, moramo biti nadzorniki vsi in ne samo tovarniška nadzorna služba; vsi pa moramo biti tudi aktivisti za uvedbo dobrega.

Kakor smo rekli, grdih izpadov v Guštanju ne potrebujemo, pač pa hočemo, da bo delovna skupnost guštanjskih kovinarjev skupnost srčnih in vrednih ljudi za osebno srečo, za prospeh podjetja in za srečo in čast naše domovine.

Sodelavci! Pa če nikjer drugod na svetu ne odpravijo nelepih in nekulturnih stvari, odpravimo jih v Guštanju, da bo naš delovni dom lep, kakor je lepa naša koroška dežela.

Za prekrške so določene kazni in te kazni bodo sedaj strožje. Toda ne zato, ker nas je morda pred posledicami strah, temveč zato, ker nas mora biti ob prekrških sram, opustimo vsaj taka grda dejanja.

Reševalna postaja v Guštanju, ki streže vsej dolini, ima samo en avto in enega šoferja za 24 ur službe, telefona pa nima. Da, nekoč prej ni bilo ne reševalne postaje, niti enega avtomobila in ne šoferja, telefona pa sploh nikjer. Zato je sedaj napram prej zelo dobro in lahko bi pri tej ugotovitvi nehali. Ne, napredek kraja zahteva, da se stvar uredi kakor treba. Potrebe so sedaj večje in tudi možnosti.

Papir in pisarniške potrebščine. Menda se s tem bavi Državna založba Slovenije. Vseeno je to; toda v Guštanju te prodajalne še nimamo, kakor da bi se bali, da bodo preveč prodali. Kaj, ko bi naš Ljudski magazin zamašil tudi to vrzel in odprl v kakem kotu svojih lokalov tudi to prodajo?

Ing. Franc Novak:

TOPLOTNE OBDELAVE JEKLA

Bistveno važno znanje in praksa v naši tovarni

Pod pojmom toplotne obdelave razumemo vse one postopke, pri katerih obdelujemo jeklo (bodisi polproizvode ali gotove izdelke) izključno na ta način, da ga segrejemo do gotovih temperatur, ga pri teh temperaturah različno dolgo držimo ter ga na različne načine ohladimo.

Namen toplotne obdelave je dati jeklu ugodnejšo strukturo, oz. fizikalne lastnosti od onih, ki jih jeklo dobi bodisi pri litju, bodisi po toplotni predelavi (kovanje, valjanje) ali pa po hladni predelavi (vlečenje, hladno valjanje).

V bistvu ločimo tri glavne skupine toplotne obdelave, in sicer žarjenje, kaljenje in plemenjenje.

A. ŽARJENJE JEKEL.

Z ozirom na to, kak namen ima žarjenje, razlikujemo:

- difuzijsko žarjenje;
- mehko žarjenje;
- normalizacijsko žarjenje;
- žarjenje za odpravo napetosti.

1. Difuzijsko žarjenje:

Kot večina snovi, se tudi železo oz. jeklo nahaja v trdem stanju v obliki kristalov. Če lijemo jeklo v železne ali tudi peščene kalupe, se ne strdi naenkrat vsa količina jekla, ampak se strjevanje vrši postopoma od stene kalupa proti sredini odlitka. Ob steni začnejo rasti kristali jekla in odrivajo pred seboj vso nečistočo, ki se nahaja v jeklu (šamotnj in žilindrični vključki; plini: kisik, dušik, vodik), prav tako pa tudi fosfor, žveplo in ogljik. Sredina odlitka, ki se zadnja strdi, ima na ta način največ vključkov; jeklo je torej nehomogeno, govorimo o *blokovnih izceajah*. Te blokovne izceaje so tem večje, čim večji so odlitki in utegnejo imeti nleta 1928 Josip Mravljak, ki je to funkcijo opravljal do zloma Jugoslavije leta 1941. prijetne posledice v gotovih proizvodih, pri katerih so zahtevane enake fizikalne lastnosti po vsem preseku.

To nehomogenost odpravimo na ta način, da bloke jekla žarimo pri temperaturi 1100—1300° C dalje časa. Pri tem žarjenju se blokovne izceaje potom difuzije enakomerno porazdelijo po vsem jeklu. Difuzijsko žarjenje uporabljamo zlasti pri težkih ingotih iz krom-nikl jekla, ki so namenjeni za kovanje težkih osi in podobno.

2. Mehko žarjenje.

Ker imajo liti, kovani in valjani komadi previsoko trdnost in bi bila njih mehanska obdelava povsem nemogoča, ali pa neracionalna, je treba te komade s primerno žaritvijo omehčati. Žarjenje ogljikovih jekel se vrši pri temperaturah okrog 700° C, od dveh do več ur, kar zavisi od debeline komadov. Jekla, ki so legirana z nikljem in manganom, žarimo pri nižjih temperaturah, jekla legirana s kromom, volframom, molibdenom pa tudi pri temperaturah nad 800° C.

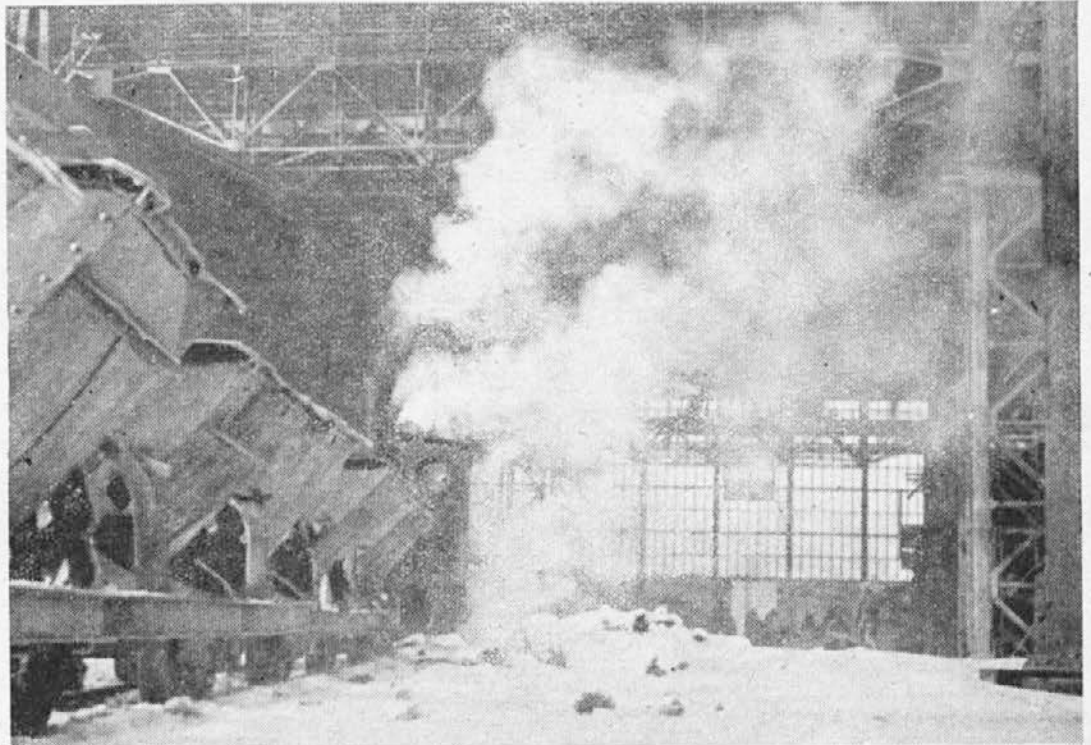
Po žarjenju lahko ogljikova jekla hitro ohladimo na zraku, medtem ko moramo legirana jekla počasi ohlajati v peči.

3. Normalizacijsko žarjenje.

Znano je, da imajo najboljše fizikalne lastnosti jekla, ki so po svoji kristalni zgradnji drobnozrnata. Drobnozrnati pa so samo oni komadi, ki so se po litju hitro strdili — torej drobni odlitki, pa še ti nimajo v vseh delih enako kristalizacijo, če niso povsod enako debeli. Zrno v jeklu lahko še pozneje naraste, če držimo jeklo dlje časa pri visokih temperaturah

madov do porušitev oziroma zlomov. Za njih odpravo zadošča, da segrejemo komade do temperature od 500—600° C in jih počasi ohladimo.

V to vrsto žarjenja štejemo še takozvano *rekristalizacijsko žarjenje*. Pri hladnem valjanju pločevine, pri vlečenju profilov ali žice nastanejo v jeklu visoke napetosti obenem s spremembo kristalne strukture. Kristali se v smeri vlečenja

V halo nove jeklarne že vozijo vlaki.

pred kovanjem in valjanjem, oziroma če kovanje in valjanje zaključimo pri previsoki temperaturi. Tako jeklo ima grobo ali vsaj neenakomerno kristalno strukturo in se slabo kali.

Normalizacijsko žarjenje ima namen dati oziroma vrniti jeklu normalno drobnozrnato strukturo. To dosežemo na ta način, da segrejemo jeklo naglo na potrebno temperaturo (od 800—900° C), ga pri tej temperaturi držimo samo kratko časa in ga nato zopet naglo na mirnen zraku ohladimo. Pri tem je treba paziti, da ni predolgo na temperaturi žarjenja, ker bi sicer zrno narastlo in smo dosegli prav obratno od zaželenega.

Predvsem normaliziramo vsa konstrukcijska jekla, ki jih nameravamo kasneje kaliti, pa tudi vse večje kovane in lite komade. Orodna jekla redkeje normaliziramo, predvsem samo orodna jekla z nižjim ogljikom.

4. Žarjenje za odpravo napetosti.

V mnogih slučajih je treba podvzeti ta način žarjenja, da odstranimo napetosti, ki so nastale v komadih vsled neenakomernega ohlajanja po vlišanju, kovanju, pri hladnem ravnanju komadov itd. Te napetosti lahko vodijo pri uporabi teh ko-

oz. valjanja zelo razpotegnejo, material otidi in ni več sposoben za nadaljno predelavo.

Če podvržemo predmete žarjenju pri temperaturi ca 600° C, upade trdnost, popravijo se pa tudi kristalna zrna in dobijo normalno obliko. Po takem žarjenju material ponovno vlečemo in ponavljamo žarjenje in vlečenje toliko časa, da dobimo željeni profil.

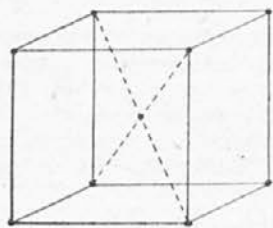
B. KALJENJE JEKLA.

Za boljše razumevanje kaljenja jekla, moramo poseči v atomsko zgradnjo jekla. Atomi (iz grškega atomos — nedeljiv) so oni najmanjši delci, iz katerih so sestavljene vse snovi (že par desetletij vemo, da so tudi atomi deljivi — razstreljevanje atomov!). Predstavljamo si, da imajo atomi obliko kroglic, ki so v različnih snoveh različno razvrščene, tvorijo takozvano atomsko zgradbo. To atomsko zgradbo si lahko grafično predočimo na ta način, da zarišemo središče vsakega atoma kot točko, te točke pa povežemo med seboj s črtami. Tako dobimo sliko prostorske mreže atomov. Železo ima kockasto prostorsko mrežo, to se pravi, sestavljena je iz samih kock.

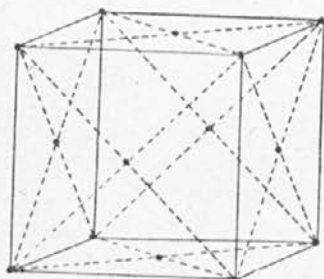
Zanimivo je, da ima železo dvoje prostorskih mrež. Pri normalni tempera-

turi je kocka prostorsko centrirana, v vsakem ogljišču kocke je po en atom, pa tudi v središču kocke je en atom železa. Pri visokih temperaturah (pri čistem železu nad temperaturo 906° C) pa je kocka ploskovno centrirana, to se pravi, v vsakem ogljišču kocke in v središču vsake ploskve je po en atom železa, sredina kocke pa je prazna.

Železo s prostorsko centrirano kockasto mrežo imenujemo alfa (α) železo;

Prostorno centrirana kocka — alfa železo

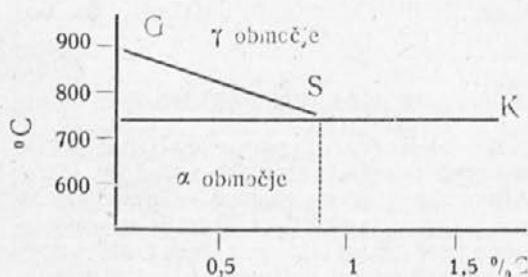

Ploskovno centrirana kocka — gama železo

železo s ploskovno centrirano kockasto mrežo (γ) železo.

Če torej jeklo segrejemo do visokih temperatur, se spremeni prostorska mreža atomov iz prostorsko centrirane kockaste mreže v ploskovno centrirano kockasto mrežo. In obratno, če jeklo počasi ohlajamo, preide ploskovno centrirana kockasta mreža v prostorsko centrirano. Atomi se med seboj premikajo, zavzemajo nova mesta. Alfa železo prehaja v gama železo in obratno.

Pri kateri temperaturi pa se vrši premena alfa železa v gama železo? Železo z 0% ogljika ima to premeno pri 906° C, jeklo z 0,9% ogljika pri 721° C. Če ti dve mejni točki naneseemo v diagram, kjer imamo v navpični temperaturi, na vodoravnici pa odstotke ogljika, in ju med seboj zvežemo, dobimo linijo GSK, nad katero imamo gama železo, pod njo pa alfa železo.

Poleg železnih atomov so v jeklu tudi ogljikovi atomi, saj vemo, da se da jeklo dobro kaliti, samo če ima vsaj 0,30% ogljika.

Tudi ogljikovi atomi se skušajo razmestiti v atomski mreži. Pri višjih temperaturah, kjer ima jeklo ploskovno centrirano kockasto mrežo, se ogljikov atom ugnezdi v središču kocke. Če jeklo počasi hladimo, se mora ogljikov atom umakniti iz kocke, ker pride na njegovo mesto atom železa.

Pri počasnih ohladih se to lahko izvrši, če pa jeklo hitro ohladimo, na primer v vodi, ni dovolj časa za umik. Med atomom ogljika in atomom železa nastane neko prerivanje, prisilno stanje, nastane notranje trenje, ki povzroča velike napetosti in odraz teh napetosti je velika trdota; ki jo dobi jeklo pri kaljenju.

Do tega stanja pa pride le, če je temperatura dovolj hitro padla, če se je jeklo ohlajevalo s takozvano *kritično ohlajevalno* hitrostjo.

Ta kritična hitrost ohlajevanja ni za vsa jekla enaka. Največja je pri ogljikovih jeklih — zato jih kalimo v vodi — manjša je pri legiranih jeklih — kalimo jih v olju — še manjša je pri visoko legiranih jeklih s kromom, volframom ali molibdenom — kalimo jih na zraku.

Praktična izvedba kaljenja.

Če hočemo jeklo kaliti, ga moramo prevesti v gama območje. Segreti ga moramo od 30°—50° C nad linijo PSK. Pri tej temperaturi ga pustimo toliko časa, da se premena iz alfa železa v gama železo izvrši do sredine komada, nato pa ga moramo hitro ohladiti. Pri tem je treba paziti, da ni temperatura segrevanja previsoka, in da ne pustimo jekla predolgo na tej temperaturi, ker nam sicer kristalno zrno v jeklu naraste. Tako jeklo bo grobo kristalinično in krhko! Temperatura kaljenja so za ogljikova jekla od 760°—900° C (odvisno od količine ogljika v jeklu). Pri nizko legiranih jeklih se temperatura kaljenja bistveno ne razlikuje od navedenih temperatur. Pri visoko s kromom, volframom in molibdenom legiranih jeklih, zlasti pri brzoreznih jeklih, je temperatura znatno višja in doseže od 1000°—1300° C.

Razumljivo je, da ne smemo dati hladnega jekla takoj v peč s to visoko temperaturo, ker bi površina jekla že odgrevala, medtem ko bi bila sredina še hladna in bi vsled tega razpokala. Jeklo moramo zato počasi predgrevati najprej do temperature ca 600° C, nato segreti v drugi peči do temperature ca 900° C in šele nato naglo segreti na temperaturo kaljenja. Čim debelejši je komad, ki ga kalimo, tem previdneje ga moramo segrevati.

Pri kaljenju so poleg visoke trdote nastale v kaljenem komadu tudi napetosti zaradi neenakomernega kaljenja različno debelih presekov, pa tudi sredina komada se hladi mnogo počasneje kot površina. Te napetosti so lahko tako velike, da povzročijo pokanje kaljenih komadov še pred uporabo. Zato jih moramo z napuščanjem odstraniti.

Napuščanje imenujemo ponovno segrevanje kaljenih predmetov, ki ima namen odstraniti napetosti, včasih pa tudi zmanjšati trdoto jekla. Važno je, da se pri občutljivih jeklih vrši napuščanje neposredno za kaljenjem, ker bi vsako odlaganje lahko povzročilo neprijetna preseženja.

Orodna jekla napuščamo navadno pri nizkih temperaturah od 100°—400° C. (Izjemo tvorijo visoko z volframom in molibdenom legirana jekla, ki jih napuščamo pri temperaturi od 500°—600° C.) Medtem, ko se pri napuščanju pri temperaturi 100° C odpravijo samo napetosti, nam pri temperaturi 400° C že tudi trdota znatno upade.

Poleg opisanega načina kaljenja, ki ga imenujemo tudi normalno kaljenje, poznamo še nekaj drugih načinov, od katerih naj omenim najvažnejšega, takozvano *termalno kaljenje*.

Segreto jeklo hladimo najprej hitro v topli solni ali kovinski kopeli (svinec), nato pa počasi na zraku do normalne temperature. Ta način kaljenja ima velike prednosti, komadi so po kaljenju brez večjih napetosti in se pri kaljenju ne potegnejo, deformirajo. Uporabljamo ga pri kaljenju kompliciranih orodij.

Kaljenje po predhodni cementaciji.

Komade iz jekla, od katerih zahtevamo izredno žilavo jedro in steklenotrdno kaljeno površino, izdelujemo iz takozvanih cementacijskih jekel, ki imajo nizek ogljik (do 0,2% C). Teh jekel zaradi nizkega ogljika seveda ni mogoče kaliti na visoko trdoto, zato umetno zvišamo ogljik v površini komadov, — kar imenujemo cementiranje.

Cementiranje izvedemo na ta način, da komade vložimo v pločevinaste škatle s snovmi, ki rade oddajajo ogljik, n. pr.: oglje, usnjeni odpadki, barijev karbonat. Škatle neprodušno zapremo in jih segrejemo na temperaturo od 800°—900° C. Pri tej temperaturi prodira ogljik iz cementacijskih sredstev v površino jeklenih komadov. Globina, v katero ogljik prodre, znaša od 1 do 3 mm in je odvisna delno od cementacijskega sredstva, največ pa od trajanja žarjenja, ki znaša od 4—24 ur in več.

Po izvršeni cementaciji imamo v komadu dve vrsti jekla. Sredina ima nizek ogljik (do 0,2% C), površina pa visok ogljik (ca 1% C). Če torej komad kalimo, dobimo steklenotrdno kaljeno površino, medtem ko ostane sredina mehka, nekalkljena in žilava.

Pri dolgo trajajoči cementaciji zelo naraste zrno jekla. Znano je, da jeklo z grobim zrnem nima dovoljne žilavosti. Zato moramo pri komadih, kjer je zahtevana izredno velika žilavost, pred kaljenjem površine popraviti zrno srednjega dela. To dosežemo na ta način, da jeklo normaliziramo ali pa kalimo iz visokih temperatur (nad 900° C), šele nato ponovno kalimo površino iz temperature 760°—780° C. Po tem kaljenju moramo vedno še odstraniti napetosti z napuščanjem pri ca 100° C, kar storimo navadno na ta način, da komade izkuhamo v olju.

Poleg zgoraj omenjene cementacije s suhimi cementacijskimi sredstvi, poznamo tudi *moker cementacijski postopek*. Po tem postopku namakamo predmete, ki jih cementiramo v raztopljeni soli (n. pr.: ciankalij, kalijev nitrat itd.), ki oddajajo ogljik. Prednosti tega postopka so v tem, da traja cementiranje kratek čas in je zato tudi kaljenje po cementaciji enostavnejše, ker je jeklo ohranilo drobno zrno.

Končno poznamo še *plinasta cementacijska sredstva* (ogljikov dioksid, svetilni plin), ki jih uporabljamo za cementiranje drobnih predmetov v velikem številu.

Lokalno površinsko kaljenje.

Po tem načinu kalimo jeklo s ca 0,4% C, ki so že po narodi kaljiva, brez predhodnega cementiranja. Komade, ki jih kalimo, ne segrevamo v pečeh, temveč samo njih površino z acetilenskim plamenom ali elektroindukcijskim potom.

Na ta način kalimo zobe velikih zobatih koles, kolenčaste gredi samo na ležajih, dolge gredi po vsej površini, oklopne plošče na eni strani.

Za kaljenje dolgih gredi in oklopnih plošč imamo posebne kalilne stroje, ki so tako zgrajeni, da se neposredno za avtogenski gorilci nahajajo vodne prhe. Os oziroma plošča se pomika pod gorilci in prho, se spotoma segreva in neposredno

Ivan Zupan:

RAST KLIČE NOVO RAST

Upostavimo pravilne oblike obratne organizacije

Investicijska dejavnost zadnjih let korenito preobrazuje Železarno Guštanj pa tudi življenje in ljudi. Zgodovinsko omembe vredne, gospodarsko pa brezpomembne zgradbe in barake so se umaknile novim objektom in delavnicam — modernim v evropskem merilu. Kjer so pred leti stale stanovanjske zgradbe, mesarija in vila, rastle hruške in grmičevje, stojita danes martinovka in elektropeč v okrilju moderne zgradbe — nove jeklarne. Nova kovačnica pa je zrastle in pokrila staro, kot bi otroka pokrila z očetovim klobukom.

Delo in napor, znoj možganov in teles delavca in intelektualca kvalitetno spreminjajo železarno. Tolikokrat pregodrnjano kot prepočasno in slabo postaja stvarnost hitreje kot se preobražujeta miselnost in ljudje. Gradnja tovarne napreduje

za tem že kali pod prho. Na ta način je možno površinsko kaliti osi in plošče vsakih dimenzij.

Poleg zgoraj navedenih načinov kaljenja površine, omenjamo še en način, ki pravzaprav ni kaljenje, ampak utrjevanje površine s pomočjo dušika in ga imenujemo nitiranje.

Nitiranje izvedemo takole:

Komade, obdelane na končno mero, segrejemo v posebni peči na temperaturo 500°C in pustimo skozi peč krožiti amoniak. Amoniak je plin, ki pod vplivom višje temperature razpade na sestavne elemente dušik in vodik. Prosti dušik prodira v površino jekla in jo utrdi. Proces traja 1—4 dni. Ko vzamemo tako nitrirane komade iz peči, imajo že končno trdoto (kaljenje torej ni več potrebno), ki je višje od trdote po kateri koli drugem načinu kaljenja.

Prednosti nitiranja so v tem, da se lahko komadi pred nitiranjem gotovo izdelajo in da se pri nitiranju ne deformirajo. Slabost pa je v tem, da je globina trde plasti zelo mala in znaša komaj par desetink milimetra, zaradi česar se rada odluča.

Ponavječ nitiramo drsne ploskve ležajev, majhne delce pisalnih in pletilnih strojev in precizna merila.

C. OPLEMENITENJE JEKLA.

Oplemenjenje jekel je kombiniran toplotni postopek iz kaljenja in napuščanja pri višjih temperaturah, ki ima namen, dati jeklu pri razmeroma visoki trdnosti še ugodno žilavost. Napuščanje se vrši pri temperaturah od 400°—700° C. Čim višja je temperatura napuščanja, tem višja je žilavost jekla, trdnost pa manjša.

Oplemenjenje vršimo predvsem na vseh konstrukcijskih jeklih, ki jih uporabljamo za gradnjo strojev, motorjev in orožja.

Zaradi boljše ponazoritve navajamo primer oplemenitenja ogljikovega jekla analize: C 0,65, Mn 0,93, Si 0,21.

Stanje	Trdnost kg/mm ²	Raz- tezek %	Kon- trakcija %	Žilavost mbg/cm ²
Valjano stanje	70,3	10,2	9,0	0,8
Kaljeno 800° voda napuščeno 630°	85,2	12,5	35,5	16,5

hitreje kot pa izgradnja kadra in organizacija proizvodnje. Te nove obrate bo treba že jutri dati v pogon, stroju bo treba dati dušo, obratu pa vodstvo, ki bo obvladalo ljudi in stroje — vodilo obrat. Ta naloga bo verjetno težja od prve. Če so za izdelavo stroja potrebni meseci, so za izobrazbo ljudi potrebna leta, za usposobljenje vodilnega kadra pa desetletja. Potrebna je izkušnja, potreben razgled po industrijskem svetu ter lastna raziskovanja in poglabitve. Dobra obratna organizacija bo morala tu odigrati odločilno vlogo.

Obratni organizaciji, odnosno njeni izgradnji je namenjeno to pisanje.

Posamezni obrati so, oziroma bodo svoj obseg in proizvodnjo podesetorili. Postavlja se vprašanje, ali bodo naše organizacijske oblike kos tem novim obsegom, novim tonam in tisočim komadov proizvodov. Če smo leta 1945 še uspešno ugotavljali identičnost posameznih odlitkov s primerjanjem po modelu, ne bi upal tega trditi in zagovarjati pri povečani proizvodnji nove jeklarne v letu 1953. Takih vprašanj je mnogo.

Če kritično premotrimo organizacijo obratovanja naših osnovnih in pomožnih obratov, ugotavljamo:

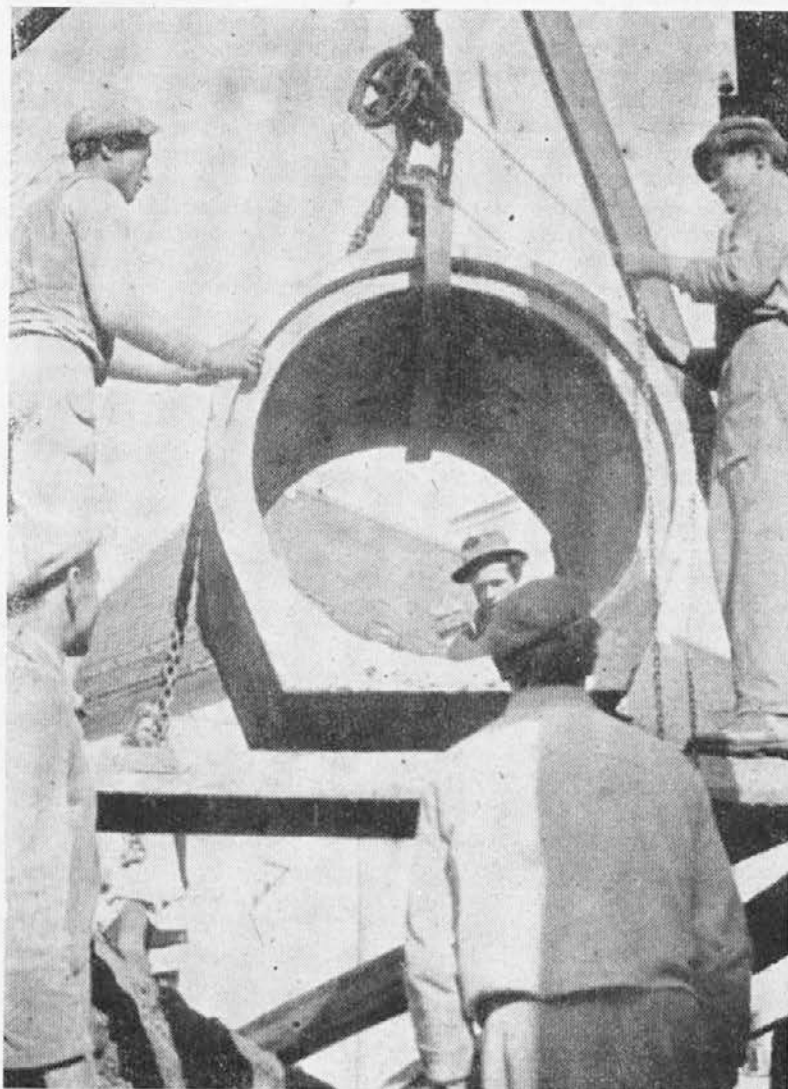
Prvič, da imajo starejši proizvodni obrati organizacijske oblike, ki so nastale vzporedno z več desetletnim obratovanjem tovarne in so se kot take ustalile, zadnja leta pa le več ali manj dopolnile.

Drugič, da imajo oni obrati, ki so se razširili, ali novo nastali v povojnih letih, neko kopijo stare oblike obratne organizacije z nekaterimi primesmi novega, toda neobdelanega in nenaštudirane, kar dela le zmedo in nejasnost.

Tretjič, da so nekateri obrati pristopili k resnemu študiju obratne organizacije, upoštevajoč pri tem domače kot tuje izkušnje. Izgradnja novih organizacijskih oblik mora namreč temeljiti na študiju in poznavanju organizacijskih oblik organizacijsko višje razvitih podjetij in držav, na poznavanju domače situacije, lastnem študiju in raziskovanju ter na poznavanju objektivnih in subjektivnih možnosti in pogojev. Tako postavljena organizacija, z drugimi besedami: aplikacija višjih organizacijskih oblik in znanstvenih izsledkov na lokalne obratne prilike z večjim ali manjšim dodatkom lastnih in obratnih izkušenj, — ali pa tudi lastna tvorba organizacije je najbolj nujna. Toda dovolj o tem — važna je le ugotovitev, da se na tem polju dela.

Zadnja dejavnost pa je še mlada, v večini primerov še v nastajanju in razvoju, ki sicer že kaže svoje dobre strani, utemeljuje svoj nastanek in potrebe po nadaljnji uvedbi, toda rezultatov nam za širše ekonomske analize še vedno manjka, zato si prvenstveno oglejmo prvi dve obliki vodenja naših obratov.

Za prvo smo že rekli, da se je razvijala vzporedno z rastjo obrata od male obrtne

Guštanj je dobil kanalizacijo. Malokdo se zaveda, kako velik pomen imajo te velike luknje za razširitev in kulturo našega novega mesta

dejavnosti do v glavnem predvojnega ali tudi še povojnega obsega obrata. Ko ugotovljamo, da so obrati v toku časa prevzemali novejšje metode dela v proizvodnem pogledu in v razmeroma mizernih oblikah obrata in pogojih dela proizvajati več ali manj kvalitetne proizvode, tega za napredek obratne organizacije povsem ne moremo trditi. Rekli smo že, da je to desetletje ostalo v glavnem neizpremenjeno in to v onih letih, ko je tehnika v svetu dosegla do sedaj največji napredek.

Torej je ta organizacijska oblika v svojem bistvu obrtnega značaja, po svoji obliki pa rezultat nekega stihijskega prehoda od obrtne oblike organizacije proizvodnje k nekim novim oblikam, ki so se uveljavljale drugod. Ta sama ugotovitev pa nam pove dovolj. Dokler obrat ni presegel svojega ustaljenega obsega, izmenjal asortimana in kvalitet proizvodov, odnosno se nismo razburjali vsled razlike v primerjavi svetovnih normativov z našimi, so te organizacijske oblike veljale kot dobre. Ta način organizacije je takozvani »Meisterwirtschaft«, kjer se vse veže le na eno ali več osebnosti, par bežnih pribeležk in listkov, dober spomin, in le na razmeroma močne osebnosti. Je tudi to odgovarjajoče do gotovega obsega obrata, ki ga obvlada ena glava brez večje delitve dela v organizaciji, čeprav delitev dela že obstoja. Naši obrati pa so ta obseg že zdavnaj prekoračili, razen nekaterih pomožnih dejavnosti (jermenarji, pleskarji), torej je obseg obrata presegel organizacijske zmogljivosti vodstva.

Če s to analizo razširjenim pogledom motrimo delovanja teh obratov, nam bo marsikaj jasno in razumljivo. Našli bomo odgovor na nebroj zamotanih vprašanj. Vsekakor pa ne bomo iskali rešitve v posameznih preventivnih ukrepih, pač pa se bomo zatekli k bistvu, k postavitvi take organizacijske oblike, ki bo zahtevam kos, ki bo zagotovila maksimalno in ekonomsko izkoriščanje osnovnih in obrtnih sredstev obrata sploh. Poudarjam — ekonomsko, kajti proizvodnji »za vsako ceno« mora biti konec, konec nenehnemu vzdrževanju in nekontroliranemu trošenju materiala.

Če je prva organizacijska oblika vsaj navidezno še nekam zadovoljiva in mi bodo mnogi oporekali, češ kaj pa hočeš, saj »gre« — je situacija težja v drugem primeru.

Že sama osnova druge organizacijske oblike — občutna razširitev obrata — nam osvetli vse slabe strani, katere smo pravkar obravnavali. Obseg obrata je presegel organizacijske zmogljivosti vodstva, zato si zadnje poizkuša pomagati z različnimi preventivnimi ukrepi — maši luknje. Tu se mnogo dela, še več govori. Jeze in slabe volje na pretek, uspehi so le redki, še ti le začasni. Cela stvar pa prehaja iz enih v še večje druge težave. In četudi se prično uveljavljati ločeno posamezne novitete brez prave organske vezi, s celoto se zadeva le še bolj zapleta. Taki poskusi navadno tudi kmalu propadejo v veliko veselje zagovornikom starega. Zadnji v zagovor svojih trditev normalno to tudi podpirajo, češ, saj smo vedeli, da s tem ne bo nič.

Še težja pa je situacija v primerih, ko so posamezni obrati ali oddelki zaradi potreb v vezi s porastom osnovnih obratov šele na novo nastali, takorekoč čez noč in so jim bile v razmeroma kratkem času zaupane večje naloge, obratna organizacija pa ni bila naštudirana, temveč je le neka površna kopija sosednih, takozvanih enostavnih organizacijskih oblik, odnosno je tu zavladala desorganizacija in stihija.

Tu manjka izkušenj sploh, kakor tudi izvežbanih, zanesljivih ljudi, onih osebnosti, za katere smo rekli, da nas rešujejo v prvem primeru. Kjer ni preciziranih delovnih dolžnosti, ni vsem jasen smoter, kjer ni organizacije vodstva, ni enotnosti akcije. Tu nastopa samovolja in s tem vse negativno, kar vsi itak poznamo, ali vsaj od časa do časa čutimo. Če pa že nekaj funkcionira, prve neprilike stvar postavi na glavo.

Če se vse to dogaja v nekem ožjem merilu, nevezano s poslovanjem ostalih obratov, in če je to še neka pomožna dejavnost, za katero ne razpolagamo s kakimi normativi, zadeva še ni tako očitna. Če pa je dejavnost takega oddelka vezana in pogojna za uspešno obratovanje drugih obratov, postanejo nerednosti in zastoji očitnejši. V pravi luči se pokažejo, ko jih obrati izkažejo s številkami. V kolikor taki obrati razpolagajo z več ali s kompliciranimi stroji in napravami, se ti navadno zelo nestrokovno in nerentabilno koristijo in hitro trošijo. Zastoji, okvare in remontni so stalni. V lastno opravičilo pa je pripravljena seveda takoj velika kritika, češ — vse kar je bilo narejenega, je za nič. Če se cevi od ekshaustora vse zadelajo s prahom, sta seveda kriva naprava in ekshaustor, ne pa tisti, ki ni čistil. Če lokomotiva pušča, je kriv stroj, ne pa strojevodja, ki je vozil brez vode; če zamrznejo cevovodi, sta kriva mraz in gradbeno podjetje, ne pa dotični, ki bi moral skrbeti za pravočasno puščanje vode na mestih, ki so za to predvidena. Rentabilnost takega poslovanja pa se najbolje pokaže pri reorganizaciji proizvodnje. Tam, kjer je bilo pred reorganizacijo zaposlenih n. pr. 28 ljudi, jih je sedaj 17, efekt pa isti. Takih primerov je pri nas dovolj, samo analizirati jih je treba, najti za njih merilo, pa postanejo takoj očitni in boleči.

S tem navajanjem pa ne bi hotel trditi, da v takih obratih ni vestnih, delu in skupnosti predanih ljudi. Ti vsekakor tudi so, njim vse priznanje, njihov ožji del je v tem slučaju tudi v redu. Toda, kaj, če celota ni vskladena, če ni obratne koordinacije, enotnosti vodstva in akcije. Tudi udarniki so, njim še večje priznanje kot onim iz organiziranih obratov. Ni to kritika ljudi, temveč sistema, ki je zastarel in ga je treba menjati.

Investicijska dejavnost je tovarno preobrazila, preobrazila Guštanj, da bi ga pet let odsotni ne poznal več. Izvršila se je revolucionarna preobrazba železarne — kvantitativno gomilanje gradbene dejavnosti je dalo kvalitetno spremembo tovarne. To pa je revolucija. Če je umrla tovarna Thurnov in zrasla kvalitetna železarne, bo treba pokopati z njo tudi zastarele organizacijske forme, za novo železarne pa zgraditi nove, njenega obsega vredne organizacijske oblike, ki bodo jamčile pravo vodenje. Tej kritični analizi je namenjeno to pisanje; tako bi hotel, da bi me vsi razumeli.

Če je vse, kar je staro, slabo (kar mi bodo verjetno nekateri očitali, tega pa niti ne trdim), bo kdo terjal odgovor: kako pa naj potem bo. Nekega katekizemskega odgovora za to ni. Življenje in prilike so tako pestre in različne, da to, kar velja za en obrat, ne moreš dobesedno presaditi drugam. Za to ni formul, niti citatov, propast onemu, ki bi se tega lotil. Naj navedem neko tovrstno izjavo pokojnega Prežihovega Voranca, ki je ob neki priliki dejal: »So ljudje, ki so se navadili meriti s trikotniki.« V nadaljnji debati pa je dejal: »Trikotnik je nerodno merilo, posebno če ga hočeš nositi v žepu.« Nekaj

podobnega so tudi formalisti, zato proč z njimi.

Kako naj se te nove tvorbe lotimo sem nakazal uvodoma. Hotel bi dodati le še sledeče: *Taka organizacija mora predvsem precizirati notranji potek dela in razdeliti dolžnosti za vsako fazo poteka.* Torej, kar le mogoče vse obdelati, nakazati kdo in kako naj to stori, oziroma za kaj je odgovoren. Skratka — za vsako stvar v obratu mora biti nekdo odgovoren in to — toliko časa, da se predajo dela drugemu — vse do končne faze. V obratu ne sme obstojati primer, da bi mogel kdo reči: za to pa nihče ne odgovarja.

Potrebo po tem mi narekujejo dosedanje izkušnje raziskovanja obratnih nerednosti, ko nihče noče biti kriv. Vse se izgovarja na druge in na nevednost. To pa uspeva vse do tedaj, dokler dolžnosti niso precizirane in odgovornosti razdeljene.

Če sem z gornjim uspel nakazati potrebo po študiju naše obratne organizacije, preko tega pa organizacijo tovarne sploh, je moj namen dosežen. Bralce pa prosim, naj mi oprostijo ožino, saj je to le del splošnega kompleksa vprašanj, katerih pa upam, da se bo lotil še kdo drugi.

Ob zaključku bi hotel opozoriti še na nov moment, in sicer:

Družbeni plan za leto 1952 prvič v zgodovini uresničuje stoletne težnje delovnega ljudstva s tem, ko postavlja načelo, da delovni kolektivi participirajo na vrednosti presežka dela. Ta zgodovinska teza se mora nujno odražati v delovanju naših obratov. Vodstvo obrata pa je ne sme spregledati že v začetku. Če so bile do sedaj razne izboljšave, dvig produktivnosti dela, uvajanje novih norm, tehnoloških postopkov in proizvodov več ali manj izključno dolžnosti tehničnega vodstva, posamezniki pa v ožjem gledanju tega niso razumeli in svoje ožje koristi po svoje zagovarjali, se z momentom participiranja delovnih kolektivov kot posameznikov na vrednosti presežnega dela stvar bistveno menja. Ta ugotovitev pa mora in bo v obratih sprostila do sedaj še nesluteno dejavnost in polet, nove podvige in uspehe. Od vodstva pa bo zopet odvisno, koliko bo znalo to dejavnost zajeti in koristiti. Ta moment bo prinesel v naše obrate nove organizacijske oblike in prijeme, nove v svetu in dogajanju sploh. V tem pa je tudi posebnost naše družbene ureditve.

PODPRIMO PRIZADEVANJE NASIH ŠTUDENTOV

Študenti koroške gimnazije na Ravnah so storili za svojo gimnazijo toliko, kakor menda noben kolektiv kdaj za svoj dom. Tudi to je krasna utemeljitev te naše največje izobrazovalne ustanove v Mežiški dolini.

Sedaj slišimo, da pripravljajo za počitnice vzporedno akcijo — pomoč pri gradnji stanovanj za vzgojitelje. Guštanj je bil skozi mizerno stanovanjsko gnezdo in je ob nastanitvi profesorskega zbora popolne gimnazije huda, čeprav imamo vsi največ interesa, da oskrbimo ustrezna stanovanja. Celotni revir bo zato pozdravil tako vzpodbudo naših študentov. Gre menda za simbolično akcijo, ki pa bo imela za rezultat zgraditev pravega »simbola« — dvostanovanjske hiše.

Ko bomo torej čuli, da študenti delajo, ne bomo napravili ovinka.

Mariborski študentje med leškimi rudarji

(Ta črtica je napisana v spomin visokošolcem iz Maribora, ki so v l. 1939 taborili na Lešah in ki so padli v minuli vojni kot žrtve fašizma, pa tudi v spomin vsem padlim leškimi žrtvam.)

V počitnicah leta 1939 so Leše oživele. Mariborski študentje so se naselili v edinem razredu leške ljudske šole. Nanosili so si slame, ki so jo »sfehtali« pri Kresniku, Popu ali Ladratu, si zbili iz desk pograde, jih pokrili na debelo s slamo in utrujeni prvi dan na njih sladko zaspali. Povdarjeno naj bo »prvi dan«, kajti kasneje je nekatere pričel žuliti pograd in so včasih spali na zeleni travi ali v mehkejši postelji, kjer so si gotovo zapeli lepo slovensko narodno:

»Lunca je videla, mamca pa ne...«

Toda resnici na ljubo, smo zašli predaleč. Ustaviti bi se bili morali najprej pri Lešancih. Pogovora je bil vreden prihod teh »mestnih škriccev« in povrh še študentov, ki so prišli gotovo »bogu čas krast« na Leše, celo med kmeti, saj takih dogodkov doslej ni bilo v leški kroniki. Knapi pa so z večjim zaupanjem sprejeli študente, zlasti, ker jim je prišlo na uho, da so med njimi komunisti.

Položaj leških rudarjev je bil tedaj brezupen. Flaschberger, zadnji nespodobni direktor in akcionar leškega rudnika, ki so ga na vseh koncih goljufali lastni uradniki, je napovedal konkurz in s tem zapečatil leške rove. »Ne izplača se,« so govorili menda strokovnjaki, nihče pa ni poskušal rešiti socialnega problema rudarjev. Le-ti so na svojo roko pričeli kopati premog in ga prodajati na Prevalje. Mnogi pa so se zaposlili pri mežiškem rudniku, ki je bil tedaj na višku in katerega gospodarji so metali še precej debele drobtine okoli sebe. Guštanjnska železarna je sprejela le redke, saj jih ni potrebovala, ker je bila le bolj trgovsko podjetje za kapfenberške izdelke kakor pa tovarna. Mnogi pa so ostali brezposelni in so životarili ob priložnostnem delu in iz dneva v dan. Ni čuda po vsem tem, da so imeli leški knapi usta in ušesa odprta za vsakršno novost, ki jim je obetala rešitev iz nevzdržne socialne bede. Politično so bili do neke mere izobraženi ter so precej zavestno slutili svojo vlogo v proizvodnem procesu. »Svoboda«, njihovo kulturno-izobraževalno društvo, je k temu v znatni meri pripomogla. Ko je bila l. 1935 »Svoboda« prepovedana, so si ustanovili »Vzajemnost« in ostali še naprej složni, kakor se spodobi za knape. »Sokoli« ali »Orli« so na Lešah naleteli na gluha ušesa. Pri »Svobodi« in »Vzajemnosti« so bili vsi, pobožni in nepobožni, mladi in stari.

Vendar še nekaj težjega, kakor brezupen socialni položaj, je prav tedaj v l. 1938/39 pričelo dobivati vse jasnejši izraz: rožljanje tretjega rajha, ki je pripravljaval svoj »Drang nach Osten«, ni naletelo na gluha ušesa. »Vseeno kdo, le da bo kruha,« so zatrjevali manj poučeni in po peti koloni dobro nahujskani posamezniki.

Tak je bil torej položaj Lešanov; ko so prišli mariborski študentje taborit na Leše. Treba ga je bilo osvetliti, kajti brez tega bi ne bilo vredno opisovati tabora, osvetliti zato, ker so študentje takrat zarezali globoko brazdo v zdravo telo leških knapov. Podirali so vztrajno jalovo upa-

nje, da bo Hitler prinesel rešitev socialnega vprašanja ter smelo nakazali pravo pot. Nek ljudski pesnik je tedaj v dveh stavkih izrazil to moje dolgo govoričenje, ko je zapisal:

»... pa je beseda mladih študentov
prižgala v izmučenih dušah luči!
Pesem svobode tedaj so zapeli,
leški rudarji, ki utihnila ni!«

»Povej nam še kaj o samem taboru,« bo rekel naveličani bralec. No, da, tabor je bil na zunaj tak, kakor vsak drug, na primer skavtski, le da niso taborili pod milim nebom. Njegov namen je malokdo slutil. Ne smemo pozabiti, da se je vršil v času bajonetov, v času ko sta obstojali Glavnjača in Bileča. Študentje so imeli namen, spoznati življenje in socialni položaj obmejnih leških rudarjev, jim pomagati z nasveti in jim dokazati, da so nova ljudska inteligenca, s katero lahko delavci računajo. Skrbeli so tudi, da okoliški kmetje niso več gledali z nezaupanjem nanje. Ob prostih popoldnevih so spravljali seno in pomagali pri vseh poljskih delih.

Zvečer so prirejali kulturne večere in s skioptičnimi slikami poudarjali svoja predavanja. Celo Ježeka in Jožeka so iz Ljubljane oziroma iz Maribora privlekli na Leše, da je bilo o tem še dolgo govora po bajtah v leškem grabnu. Ob nedeljah pa se je zbrala mlada družba pri Čopu. Zapela je harmonika in dekleta so prišla na svoj račun. Sveda je nekateri leški korenjak zažugal s pestjo, toda prebrisan študentje so znali vse uglasiti in da prepira nikoli ni prišlo. Blizu polnoči pa, pred slovesom, so navadno zapeli »Internacionalo«. Vrli Čop se nikoli ni hudoval, temveč je samo hitel zapirati okna in vrata. Zunaj pa so urezali še »Nabrusimo kose«, da je odmevalo po leški grapi vse tja do gozdov pod Uršljo goro in na mežiško stran.

Kadar pa je bila zbrana manjša družba, je navadno Maks Durjava, študent brodo-

gradnje, vzel v roke kitaro in zaigral ter zapel, da se ti je »trgalo srce«, kakor so priznali tudi največji realisti. Ko smo l. 1942 brali v Srbiji v nedičevskih časopisih, da je bil v Zagrebu ustreljen komunist-študent Maks Durjava, mi je živo zazvenela v srcu njegova pesem in spomnila sem se, da sem že takrat pomislila, alj sluti svojo težko usodo.

Takrat sta vzljubila Koroško in Leše akademska slikarja Šušmel in Golob. Zadnji je bil itak v otroških letih prevajški domačin. Oba sta padla kot žrtvi v minuli vojni, spomin na nju pa je ostal med nami.

Kdo ve, morda bi sicer nikoli ne pripeljala pot borit se prav v naše planine Žavcarja, takrat študenta agronomije, katerega danes poznamo širom Mežiške doline in preko meje vsa neosvobojena Koroška pod partizanskim imenom Matjaž. Vzljubil je v času tabora naše gore in se vrnil k nam, čeprav je bilo povsod dovolj prilike za borbo. Leški knapi so ga imeli radi. Njegova topla, preprosta beseda si je znala utreti pot do njihovih src.

Dan za dnem je rastlo zaupanje leških rudarjev, zlasti mladine do študentov-komunistov. Takrat so se odločili za isto pot: Jelenko Franc, Kopmajer Avgust, Čop Stanko, Trinkavz Vili, Pačnik Lovrenc, Prosen Marko, Božič Avgust in drugi. Stari pa, ki so nosili to idejo že v srcu, so krepkeje stiskali pesti.

Lepega dne je med študenti završalo. Slovenskim delavcem na žagi v Mušeniku je grozila brezposelnost. Njen direktor, voditelj pete kolone v Mežiški dolini — Plainer, je hotel oskrbeti kruh svojim privržencem, nacionalno čuteče slovenske ljudi pa postaviti na cesto. Organizirali so protestno zborovanje, ker Plainerja niso našli, da bi se z njim pogajali. Študent Mirko, ki je govoril na tem zborovanju, se je moral, ko je Hitler zasedel Prago, kjer je študiral, za to zagovarjati pri Gestapu, čeprav je Jugoslavija še obstajala in je bil jugoslovanski državljan. Tako daleč so segale zveze petokolonašev, tako zvesto je skrbel Hitler za svoje hlapce.

Mladi montanist Tinč in študent Bine (imena niso prava, tako so se med seboj

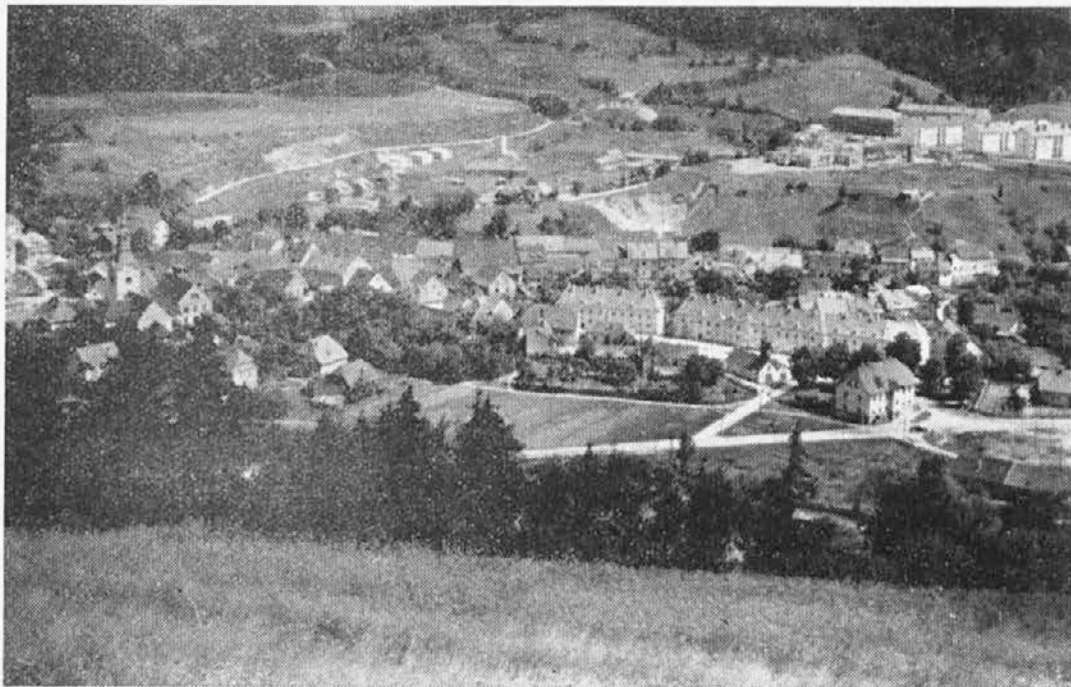

Leše. — O tem kraju ste veliko brali. »Kraj umira«, je taka povest. O leškem rudniku bo govorila tudi knjiga, katero najavljam v današnji številki »Fuzinarja«.

Dr. Anton Novak:

Za zdravstveni podvig kraja

Nastanek, pomen in namen nove ambulante v Guštanju

Guštanj. V Suhi pod transformatorjem se vidi tudi poslopje nove ambulante.

V Guštanju se je v letih po drugi svetovni vojni vsled vedno bolj razvijajoče se tukajšnje železarske industrije in vzporedno z njo vsled stalno naraščajočega števila prebivalstva iz dneva v dan bolj nujno kazala potreba po zgraditvi nove zdravstvene ustanove. Prebivalci Guštanj in okolice so res z velikim navdušenjem in z mogočnim elanom pristopili k reševanju tega perečega problema. Odločujoči činitelji so kaj kmalu spoznali, da so vse te množice, ki so prišle s svojimi pridnimi rokami graditi na mestu nekda-

imenovali) sta v »Mariborskem Večerniku« opisala smešne plati taborenja, saj pravega dela nista smela napisati. Mariborska dekleta so bila menda zelo užaljena in so le hladno sprejela študente, ko so se vrnili. Na Lešah pa so očetje oštevali svoje hčere: »Še po „cajtengah“ vas vlačijo, take ste!«

Naglo, kakor bi trenil, je minil mesec in že so se vračali študentje v mesta. Slovo od Leš je bilo toplo. Po vsem grabnu in še skozi Prevalje do postaje so jih spremljala dekleta, fantje in otroci, za klobuki pa so imeli nageljne in rožmarin, ki je bil za mnoge tudi

... poslednji drag spomin!

Leški knapi so pa še naprej hodili na šiht in si svetili s »karbid-lampami« po grabnu v Guštanju, ali pa preko Harmonka v mežiške šahte. Niso pa nosili luči le v rokah, tudi v srcu je bila prižgana, kakor je napisal ljudski pesnik, in je svetila skozi vso mračno dobo okupacije. Samoten bivši tabornik, ki bi prišel sedaj na Leše, bi morda takole zaključil svoje spomine na opisani tabor:

... danes, ko je lučka drobna mrak že temni presvetlila,
mi je misel na rudarja
z lučko v roki mila!

Mira.

nje stare kovačnice tega železarskega orjaka, izpostavljene vsem mogočim zdravstvenim okvaram in poškodbam. Nenehno in z neuklonljivo voljo so vztrajali pri zahtevi, da se vsem zdravstveno ogroženim nudi že na licu mesta zdravniška pomoč, ki je v skladu z najnovejšimi izsledki in pridobitvami moderne medicine. Takšna pomoč pa je seveda možna le v dobro opremljeni in moderno urejeni ambulanti. Končno se je ta njihov dolgoletni sen po borbi z različnimi nepredvidenimi težavami in zaprekami uresničil. Ministrstvo za ljudsko zdravstvo v Ljubljani je z vsemi svojimi močmi podprlo prizadevanje lokalnih činiteljev, odobrilo je potreben kredit za gradnjo in z delom marljivih rok je zrastle impozantna stavba, naša današnja ambulanta.

V maju preteklega leta je pričela ambulanta obratovati. Sramežljivo skromni so bili prvi začetki. Zgradba še ni bila popolnoma dokončana, še manj pa notranje opremljena. Vsi krediti, razen za notranjo opremo, so bili izčrpani. V tem času v ambulanti še ni bilo ne luči, ne tople vode, centralna peč še ni bila dokončno urejena, streha na verandi je puščala, vrata in okna so bila v neuporabnem stanju itd. Ne glede na to, je bila ambulanta zgrajena po slabo izdelanem načrtu in bo za dokončno ureditev potrebnih še nekaj adaptacij.

Svet za ljudsko zdravstvo LRS je ponovno pokazal popolno razumevanje in dobro voljo za naše potrebe. Opremil je našo ambulanto z modernim instrumentarijem in z ostalimi sanitetskimi potrebščinami preko firme »Sanolabor« v Ljubljani, ki se je po svojih najboljših močeh in možnostih potrudila, da ugodí našim željam. Tako se je torej z najskromnejšimi začetki in s košem dobre volje stvar premaknila z mrtve točke. Notranjost ambulante kaže sedaj že povsem drugo lice kot pa v maju preteklega leta. Električna instalacija je gotova, v zgradbi je

tekoča topla in mrzla voda, vsi prostori vključno s hodniki so centralno ogrevani. Levo v pritličju sta dve zdravniški in zobna ordinacija; za čakalnico služi prostran hodnik. Desno sô sobe za ležeče bolnike s sobo za bolničarke. Levo v prvem nadstropju je soba za steriliziranje obvezilnega materiala z novim avtoklavom in aparatom za destiliranje vode. Nato sledi soba za fizikalno terapijo, soba za šokirane, mala operacijska soba in laboratorij. V tem delu stavbe je tudi rentgenska soba s temnico. Rentgenski aparat nam je poslala tvrdka »Sanolabor« že v novembru preteklega leta, vendar pa ga zaradi neurejenih rentgenskih prostorov še ne moremo uporabljati. Tudi zobna ambulanta ima svoj rentgenski aparat, ki pa iz istih razlogov še ni v rabi. Železarna je obljubila adaptacijo rentgenskih prostorov kakor tudi še vse ostale nujne adaptacije in je z deli v mesecu januarju tudi že pričela. Tako smemo upati, da bomo v naši ambulanti že prihodnji mesec lahko pričeli tudi z rentgenskimi pregledi.

Da ni pokazalo vodstvo Železarne Guštanj pravičnega razumevanja za naše potrebe, bi bilo vsako redno delo v ambulanti še danes nemogoče. Zato smatram za svojo častno dolžnost, da se ob tej priliki javno zahvalim delavskemu svetu in upravnemu odboru Železarne Guštanj za vso pomoč naši ambulanti, predvsem pa direktorju železarne tov. Gregorju Klančniku, ki je vseskozi budno spremljal razmah naše ustanove ter nam pomagal moralno in materialno kjer koli je mogel. Tudi neimenovanemu je bila naša ambulanta in njen razvoj kot tukajšnjemu rojaku še prav posebno pri srcu. Tudi njemu naj bo na tem mestu izrečena topla in iskrena zahvala za vse usluge, ki nam jih je storil.

Preveč jih je, da bi jih mogel poimenoško naštet, ki so nam kakor koli pomagali, da smo vsaj za silo zlezli na zeleno vejo. Prav vsem tem, zlasti pa vrlim električarjem, mizarjem, zidarjem in ključavničarjem železarne se za ves njihov trud in delo v naši ambulanti prisrčno zahvalujem.

Isto velja tudi za KLO Guštanj s tov. Vušnikom na čelu, ki je z novim mostom preko Suhe omogočil dostojen dostop k ambulanti.

Seveda pa z notranjo ureditvijo ambulante naše delo še ni končano. Treba bo v pomladnih mesecih tudi njen zunanosti posvetiti malo več pozornosti. Tako ji bo treba oskrbeti primerno fasado, stopnišče pred vhodom v ambulanto bo treba urediti in postaviti primerno ograjo z živo mejo okrog vsega kompleksa ambulante, kar je uvidevni kolektiv podjetja »Gradis Guštanj« tudi že obljubil. Tudi prizidek na južni strani, ki je vsled pomanjkanja kreditov ostal nedograjen, bo treba v bližnji bodočnosti dokončati. Na južni strani ambulante bomo zasadili park, na severni strani bomo pa uredili lične cvetlične grede. K temu delu nameravamo povabiti tukajšnjo šolsko mladino v prepričanju, da bo to z veseljem storila. Desno ob vhodu bi bilo dobro zgraditi garažo.

Nadalje bo treba urediti tudi vprašanje materialnega skrbstva, odnosno upravljanja ambulante, ker taka ustanova ne more biti stalno odvisna takorekoč od milodarov. Pereče je tudi vprašanje prehrane ležečih bolnikov v ambulanti. Ambulanta razpolaga začasno s sedmimi bolniškimi posteljami. Dokler se vprašanje prehrane ne uredi, moremo sprejemati le tiste bolnike v ambulanto, katerim so njihovi

Ksaver Meško:

Tri poti

Menda ima vsak človek svoje lepe in težke poti. Pa menda vsi rajši govorimo o lepih in prijetnih. Tri bi danes omenil, ki so mi bile in so mi še zelo pri srcu. Pot od Marije na Zilji na podružnico ob Baškem jezeru, pot iz Sel v Slovenj Gradec, pot iz Št. Danijela na Strojno.

Deset minut nad staro in po umetninah znamenito cerkvijo na Zilji se dvigne pot izmed njiv in travnikov v gozd. Potem ves čas, skoraj poldrugo uro skozi gozd. Navadno vsak teden sem šel po ti poti k baški podružnici. Čudovito je bilo tako ob lepih jutrih. Na polju spodaj sem še pogledal gor na Sv. Višarje. Ko sem med vojsko šel nekega jutra tam čez polje in pogledal gor proti italijanski strani, sem postal, prestrašil se: Sv. Višarje so gorele! Ko sem gori utonil v gozd, mi je navadno bilo, da sem v nekem posebnem čarobnem mestu: vsa vsakdanja teža je nekako padla z mene.

Nazaj grede sem kje sedel, vzel knjigo, bral. In prisluškoval, kako poje ptičke, kako poje gozd, kako poje vse balzamično ozračje, kako mi poje v prsah srce. Bil sem mlad, vse okrog mene, je pa bil sam mir, sama lepota, kakor v pravem rajju.

Pride nekega večera k meni župnik Sadjak od Sv. Lenarta pri Sedmih Studencih, rojak iz Šmihela pri Pliberku, je že dolgo mrtev. Zazdel se mi je nekako razburjen, skoraj preplašen. Pove mi, da je bil obiskal mojega soseda župnika dr. Ogrisa v Ločah ob Baškem jezeru. Zaskanil se je tam, odšel v šolo proti somraku, prišel v gozd nad jezerom že v temi. »Vso pot skozi gozd sem držal revolver v roki,« mi pravi. — »Zakaj?« — »Saj bi me lahko kdo napadel.« — Čudil sem se. Jaz kaj takega nikdar nisem mislil. Res menda ponoči tudi sam ne bi hodil po tistih lepih gozdovih.

Žal, te lepe poti, ki sem jo v mladosti tolikokrat prehodil, najbrž ne bom več videl, ne po nji hodil.

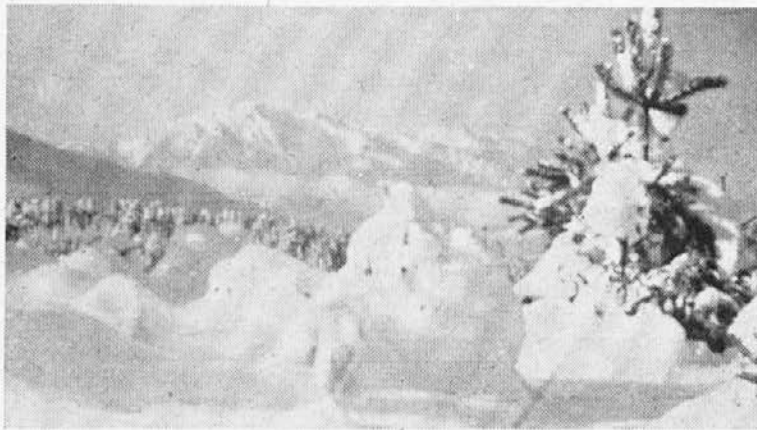
* * *

Pot iz Sel v Slovenj Gradec. Tudi skozi lepe gozdove. Malo bolj nevarna pa že je. Ne zaradi ljudi, zaradi zveri. Zaradi gozdov. Počasi in zamišljen sem stopal 17. julija meseca, menda leta 1948, silno vroče poletje je bilo, gor proti domu, po ozki stezi med grmovjem. Kar začutim, da se mi pod nogo nekaj mehkega giblje. Pogledam, pa me je vrglo kar nazaj. Gad se mi je zviljal pod nogo. Pozneje mi je prijatelj Jaroš od Št. Janža sicer rekel: »Bil je le gož. Ta menda ni strupen.«

svojci pripravljeni prinašati hrano. Zelo potrebna bi bila tudi upostavitve stalne telefonske zveze. Ambulanta ima sicer telefonski aparat, katerega pa se moremo posluževati le pičlih sedem ur dnevno, ker smo vezani na uradne ure na pošti, sedemnajst ur dnevno pa je telefonski aparat v ambulanti brez vsakega haska. Stalna telefonska zveza bi bila zaradi težkega in hribovitega terena še prav posebno potrebna.

Nikakega dvoma ni, da se Guštanj razvija v izrazito industrijsko mesto. Delavci v tovarni so kljub vsem varnostnim ukrepom izpostavljeni različnim poškodbam in naloga ambulante bo poleg vsakodnevnega pregleda zavarovancev, nuditi vsem težje poškodovanim takojšnjo, dobro in

No, če gož, pa gož, čeprav gade precej dobro poznam, sem jih že nekaj pobil. Najgrša taka zverina je bila čisto črna. Tiste sem se kar bal, pa sem ga vendar srečno ubil. Menda pa ni bil to gad z Dobrača nad Beljakom. Tisti so menda čisto črni, »Dobratchviper« jim pravijo tam gori. Šel je neki moj župljan iz Bač na Dobrač, menda delat. Stopi čez neki prelaz v tistih plotovih tam gori. Pa se je na pručici na drugi strani sončil gad. Stopi nanj, piči ga, umreti je moral na gori, ker ni bilo pravočasno zdravniške pomoči. Kako je bilo z mojim gadom tu,

Zasneženo kraljestvo Pece. Pogled z Navrškega vrha.

ne vem prav. Da umrl še nisem, vem. Če me je pičil, pač v čevlji. Gozderic seveda v tisti saharški vročini nisem nosil.

* * *

In pot iz Št. Danijela v Strojno. Od maja 1901 do septembra 1906, ko sem služboval v Št. Danijelu in oskrboval Strojno, kolikokrat sem prehodil to pot! Skoraj vse skozi gozdove. In je spomladi in poleti ob toplih dnevih kar dehtelo po smoli. Včasih je v gozd bil ena sama pesem. Res je bilo večkrat treba iti tudi v viharju, dežju, v snegu. Bliskalo se je, grmelo, drevje je pošastno šumelo, stokalo, kakor v smrtnih bolečinah. Pozimi ves gozd, kakor eno samo božično drevesce, prava pravljica, da sem kar postajal, gledal, strmel in užival. Res, včasih težavna pot. Začelo je kdaj nenadno snežiti. Bolniki so se bali, da zapade sneg, poslali so pome, spovedovati! Pa sva včasih s tedanjim, že priletnim mežnarjem hudo gazila — siromak je moral prej gaziti že

zadostno prvo pomoč in organizacija transporta v bolnišnico. Vse lažje poškodbe pa se morajo oskrbeti v ambulanti sami, da se na ta način razbremeni slovenjgraška bolnišnica, ki postaja polagoma premajhna.

Ambulanta pa bo morala vplivati tudi vzgojno. Postala naj bi žarišče zdravstvene prosvete in njena luč naj bi posvetila v vsak delavski in kmetijski dom. Le na ta način bo ambulanta dokazala potrebo svojega obstoja. Prepričan sem, da bodo vsi pošteni in pozitivno misleči prebivalci Guštanja in okolice tudi v naprej napeli vse sile, da bo ambulanta čim prej dosegla najvišjo stopnjo svojega razvoja. Taka zdravstvena ustanova bo novemu mestu Guštanju samo v čast in korist.

dol v Št. Danijel. Posebno se spominjam neke zimske poti ponoči, do zadnje hiše proti Svetemu Mestu pri Žvabeku. Čudno sva hodila. In sem pomišljal: »Ali me mož nalašč vodi po celem, alj ni nikjer gazi? S palico bi ga po hrbtu.« Bog mi odpusti grde misli! Zdaj, ko sem star, si mislim: »Cerkovnik je bil v letih, ne premočan, gotovo bi si bil izbral boljše pot, če bi bila. Naj se nikar ne jezi v večnosti name! Zdaj, ko sem star in nadložen, vse to gledam v čisto drugačni luči.«

Da, včasih je bilo res precej težko. Šla sva z mladim šentdanijelskim organistom Cenclom — na Strojni organista niso imeli — 7. decembra, katerega leta, ne vem več, na Strojno. Drugi dan, na adventno Gospojnico, bi naj bilo prvo opravilo gori. Jaz sem jezdil, Cencel je za menoj gazil.

Pa ni šlo dolgo. Že sredi gozda je mali Bošnjak omagal. Tako sva oba s Cenclom gazila, delala po celem gaz konjičku, da sva ga spravila dalje. Na Pernači puši smo ga dali v hlev. Midva sva šla dalje. Skozi gozd sva se še prerila. Ko stopiva iz gozda in sva na drugem hribu videla cerkev, sva zašla v take zamete, da sva se udirala do pod pazduh. Nekaj časa sva se mučila vsa mokra od snega in potu. Pa sva obupala, vrnila se. — Kako drugače je bilo, kadar sem kakega lepega jutra ali mirnega večera prišel do tja, gledal pred seboj cerkev ob starih lipah, gledal raztresene kmetijske domove, in je bilo vse tako pokojno, kakor v duši dojenčka, ki še nič ne ve o življenju, o skrbeh, o bojih in trpljenju. Bili so čudoviti trenutki...

Bošnjak Črnko ni bil ravno napačen, še dovolj miren. Tako sem včasih med potjo na njem kaj bral. Pa nekoč s trušcem srfota ob cesti divji petelin. Konjiček se ustraši, poskoči, preden sem mogel reči »ola«, sem že ležal na cesti. Bošnjak pa v dir. »Ali bo zavil dol proti Št. Danijelu ali bo drvel naravnost naprej po cesti?« sem pomišljal. Bal se sicer zanj nisem. Ni ne igla, da bi se kje v maahu izgubil, ne ververica, da bi na drevo splezal. Res jo je mahnil naravnost po cesti proti Prevaljem, kamor vendar nikdar od te strani nisva jezdila. Pa se ni dolgo veselil te svobode. Pri prvi veliki kmetiji, pri Rašesniku so ga ujeli, postavili v hlev, kamor je spadal. Drugi dan so mi ga prignali v Št. Danijel. Zdi pa se mi in me res teži, da nisem brž nič vprašal, koliko sem dolžan, da so ga prenočili in preživili. Tako sem menda še zdaj Rašesnikovim dolžnik.

Vsaj enkrat bi še rad hodil po ti lepi, dragi mi poti. Ali bom? Vse je v temi...

Ivan Kokal, predsednik OF, Guštanj:

Stoletne sanje se uresničujejo

Takoj po osvoboditvi so se začele prebujati ljudske množice tudi po najzakovnejših naselbinah. Ljudstvo je čutilo potrebo po skupnem delu v organizaciji, kjer bi moglo iznašati svoje težnje, potrebe in težkoče, skratka, kjer bi se moglo izživljati. Osvobodilna fronta je tista organizacija, ki je po zmagi nad zunanji in notranji sovražnikom zajela v svoje okrilje vse poštene protifašistične ljudske množice.

Že na prvih množičnih sestankih, ki smo jih po vaseh prirejali za predelavo osnutka za našo Ustavo in na raznih predvolilnih in priložnostnih sestankih, smo naleteli na razna pozitivna in negativna vprašanja. Ljudje so se pritoževali, da jim marsikaj primanjkuje. Niso mogli dobiti poljedelskega orodja, stavbnega materiala za popravilo stanovanjskih hiš in gospodarskih poslopij, bila je trda za žeblje itd. Svetovali, pomagali in prepričevali smo, kakor in kolikor je bilo največ mogoče. Delovno silo smo s kmetov vlekli v industrijo in jim je jelo primanjkovati tudi delavnih rok. Zato so zlasti v jesenskih dneh morali marsikako delo opraviti v poznih večernih in nočnih urah. Pojavila pa se je nova težkoča — ni bilo petroleja, vsaj toliko ne, kolikor bi ga bili rabili. »Ko bi tudi na kmetih imeli elektriko!« so takrat ljudje še prav vroče zaželeli.

Kljub temu, da smo aktivisti predvidevali in objasnjevali, da bo treba na poti v socializem zavirati rokave in zaenkrat stisniti zobe in celo pritegniti pasove in se resno oprijeti dela, smo se le včasih zaletavali in ljudstvu obetali več, kot smo trenutno mogli nuditi.

Naša tovariša Rok in Peter sta bila zadolžena, da na sestanku na Tolstem vrhu govorita o industrializaciji in elektrifikaciji v Jugoslaviji. Sestanek je bil dobro obiskan. Bila je polna hiša ljudi, tudi skozi vrata iz »štibla« in iz lope ter raz krušno peč so molele glave starih in mladih radovednežev, ki so komaj čakali, o čem bosta govorila vsem dobro znana domačina. Material o petletnem planu sta govornika dobro preštudirala in ga lepo po domače prenašala vernim poslušalcem. Malo preveč pa sta ga za tedanje prilike prikrojila krajevnim razmeram. Trdila sta, da bo tudi v tej hiši v najbližji bodočnosti svetila električna luč. Seveda so ljudje o tem že dolga leta sanjali, a takrat so bili še prepričani, da bo pri sanjah tudi ostalo. Saj sta tudi Rok in Peter veliko govorila o gradnji ključnih objektov težke industrije in elektrarnah, ki bodo s proizvodnjo energije napajale tovarne in poganjale stroje in naprave v njih. Zdelo se jim je, da so velikanske vsote denarja, ki jih požrejo vse te gradnje, za njih povsem izgubljene in ne bodo od tega nikoli imeli nobenih koristi. Uresničitev njihovih sanj o elektriki se jim je zopet umaknila v nedogled. Niso pač bili toliko razgledani, da bi mogli doumeti, da brez elektrarn ni električnega toka, da brez težke industrije — podlage lahke industrije — ne morejo priti do pogrešanega orodja. Mislili so, da tovarnam ne bo ostalo toliko električnega toka, da bi se lahko razlil še po kmetijskih naseljih. Vse to jim je bežno šlo skozi možgane, zato Rok in Peter s svojo obljubo o elektrifikaciji svojih poslušalcev nista udobrovoljila, ampak ravno nasprotno. Doživela sta nepričakovano razočaranje. Kravarica Franca, ki ju je dobro

poznala iz šolskih let, je sezula coklo, ki ni imela niti enega žeblja, in jo vrgla na mizo pred presenečena govornika, da se je kravje blato razletelo po gladki javorjevi mizi in ju vsa jezna nahrulila: »Kaj govoriš o mašinah in električni luči! Saj še cokelskih žebeljev nimate, da se z bosimi coklami prevračam, ko nosim težke 'mev-tre' iz hiše v hlev!« Mirila sta Franco in ostale poslušalce, ki so tudi bili njenega mnenja in jih prepričevala, da bo žebljev za kovanje cokel kmalu dovolj, pa tudi električno razsvetljavo, ki si jo tako zelo želijo, bodo prej ali slej dobili in da bo to mogoče, je treba poprej zgraditi težko industrijo. Nista se motila Rok in Peter, saj je njuna partizanska beseda morala držati! Čez pol leta se je dobilo žebeljev za cokle na pretek, čez dobri dve leti pa so v prav tisti hiši z domačo »gavdo« proslavili veliki dogodek in se veselili, da jim je zasvetila električna luč. —

Osvobodilna fronta v Guštanju je temeljito organizirala priprave za izvedbo elektrifikacije tukajšnje okolice. Na sestanek smo povabili DES-ovega strokovnjaka tov. Polanca Dragota in se z njim posvetovali, kako bi pričeli. Šli smo na teren in proučili predvsem vse ovire. Takoj je bilo jasno, da si bodo interesenti sami pripravili drogove in skopali jame. Predvidevali smo le težkoče z nabavo elektromateriala. Obrnili smo se za pomoč na upravo Železarne Guštanj osebno do direktorja tov. Klančnika Gregorja, ki je pokazal za akcijo napeljave električne energije na podeželje popolno razumevanje in jo z vsemi silami podpiral. Ustregel pa ni samo prošnjam in željam Guštančanov. Tudi to je zasluga uprave naše tovarne, da so v glavnem elektrificirane vse vasi, kjer stanujejo delavci našega podjetja, in to: Kotlje in Leše z okolico in okolica Prevalj. Tako uprava naše tovarne ne skrbi le za modernizacijo svojih obratov, ampak tudi za kulturni dvig svoje širše okolice.

Z delom smo takoj začeli. Kmetje in bajtarji so pripravljali drogove, po navodilu tov. Polanca kopali jame in v tovarni nabavljali žico in ostali instalacijski material. DES je pod vodstvom tov. Polanca izvršil strokovnjaška dela in elektrika je bila tu!

Na Javorniku se je posvetilo pri Tičlerju, Lampretu, Žmolaku in Koboltu. Pozneje so pritisnili še Brusnik, Gorenjšek, Kneps, Ajnžek in Klajber na Stražišču, kjer sta v nove hiše napeljala tudi Mak in Podojsteršek. Tako se elektrifikacijska mreža širi vedno višje na zgornji Tolsti vrh in vedno bolj približuje Zelenbregu, kjer zadnji čas že prav resno razpravljajo o elektrifikaciji.

Ponosnim Dobrijem se je zdelo za malo, da so jih bajtarji na zgornjem Tolstem vrhu prehiteli v tej napredni akciji. Po liniji Osvobodilne fronte so sklicali sestanek in razmotrivali o elektrifikaciji. Največje vprašanje za Dobrije je bil transformator, brez katerega je bila elektrifikacija Dobrij, Spodnjega Tolstega vrha in Selovca nemogoča. Pa DES je zagotovil transformator, ljudska oblast je dala na razpolago gradbeni material za zidavo kabine, ki so jo postavili s prostovoljnim delom.

Bilo je veliko dela in skrbi, pa žal tudi prepira. »Dobrijčani elektrificirajo kakor nikjer drugod,« se je ob neki priliki izrazil

uslužbenec DES. Nekateri namreč trpijo na pomanjkanju kolektivnega čuta, pa so si žico za zunanjo napeljavo priskrbeli vsak za sebe, o skupnem elektrifikacijskem fondu pa niso hoteli ničesar slišati. Od razklopne postaje oddaljeni revni bajtarji so se znašli v težkih gmotnih skrbeh, ker so si precejšnje količine žice morali nabaviti popolnoma na lastne stroške, ker je bil skupni fond — prazen. Že je izgledalo, da bodo deležni bogodati električne napeljave le bližnji imoviti sosedje transformatorja. Pa vse te težkoče so premagane! Elektrificirana je tudi dobrijska okolica! Prebivalci so ponosni na to zmago. Svoje veselje hočejo pokazati tudi daljnim sosedom. Tako so iz samega ponosa in prešerne radosti pri Zagršniku in Lipovniku potegnili luč na visoki lipi pred hišama, da se je videlo daleč v dolino, da je tudi v najvišje ležeče kmetije prodrla elektrika. Prav je tako! Naj se veselijo, naj bodo ponosni na svoj napredek!

Električna energija dandanes ni več dobrina, ki bi jo izkoriščali posamezniki in nepogrešljiva pogonska sila industrije, temveč mora biti dostopna slehernemu človeku, ki se naj zaveda, da je za njega važna prav tako, kot mu je potreben vsakdanji kruh. Električna mora v vsako hišo strnjenih naselij in v vsako kočico na podeželju. Kakor se uporablja v industriji, naj služi tudi vsaki koristni obrti, gospodarstvu in gospodinjstvu. V območju Krajevnega ljudskega odbora Guštanj je bilo pred osvoboditvijo elektrificiranih 32% hiš, do danes smo napredovali na 77%. Električni tok imajo že kmetje v višinskih predelih. Akcija pa se še nadaljuje, saj tako ogromnega dela ni mogoče izvršiti v enem letu. Ne bo pa Fronta odnehala, dokler ne bo stari mamic v zadnji bajti našega območja zasvetila svetla luč nove Titove Jugoslavije, dokler ne bo povsem uresničeno naše geslo: V vsako hišo — električna razsvetljava!

Nič več ne bo teklo bogastvo Jugoslavije — mimo Jugoslovanov — v naročje sosednjih narodov, kakor se je izrazil neki švicarski strokovnjak, ki je v predaprilski Jugoslaviji obiskal naše kraje. Povedal je resnico! Saj takrat gorskih potokov in rek res brez neznatnih izjem niso znali prisiliti, da bi njih ogromna vodna moč v »zibeli svojega domovja« opravljala kako delo, da bi njihova sila vrтела turbine vodnih električnih central. Električni tok pa bi napajal mesta in podeželje in nudil ljudstvu razsvetljavo in pogonsko silo. Stara Jugoslavija in njeno ljudstvo je živelo v — temi.

Kolika razlika med predaprilsko in socialistično Jugoslavijo! Naša ljudska oblast, ki se neumorno trudi, pregnati vso temoto, uresničuje tudi stoletne sanje naših prednikov. Tudi vodne sile ne pušča neizkoriščene. Tudi naše vode morajo služiti svojemu narodu. Peni se vodovje od napora, ko z bliskovito naglico vrti ogromna vodna kolesa. Komaj se umiri, pa že ponovno zgrmi v naslednji elektrarni na blazno se vrtečo turbino. Bogastvo vodne sile ostaja doma in koristi domovini. To se odraža tudi v našem kraju. Tudi pri nas smo prizadevanje za dvig življenjske ravni našega ljudstva spopolnili s tem, da smo malemu podeželskemu človeku pripomogli do kulturne razsvetljave in pogonske sile. Fronta je na svoje dosedanje delo ponosna in ga bo izvedla do konca!

Iz zgodovine guštanjske železarne

Ponatis iz rokopisa knjige »Industrializacija Mežiške doline«, o kateri pobljže poročamo na strani 27.

PRICETEK ŽELEZARNE 1772 V ČRNI.

Pod guštanjskim gradom se je že v srednjem veku razvila naselbina, ki se je živahno pečala s trgovino in obrtjo. Njen vpliv je kmalu tako narasel, da se je začela potegovati in tudi dobila trške pravice. Od leta 1396 je bil Guštanj deželno-knežji trg, znan daleč naokrog po svojem razvitem žeblljarstvu. V prvi polovici 18. stoletja so prišli ti žeblljarski obrati in kovačnica pod guštanjskim gradom v last nekdanjega Thurnovega upravitelja, a tedaj že barona Schlangenberg, ki je imel tudi rudarske koncesije za kopanje svinčene rude na Hlivniku pri Črni. Grofi Thurni so kupili guštanjske obrate šele leta 1807 med Schlangenbergovo zapuščino in jih priključili svojim, že obstoječim železarnam v Mežiški dolini in jih preuredili v jeklarno.

Prvotna železarna grofov Thurnov je bila zgrajena med leti 1772—1775 v Črni, kjer še danes obstojajo njeni sledovi. Koncesije zanje je dobil stari grof Franc Thurn leta 1774. Prvotna koncesija se je glasila na pravico za postavitve kladiva. Pozneje je bila dopolnjena še na postavitve ognjišča za žilavljenje jekla. Po smrti grofa Franca Thurna je prevzel podjetje Jurij Thurn. Njegova zasluga je, da se je železarna naglo povzdignila in zaslovela po svojih izdelkih. Obrat se je uspešno razvijal in koncesija se je kmalu razširila še na postavitve peči za pretapljanje in končno na valjarno. Grof Jurij Thurn je, kakor znano, padel v bojih proti Turkom leta 1790 pri Djurdjevu. V naslovu guštanjskih jeklarn pa je celo poldrugo stoletje ostalo njegovo ime, akoravno ni bil ustanovitelj in je bil leta 1774 prvotni obrat Thurnovih železarn v Črni in ne v Guštanju.

V dobi francoskih vojn je mežiška dolina ostala pri Avstriji in je bila tako

ovarovana težkih posledic francoske okupacije, ki so zadele železarske obrate v beljaškem okrožju, ki so pripadli krajevni Iliriji. Tam so francoske oblasti rekvirirale obrate in jim naložile visoke vojne kontribucije.

V industrijski zgodovini rodu grofov Thurnov, katerega arhiv se nahaja v Pliberku in ki ni še podrobno proučen, tvori 28. avgust 1827 važen mejnik. Dotlej so se namreč Thurni poleg pridobivanja železne rude in izdelave železa bavili intenzivno tudi s kopanjem svinčene rude in pridobivanjem svinca. S tem dnem pa se je grof Thurn odpovedal v korist konkurenčne rudarske združbe Pretner, Brunner in Kompoš nadaljnemu iskanju svinčene rude in prodal svoje številne prostoslede in svinčene rudnike ter rudarske pravice omenjeni družbi. V pogodbi se je svečano zavezal, da se bo v bodoče pri svojem iskanju in kopanju omejil le na železno rudo ter premog in na predelavo železa. Nasprotno pa se je družba zavezala, da v župnijah Črna, Mežica in Pliberk ne bo kopala železne rude in premoga. Pogodba med Thurnom in rudarsko družbo je interesantna ne samo z ozirom na dobo, v kateri je bila sklenjena, marveč je tudi po svoji koncepciji edinstvena. Ona razdeljuje s prostovoljnimi zasebnim sporazumom rudarsko področje v dve interesni sferi ter razmejuje in koordinira interese obeh podjetij, čeprav ni bila po tedanjih zakonitih predpisih dolžna to storiti. S to pogodbo se je rod Thurnov prostovoljno usmeril v železarsko industrijo, ki mu je pozneje postala glavno torišče dela.

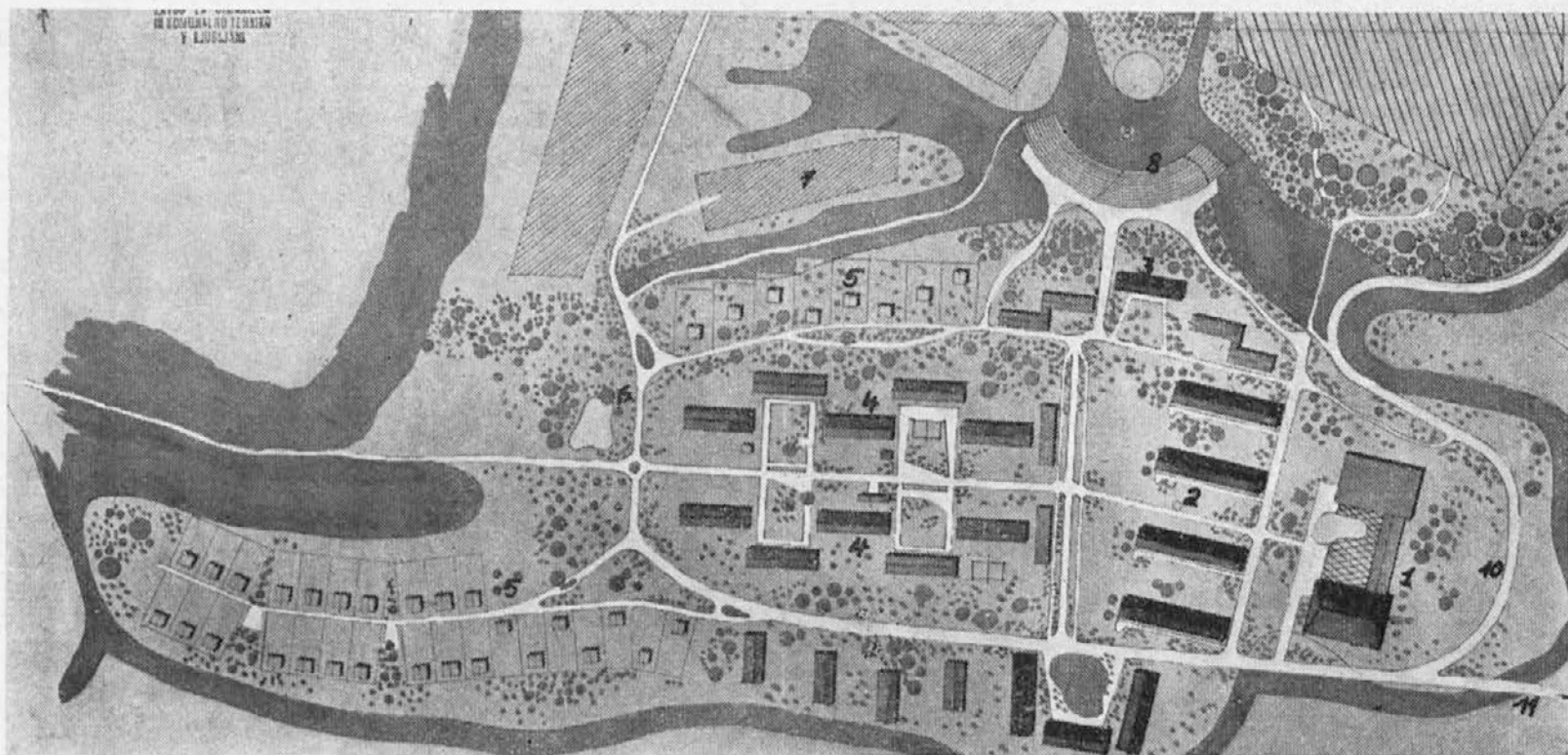
POVEZANOST THURNOVIH ŽELEZARN V ČRNI, MEŽI IN GUŠTANJU. — OBSEG PROIZVODNJE.

Po odkupu in preureditvi Guštanja je imel okrog leta 1830 Thurn tri železarne v obratu, v Črni, Meži in v Ravnah. Ožje

povezani med seboj sta bili železarni Črna in Meža. V obeh so stala štiri ognjišča za pretapljanje, eno pomožno ognjišče, dve težki kladivi za grobo kovanje, dve kladivi za vlečenje železa, tri cajnarice, 6 naprav za vlečenje žice in 28 nakoval za izdelavo žeblljev. V Ravnah pa so bila po koncesiji dovoljena 4 ognjišča za pretapljanje in dve kladivi.

S fužinarstvom so se začeli baviti grofje Thurni, da bi izkoristili svoje velike fidej-komisne gozdove na Koroškem, ki so jim doslej služili le kot lovišča, gozdnim upravičencem pa za dobavo drv, škodelj za kritje strehe ter nekoliko stavbnega lesa za gradbo gospodarskih poslopij. Maloštevilno prebivalstvo je živelo sredi velikih gozdnih kompleksov, oddaljeno od prometa tiho in skromno življenje z bornim donosom živinoreje in male površine obdelovalne zemlje. Industrija naj bi prinesla ljudstvu novo možnost zaslužka in vir stalnih dohodkov za izboljšanje življenjske ravni. Zato je dal že dvajset let prej kot je na Kranjskem knez Auersperg ustanovil svojo veliko železarno na Dvoru, grof Thurn iniciativo za postavitve fužin, za katere naj bi se v prostranih gozdovih kuhalo oglje.

V tridesetih letih preteklega stoletja so vsi obrati producirali letno od 10.000 do 11.000 starih centov paličnega železa ali kakor so ga takrat imenovali valaškega železa. Izvor te označbe ni dokončno ugotovljen. Nekateri fužinarji menijo, da pomeni to določen način proizvodnje železa, ki je prišel v naše kraje iz Valahije, vendar ta razlaga ni mnogo verjetna. V prvih slovenskih publikacijah trgovske in obrtne zbornice v Ljubljani iz leta 1870 pa je izraz Walascheisen prestavljen v slovenščino kot železo v palicah. Obrati so bili opremljeni s kapičastimi pihali ter so porabili za izdelavo enega centa, to je 56 kg železa vagonov ali dvojnih mernikov oglja. Kalo pri izdelavi je znašal 16 do

Naselje na Čečovju. Tak je načrt razdelitve površin na tej peščeni polici Guštanja, poglavitno je, da se načrt že uresničuje. Temnejše označene zgradbe že stojijo, letos se pridružijo tri nove.

17%. Celotna letna produkcija bi torej odgovarjala današnji težini 560 do 616 ton. Pretežni del surovega železa so predelali v lastnih delavnicah v čisto vlečeno žico, le okrog 4000 centov cajnastega železa so prodali ter okrog 1800 do 2000 centov navadne žice v številkah 1 do 15. Žica je prehajala v trgovski promet povezana v kolobarje po 25 funtov ali 14 kg. Okrog 100 centov žebļjev so Thurnovi obrati prodali letno v Trst.

Proizvodnja jekla je v tej dobi dosegla okrog 3000 centov ali 168 ton letno. Železo v palicah so prodajali po 8 goldinarjev cent, jeklo za kose pa po 9 goldinarjev, jeklo za pile po 11 goldinarjev. Najdražje je bilo breščansko jeklo; katerega so razpošiljali v zabojih po 125 funtov ali 70 kg. Cena se je gibala od 9 do 18 goldinarjev. Vse tri Thurnove železarne so tedaj zaposlovalle že okrog 200 ljudi, letni izkupiček za celo proizvodnjo se je gibal med 100 in 120.000 goldinarjev. Izdelki so uživali sloves dobre kakovosti ter je bilo povpraševanje po njih zelo veliko. Med specialitetami je iz dobe omeniti 120 do 130 centov finejših vrst žice, 500 centov jekla za kose ter 2000 centov breščanskega in socialonskega in srebrnastega jekla.

Glavno tržišče za izvoz je bila Italija in je pojmljivo, da so v tovarni označevali izdelke po označbi na italijanskem tržišču, ki je bilo tedaj merodajno tudi za vse ostalo sredozemlje. Finejše žice so označevali po vrstah kot fenestrine, portus, cortelline, vrste vlečenega železa pa kot lamettine, quadretti, ottangoli, tondinelli itd. Železarne so bile tedaj za ljudstvo v mežiški dolini, ki ima le malo orne zemlje, prav življenjskega pomena. Grof Thurn je imel poleg teh železarn tudi v Borovljah tovarno za orožje, v kateri je izdeloval bodala za vojaštvo, pa je pozneje ta obrat zaradi neprikladnosti opustil.

CELOVŠKA RAZSTAVA LETA 1838. — SLOVES IZDELKOV.

Javnosti se je predstavilo Thurnovo podjetje prvič na veliki industrijski razstavi, ki se je vršila l. 1838 na iniciativo avstrijskega društva za pospeševanje in podpiranje industrije in obrti v Celovcu. Razstave se je udeležilo 332 razstavljalcev z 2162 razstavljenimi predmeti in zbirkami. Thurnove železarne so tudi razstavile vzorce valaškega železa za izdelavo žebļjev in žice, fino kovanega železa, s šopom cajnastega železa, s 14 svežnji žice, razne vrste jekla in iz njega izdelano orožje in zbirko najrazličnejših kovanih žebļjev. Namesto cenikov so tedaj imeli za vse izdelke vzorčne kartone »Musterkarten«. Kakor na tej tako je tudi na vseh poznejših industrijskih razstavah v Gradcu in na Dunaju ter v tujini podjetje prejelo pri ocenjevanju izdelkov od strani strokovnih komisij polna priznanja in visoka odlikovanja.

Slovito je bilo Thurnovo palično in vlečeno železo, ki se je odlikovalo po svoji gostoti in mehкости ter je bilo vsled tega posebno porabno za izdelavo najfinejših žebļjev. Te izdelke so tudi vedno dražje plačevali kakor drugo pomembno blago. Izdelki so sami reklamirani po svoji čistoti in solidnosti. Posebno znani so bili proizvodi ploskega jekla. Thurnovi jeklarji so skrbno zbirali vse skušnje, ki so jih pridobili tekom desetletij pri požlahtnjevanju jekla in so tako sredi preteklega stoletja razpolagali s 50 leti izkušenj v izdelavi najplemenitejših vrst jekla. Svoj sloves pa je doseglo podjetje zahvaljujoč se posebni pozornosti fužinarjev pri postopku in izdelavi.

Podjetje je stremelo za tem, da produkcijske procese izpopolnjuje, da s svojim napredkom ostane kos vsem tujim konkurencom. To je bilo odločilnega pomena baš v dobi predstoletij, ko se je pričela pojavljati konkurenca švedskega jekla v Trstu, na Reki in v drugih pristaniščih. Koroško jeklo je znalo braniti svoj sloves, ker je bilo po sestavi tako homogeno, da so naročniki v Franciji kljub višji ceni vedno še dajali prednost koroškemu proizvodu.

V Guštanj so prihajala naročila iz Španije in Portugalske, pa tudi iz Švice in Nemčije. Pri strokovnih ocenah na domačih razstavah in v tujini so bili izdelki vedno odlično ocenjeni. Pokrajinske in svetovne razstave so bile takrat tekme in preizkušnja sposobnosti narodov in njihove iznajdljivosti v industrijski proizvodnji. Železarne v Črni, Guštanju in Meži so bile s tem usmerjene v specializirano proizvodnjo kvalitetnega jekla, ki jim je omogočila, da so mogle vzdržati in uspešno prebroditi vse težke krize, ki so v drugi polovici preteklega stoletja izpodkopale temelje neštetim železarnam in fužinam na slovenskih tleh in drugod.

Nov odločilen trenutek v razvoju Thurnovih jeklarn pomeni 31. maj 1863, ko je stekla železnica Vuzenica in Celovec. S tem so dobile železarne zvezo z najvažnejšimi tržišči s Trstom, Benečijo, Hrvaško in Ogrsko.

Železniška zveza preko Maribora je pomenila sicer velik ovinek v smeri proti sredozemskim tržiščem, ki pa se je dal tarifarno z izvoznimi tarifami premostiti. Desetletje kasneje za obdravsko progo so bile dograjene nove zveze Trbiža na Ljubljano leta 1870, do Franzensfeste na Tirolsko 20. novembra 1871, preko Pontebe s Furlanijo leta 1876 in končno po Labudski dolini do Wolfsberga leta 1876. Thurnove železarne sicer niso ležale ob sami železniški progi, vendar se je položaj z otvoritvijo železnice napram prejšnjemu stanju bistveno izboljšal. Obrat v Črni je bil po daljen 7 km, v Meži 5,4 km, v Ravnah pa 1,8 km od železniške postaje na Prevaljah. Nahajali pa so se vsi ob Meži ter imeli za pogon na razpolago izdatno vodno silo. Poročilih celovške trgovske zbornice od-

OPREMA IN PRODUKCIJA FUŽIN V DOBI KRIZE 1873—1876.

V Črni se je nahajala valjarna in žičarna, v Meži in Ravnah pa jeklarna in valjarna. Obrat v Črni je imel plavž, v katerem so pretapljali sinter in žindro od pudlanja jekla, cilindrično pihalo in dva ognja za žilavljenje. Delali so z dvema kladivoma za grobo kovanje in fino izvlečenje železa. Valjarna je imela grobo in fino progo, žičarna čistilnico in brusilnico. Za pogon je služilo 5 vodnih koles s skupno 128 KS. Do leta 1874, torej polnih 100 let od ustanovitve, je bila Črna zvezana z jeklarno v Meži. Pozneje je prejela Meža surovine iz Raven. Produkcija Črne se je gibala med 1300 in 1800 stoti letno. Izdelovala je fino vlečeno železo, železo za žebļje in žico. Leta 1878, v dobi okupacije Bosne in Hercegovine, je izdelala 2385 q surovega belo stremenastega železa in žindre od žilavljenja in sintra s pridobitkom 48,83% ter pri porabi 0,83 m³ oglja. Iz tega surovega železa so izdelali 1752,8 q železa za žebļje, žic in fino valjanih izdelkov. Obrat je tedaj zaposloval 24 delavcev.

Po poročilih trgovske in obrtniške zbornice v Celovcu, ki je bila ustanovljena leta 1851, so v Meži izdelovali talilniško jeklo, ki so ga kovali pod kladi. Na Ravnah pa so izdelovali pudlano jeklo ter ga izvlačili. Od leta 1870 so imele Ravnave obratu dve plinski peči z regenerativno kurjavo z leškim premogom, dve pražilni pudlovi peči, dve varilni peči na plin, eno žarilno peč, dve peči za talilno jeklo, katerega izdelavo so vpeljali leta 1870, pet ognjišč ter en ogenj za izvlečenje. Produkcija Raven in Meže je v sedemdesetih letih ob pričetku krize izkazovala po količini in vrednosti naslednji obseg. (Dalje)

~~~~~

Guštanj je lep trg. — Seveda, kar je novo, je vse lepo, in novega je v Guštanju veliko. V trgu pa je tudi precej starega. Stoletja je bilo to »staro« bisto izgleda Guštanj in še dolgo bo, zato je zelo važno, kako se to ohranjuje. Lansko leto je dobilo novo lice pet takih starih hiš v trgu, med temi tudi naš magistrat. Vsi smo bili veseli. Koliko bo takih obnovitev letos?

Kovinarski godbeni zbor je dobil svoj dom. Tu domuje tudi glasbena šola. — Zunaj je bolj skromno, znotraj lepše, v pesmi pa najlepše.

Predlagajmo najboljše člane

V zvezi z odredbo vlade LRS o določitvi roka za razpis rednih volitev delavskih svetov obveščamo kolektiv, da se bodo vršile volitve novega Delavskega sveta v našem podjetju v drugi polovici meseca marca.

Pozivamo vse člane kolektiva, da pristopijo, sporazumno s sindikalno organizacijo, k sestavljanju predlogov kandidatnih list za člane Delavskega sveta.

Predlagajmo za kandidate iz svoje srede najboljše člane.

DELAVSKI SVET ŽELEZARNE GUŠTANJ

Prof. Josip Mravljak:

Gasilstvo v mežiški dolini

(Razvoj do druge svetovne vojne)

Dobrih sto let je, odkar se je začelo širiti prostovoljno gasilstvo. Pobudo za to človekoljubno organizacijo je dala gasilska formacija v Durlachu (mestecu na Badenskem), ki je sama bila nekaka obvezna meščanska gasilska milica. Izkazala se je z discipliniranim nastopom ob priliki velikega požara v gledališču v Karlsruheu (28. II. 1847) in so po njenem tehničnem vzoru organizirali v Nemčiji prostovoljna gasilska društva v večjih mestih. Odtod se je ta ustanova širila na vse strani. V Avstriji je bilo prvo ustanovljeno 1851 v Reichstadtu (na Češkem), dve leti pozneje že poklicno gasilstvo v Gradcu, 1870 prvo prostovoljno na slovenskih tleh v Ljubljani in Ptuju, že šest let prej v Varaždinu in l. 1872 takšno tudi v Slovenjem Gradcu.

Da je danes gasilstvo — poleg Rdečega križa — najbolj razširjena in potrebna altruistična institucija, to je vsakomur znano. Gasilstvo nikoli ne vpraša, kdo je v sili, na pomoč gre, kadarkoli in kjerkoli se pokaže potreba.

Koristnost in potrebo gasilnega društva je spoznalo prebivalstvo sklenjenih krajev tudi v Mežiški dolini že razmeroma dosti zgodaj.

V času, ko so bile še skoraj vse hiše lesene in krite s škodlami ali deskami, so bili veliki požari, ko je pogorelo pol trga ali vasi, takorekoč pravilo in lokalizacija na eno ali dve poslopji le častna izjema. Da se nekaj stori za zaščito proti požarom, je bila izdana 31. oktobra 1792 v Gradcu gubernialna uredba, veljavna tudi za Koroško, in 33 let vslej tudi požarni red za podeželje. V 78. paragrafih določa trški požarni red vse potrebno a) glede preprečenja požarov, b) glede brzega odkritja in razglasitve požara, c) podrobnosti glede gašenja in priprav za to in č) glede ukrepov, ko je ogenj pogašen. Važno za nas je določilo § 48 (pod c: priprave za gašenje), ki pravi, da morajo komorni uradi vseh trgov (in mest) nabaviti na komunalne stroške manjkajoče gasilno orodje. Vsak kraj naj ima po krajevnih prilikah in svojem premoženju primerno kovinasto brizgalno, voz in sod za vodo, lestve, mačke, krampe, usnjate čebre in drugo. Manjkajoče je treba takoj nabaviti in potem na prikladnih mestih dobro shraniti in skrbeti, da bo isto vedno v redu in za uporabo pripravljeno.

Najbrž so francoske homatije izvršitev zavlekale, koalicijske vojne pa nabavo preprečile, tako da je uredba praktično prišla do veljave šele v tretjem deceniju 19. stoletja, ko je izšla tudi uredba za podeželje. Da se je faktično tudi nekaj storilo, imamo dokaze v mestih in pa tudi v Marenbergu in Vuzenici, ki sta nabavila nekaj orodja, sod za vodo, platnene močno impregnirane čebre in lestve. Iz tega smemo sklepati, da tudi trg Guštanj ni ostal indiferenten, brezbrizen in si je pribavil slično orodje; gašenje pa so vršili tržani, pred vsem gotovi rokodelci in obrtniki pod vodstvom trškega rihtarja.

Kako je takšno gašenje funkcioniralo pri neprikladnem orodju in neizvežbanem moštvu, si lahko živo predstavljamo. In tudi tu se je pač izkazalo staro pravilo, da besede mičejo, zgledi pa vlečejo. In na zgledih v sosesčini so videli, kako se loti organizirano gasilstvo tudi večjega požara.

Kot smo že rekli, imamo 1872 prostov. gasilsko društvo v bližnjem Slovenjem Gradcu, nekako tedaj tudi v Pliberku, potem 1875 v Dravogradu in Marenbergu, in zgled teh društev je bil bržkone oni spiritus movens, ki je povzročil l. 1878 ustanovitev gasilnega društva tudi v Guštanju.

Neposrednega povoda za ustanovitev gasil. društva v Guštanju ne poznamo. Poročilo pravi, da so nekateri tržani uvideli potrebo, da se tudi v našem trgu ustanovi prost. gasilsko društvo in da je bil ustanovni občni zbor 12. julija 1878. Za predsednika je bil izvoljen Hladej (tovarnar), za poveljnika Prosen, za tajnika Husar, za blagajnika Kleinlercher in za orodjarja Filip Krajger. Društveni člani so se resno poprijeli dela in že prvo leto kupili malo ročno brizgalno ter cevi, kmalu pa tudi voz za cevi. Že tri leta po ustanovitvi so si zgradili prvo — malo — orodišče, in ko so praznovali desetletnico obstoja, je bilo društvo že na dobrem glasu tako po izvežbanosti kakor po agilnosti; kajti tedaj so si že kupili večjo brizgalno, precej novih cevi in še en voz za cevi, par let nato pa tudi lestvo in voz za moštvo. Za ves novi in stari inventar pa je bilo staro orodišče, borna uta, premalo in so ga povečali ter kupili tudi društveno zastavo, ob kateri so mnogokrat paradirali kot dobro izvežbani gasilci. Tudi pri velikem požaru v Slovenjem Gradcu

l. 1902, ko je pogorela vsa cerkvena ulica, je naše društvo z velikim uspehom sodelovalo in želo za svoje delo obilo priznanja.

Prvo za guštanjskim je bilo ustanovljeno gasilsko društvo v Črni. To društvo se je prav gotovo porodilo iz nujne potrebe, četudi ni bilo direktnega povoda; kajti daleč od prometa in takorekoč odrezana od sveta je bila Črna že vedno navezana le nase. Na Jožefovo l. 1886 je bil ustanovni občni zbor, ustanovnih članov je bilo 37; kmalu nato je kupila občina društvu ročno brizgalno in nekoliko cevi, kar je bilo shranjeno v uti, ki je bila obenem mrtvašnica. Še tega leta so uto zaradi orodja povečali, drugič pa so jo razširili tik pred izbruhom prve svetovne vojne. Leta 1908 so nabavili še raztezalno in leta 1912 mehanično (Magirus) lestev. Stari ljudje pomnijo v Črni dve velikji požarni katastrofi: prva je bila l. 1863, ko je pogorela vsa vas do župne cerkve, druga pa je bila 24. III. 1910, ko je izbruhnil požar pri Geršaku in je pogorel ves zahodni del vasi.

Tretje v vrstnem redu je bilo gasilsko društvo na Prevaljah in to pred letom 1897; točno kdaj, se ne da ugotoviti. Prvotno gasilsko društvo je bilo industrijsko. V Prevaljah so bile do leta 1898 velike fužine in je v teh objektih večkrat gorelo. Zato je železarna kupila nekaj gasilnega orodja in iz množice delavcev izbrala gotovo število ljudi, ki so se izvežbali za gašenje in vršili posel požarne brambe v primeru ognja. Pravijo, da to gasilstvo v resnem primeru ni posebno dobro funkcioniralo. — Ko so prevaljske fužine l. 1898 nehale obratovati, je bilo seveda tudi konec te gasilske formacije. Ker pa so uvidevni vaščani že spoznali pomen in važnost gasilstva in tudi videli v Guštanju pri delu prostovoljne gasilce, so še istega leta ustanovili prostovoljno gasilsko društvo, za katero so si stekli največ zaslug klobučar Jansekovič, zdravnik dr. Herbst, pek Kincl, sedlar Divjak, krojač Močivnik, pek Pečarnik in brata Filipovsky. Z nabiranjem prostovoljnih prispevkov, članarino in prireditvami so zbrali toliko denarja, da so že v naslednjem letu kupili boljše orodje, pred vsem dobro ročno brizgalno s cevmi in uniforme. Svojo izvežbanost so zlasti pokazali pri požaru v rafineriji Gol v Dravogradu l. 1906. V tem obdobju so si postavili tudi orodišče ob desnem bregu Meže.

Rudnik v Mežici je že pred ustanovitvijo gasilskega društva imel nekaj gasilnega orodja, n. pr. hidrofor, nekaj cevi in lestve (l. 1888). Leta 1898 je potem rudnik nabavil še dvocilindrsko ročno brizgalno in 4 berglovke. Več manjših požarov tega leta je dalo povod za ustanovitev rudniškega gasilskega društva. Ustanovni občni zbor se je vršil 16. X. 1898 in je pristopilo 40 članov. Društvo se je pod vodstvom rudniškega obratovodje Tomaža Färberja, ki je ostal predsednik do leta 1930, lepo razvijalo in imelo od leta 1900 tudi svojo godbo na pihala. Ves čas do prve svetovne vojne je društvo lepo napredovalo in se spopolnjevalo tako po številu članstva kakor z orodjem in vsemi potrebščinami in je n. pr. zelo uspešno pomagalo pri velikem požaru v Mežici 11. V. 1908 in pri še večjem v Črni dne 28. III. 1910.

Prva svetovna vojna je lep razvoj gasilstva povsod več ali manj zavrla. Prvi dve leti, 1914/15, se je oslabitev še manj poznala, v letih 1916—1918 pa se je mrtvilo kar močno občutilo. Število članstva je v gasilskih društvih zaradi mnogih mobiliziranih močno padlo, v Črni so n. pr. opravljale gasilsko službo tudi žene in dekleta (bilo jih je 12), v Prevaljah so

zgrabili za delo starini, večinoma upokojenci, in se tako potrudili, da so kupili novo lepo brizgalno z vozom vred. K sreči pa večjih požarov in drugih elementarnih nezgod ni bilo.

Mrtvilo se je v gasilskih društvih vlekló dalje tudi skozi leti 1919 in 1920. Deloma je bila temu kriva negotova situacija na Koroškem, deloma nezanimanje s strani Slovencev (društva so bila vsa v nemških rokah), deloma pomanjkanje nadrejene organizacije, ki bi bila pokrenila stvar prevzema po Slovincih. Ko se je po nesrečnem koroškem plebiscitu situacija kolikor toliko razčistila in je gasilska zveza ustanovila za našo dolino gasilsko župo korotansko, so v zimi 1920/21 vzeli tudi gasilska društva v roke novi, slovenski odbori. V Guštanju so začeli z delom tov. Bevc, Tasoto, Gradišnik, Vravník, Ulc in drugi, v Prevaljah Lahovnik, Volina in Müller, v Mežici C. Vončina, T. Govejšek, Polajnar, Muri in drugi, v Črni pa M. Globačnik, ki je bil tudi namestnik župnega načelnika, s tovariši (Bleyer, Puncengruber, Geršak itd.). V vseh društvih je začela rasti kvaliteta dela in število članstva tako, da je n. pr. Črna imela l. 1928 nad 120 izvršujočih članov, Mežica nad 100 in Guštanj blizu 100. V tem obdobju je prišla v okraj tudi prva motorka (1924 — Vuzenica, 1926 — Vuhred), zato so vsa društva s povečano vnemo začela zbirati sredstva za nakup motorne brizgalne.

V to obdobje pade tudi ustanovitev petega društva naše doline v Kotljah l. 1923, za katero imajo največ zaslug Fr. Hrobat, J. Barl, Florijan Ivartnik, Fr. Večko in Anton Kolar. To društvo si je leta 1926 nabavilo štirikolno ročno brizgalno in si postavilo leta 1928 gasilsko orodišče, za katero je daroval zemljišče Ivan Petrič, stavbo pa so postavili prostovoljno.

V tem obdobju se je gasilska župa razširila tudi na dravski del in so prišla v sestav iste še društva Libeliče, Dravograd, Vuzenica, Muta, Marenberg, Vuhred in Ribnica in je za tov. Färberjem prevzel vodstvo najprej C. Vončina, za njim pa Dne 9. februarja 1930 je bilo končno še ustanovljeno gasilsko društvo v Černečah in je s tem naraslo število društev v (bivšem) okraju na 13.

Prvo v Meziški dolini si je nabavilo motorno brizgalno gasilsko društvo na Prevaljah (leta 1927) po vuhreškem vzorcu pri Smekalu v Pragi; sledila je leta 1929 Mežica z motorko tipa Rosenbauer-Linz (in leta 1933 še z nabavo avtomobila tipa Tatra), nato pa leta 1931 Guštanj in Črna z močnima motorškama (Rosenbauer), ki še zdaj delujeta brezhibno. Končno so si leta 1941 nabavile še Kotlje motorko, tako da so ob polomu bila vsa društva od Ribnice do Črne dobro opremljena z orodjem.

Ohranjen statistični izkaz za leto 1937 izkazuje v naših petih društvih 450 izvršujočih članov, 6 članic in 18 naraščajnikov (Črna 75, Mežica 182, Prevalje 45, Kotlje 33, Guštanj 105 članov + 6 članic + 18 naraščajnikov), nadalje 2 navadni lestvi, 6 kljukastih, 4 strešne, 5 raztezalnih in 3 mehanične lestve. Brizgaln je bilo: 4 motorke, 7 ročnih in 6 berglovk, tlačnih 52 mm cevi pa 2500 metrov. Precej je bilo sanitetnih potrebščin in raznih uniform, ročnikov 23 navadnih in 3 regulativni, za prevoz dva dvovprežna voza in 4 avtomobili, 6 dvokolnih in 10 prenosnih navijakov in še drugega orodja, kar je predstavljalo z orodišči minimalno vrednost 417.000 dinarjev.

Za dobro izvežbanost oziroma teoretsko znanje uprave društev je imelo nemalo zaslug tudi župno vodstvo, ki je v dobi od 1933 do 1935 priredilo vrsto enodnevnih in poldnevnih tečajev na Prevaljah in v Dravogradu. Ti tečaji so bili razmeroma prav dobro obiskani (do 100 članov pri posameznih tečajih) in se je predavala v prvi vrsti tehnična snov, pa tudi o administraciji, prosvetnem delu, zgodovini gasilstva in drugo. V naslednjih letih so se potem vršili po društvih gasilski izpiti in je n. pr. opravilo v Črni gasilske izpite 28 članov, v Mežici pa že prvo leto 15, v naslednjih letih pa še precej več članov, 30 članov tudi v Guštanju itd.

Vrsta požarov, ki jih je gasilstvo našlo večinoma že v polnem razmahu in jih je udušilo, dokazuje, da je bila izvežbanost primerna in da se je članstvo vedno zavedalo svojega gesla, bližnjemu na pomoč, bilo kjer in kadar koli. Pri tem pa ne smemo mimo požara v papirnici v Dobji vasi pri Prevaljah leta 1937, pri katerem

sta se po nesrečnem naključju smrtno ponesrečila pri gašenju tovariša Kert in Vezjak (iz Prevalj).

Ob raznih obletnicah, kakor leta 1923 za 25-letnico obstoja v Mežici, ko je občina poklonila društvu krasen prapor, ali 1928 za 30-letnico na Prevaljah, leta 1937 ob 50-letnici in delni otvoritvi novega gas. doma v Črni, ali leta 1938 ob 60-letnici v Guštanju, so bile večje prireditve, združene z župnim zletom gasilske župe korotanske.

Lepo se je razvijalo in napredovalo gasilstvo Meziške doline pred drugo svetovno vojno; saj smo imeli razen teh pet društev še dva več ali manj samostojna oddelka, enega v Žerjavu in enega v Mušeniku, — pa je nenadoma usoda hotela drugače. Druga svetovna vojna je napravila temu razvoju konec. Danes raste novo.

Za Tvojo srečo in za srečo družine

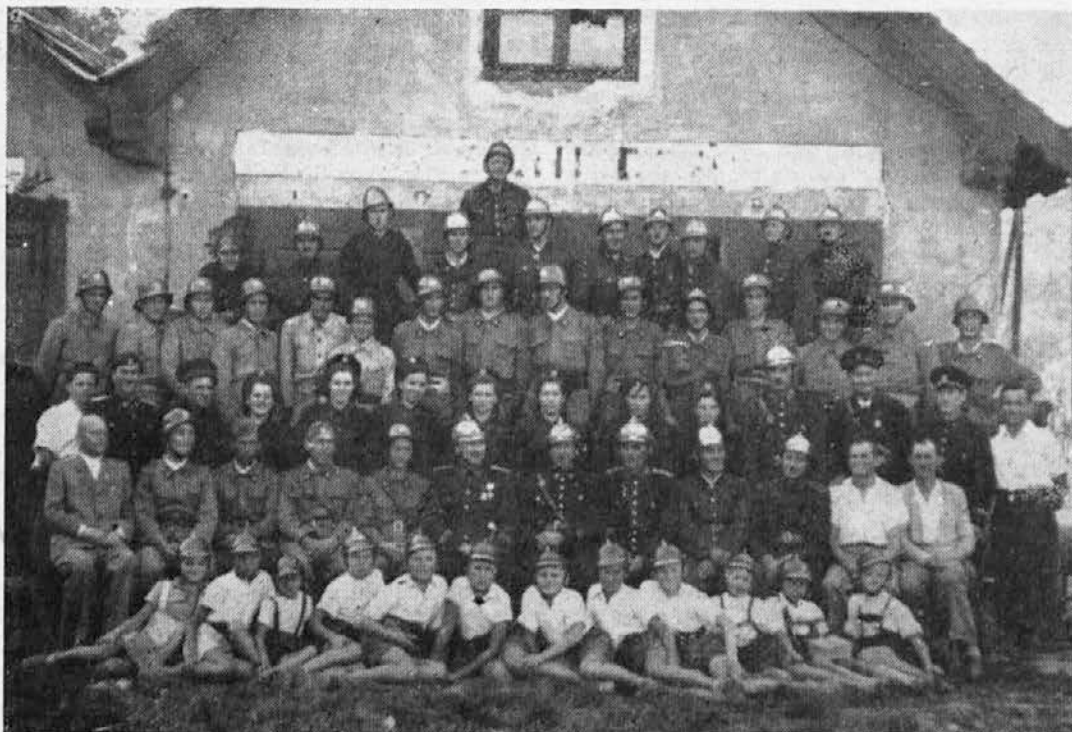
Iz statističnega pregleda obratnih nezgod vidimo, da se nezgodni element v naši tovarni zaostruje. Na srečo so poškodbe pri delu večidel lažjega značaja, vendar je pogostost obratnih nesreč prevelika. Stotine sodelavcev je bilo po obratnih nezgodah poškodovanih tako močno, da so morali prekiniti delo in zaiskati zdravniško pomoč. Z bolovanji, ki so jih povzročile obratne nesreče, smo izgubili tisoče dnin.

Gre za zdravje in delazmožnost delovnih ljudi, gre za srečo posameznikov in družin, zato moramo borbo proti obratnim nezgodam okrečiti. Pri tej borbi moramo sodelovati vsi.

1. Opozarjamo vse sodelavce in jih vabimo, da pomagajo v borbi proti obratnim nezgodam predvsem s povečano lastno previdnostjo. Lastna previdnost je še vedno najboljša varnostna naprava.
2. Visok odstotek obratnih nesreč pada na novince, ki so nepoučeni in zato tudi manj previdni. Obratovodstva so zadolžena, da oskrbijo preko mojstrov in predelavcev uvedbo novincev na delo tudi v varnostnem smislu. Vsi starejši in uvežbani sodelavci pa so dolžni, da nudijo novo došlim tovarišem pri tem res vso tovariško pomoč.
3. Kjer koli opazite pomanjkljivosti, ki ogrožajo varnost dela, posredujte takoj in javite obratovodstvu, da se nesreča prepreči. Pomagali boste sebi in delovnim tovarišem.
4. Pri rokovanju s stroji in drugimi elementi ravnajte po predpisih in bodite skrajno previdni, kajti vsak tak element ima svoje zahteve, ki se ne dajo presiliti brez nevarnosti in škode.
5. V kolikor kje varnostni predpisi in varnostna navodila manjkajo, jih morajo obratna vodstva čimprej oskrbeti in čimprej objaviti.
6. Obratovodstva morajo posebej nadzirati svoje obrate tudi v varnostnem smislu ter dopolnjevati pomanjkljivo varnostno tehniko. Vsi sodelavci jim morajo pri tem pomagati.

S povečano lastno previdnostjo, z opozorili in z odpravo pomanjkljivosti bomo dvignili varnost dela ter obvarovali nesreče in škode posameznike in skupnost.

BOJ OBRATNIM NEZGODAM, DA BO DELO VARNO IN SREČNO!

Članstvo gasilske čete Guštanj je ojačeno z mladino. Drugo leto praznuje društvo 75-letnico obstoja.

Kotlje na Koroškem. Poglejte v kroniko. V tem letu — izgleda — ajdove žetve ni vzelo.

KRONIKA

Zapiski iz spominske knjige župnije v Kotljah

Župnija v Kotljah na Koroškem je zelo stara reč. Nazadnje pa tudi njena spominska knjiga ne sega tako daleč nazaj, kakor bi lahko, vendar prehiteva guštanjsko za 15 let. Kronika je skrbno vodena in svojstveno zanimiva. Tudi knjiga sama ima svojo zgodovino. Pri obeh zasedbah tega kraja so namreč Nemci posebej vpraševali po njej, vendar so jo kronisti pravočasno spravili na varno.

Spominska knjiga začne z letom 1881, knjiga sama pa mora biti starejša, ker so na prvih straneh vpisani cerkveni računi za leti 1874 in 1875, katere je sestavil in podpisal takratni župnik Mihael Plahuta. Kroniko je nastvil in pisal z lepo pisavo vse do l. 1896 župnik Jožef Pogačnik, rodom iz Breznice na Gorenjskem. Sicer gotica, podpis pa dosledno Pogačnik.

Kronist obrazloži najprej ime kraja. Nemci so rekali Kötelach (šele pozneje dva t, da je izgledalo bolj nemško), Slovenci in krajanji pa Kotlje. Teren je kakor kotel in bi morala pravilna nemška prevedba biti prej Kessel-dorf ali Kesselbach. Potem pove, da obsega župnija kraje Kotlje, Podgorje, Brdihje, Prežihov hrib in Podkraj — in da je bila prej mnogo večja.

Ze za časa Rimljanov naj bi bil tu kastel. Tod mimo je namreč šla rimska cesta (zato še danes radi vzdržujejo ime Rimski vrelec za hotuljsko kisló vodo). Kronist omenja

okope, ki se vlečejo od podružnice pri Šmohoru pa vse do Guštanja in ki naj bi bili iz časov turških vpadov na Koroško.

Znani zgodovinar Davorin Trstenjak, župnik v Starem trgu pri Slovenjem Gradcu, je leta 1882 priobčil v Kresu nekaj podatkov o ustanovitvi župnije. Patrijarh Marquard iz Akvileje je 25. oktobra leta 1367 odobril namero župnika Puthamerja iz Smartna pri Slovenjem Gradcu in mu dovolil, da postavi v Kotljah cerkev v čast sv. Fortunatu in sv. Felicijanu. Patrijarh pa je izredno poudaril, da ostane cerkev s svojim duhovnikom odvisna od župne cerkve pri Sv. Martinu. Se celo pokopališča ni smela imeti izpočetka. Polagoma se je razvila v vikarijat v pravem pomenu, saj je bil ta okoliš popolnoma odrezan od svoje matice, ker se je med njim razprostirala starotrška župnija in tako bi morali iz Kotelj nositi mrliče k Sv. Martinu skozi starotrško župnijo. Sedanja župna cerkev je posvečena sv. Marjeti, zidana je v baročnem slogu in je bila najbrž dovršena leta 1662, kakor kaže letnica na stranskem oltarju.

SELE, TOLSTI VRH, DOBRIJE — SAMI KOTULJCI

Prvotno je imela župnija velik obseg. Pod cesarjem Jožefom II. je leta 1787 izgubila kraj Sele, kjer župnikuje danes naš pesnik Ks. Meško, leta 1863 — pod župnikom Jurijem Vidmarjem pa so bili odcepljeni še kraji Tolsti vrh, Dobrije in Selovec ter priključeni novoustanovljeni župniji Guštanj. Ni čuda torej, če pravijo Kotuljci: najprej ni

bilo nič, potem so bile Kotlje in potem drugo...

PISATELJ FELICIJAN GLOBOČNIK

Pravzaprav pa je kronika, odnosno spominska knjiga le starejša. Na zadnjih straneh rojstne in krstne knjige je našel župnik Jožef Pogačnik razne zapiske župnika Felicijana Globočnika, pisatelja in osebnega prijatelja škofa Slomška, ki je župnikoval v Kotljah od 1844—1854 in jih je vnesel dobesečno v spominsko knjigo.

Župnik Felicijan Globočnik, ki je umrl leta 1873 v Grižah pri Celju, je pred smrtjo bajte pripovedoval Breclovi materi, kako je šel nekoč v Kotljah na čudno spoved:

»V temni noči ga pokliče tuj moški glas in prosi, da bi šel bolnika sprevidet. Župnik naroči, da naj pokliče še cerkovnika, tujec pa odvrne, da bo kar sam za cerkovnika. Župnik je bil kmalu pripravljen in s tujim moškim sta se odpravila proti Uršlji gori. Zmirom dalje, že globoko v gozd in goro. Prideta do skalnate votline. Notri leži na listju star mož, ki sedi na trdem ležišču in pozdravi spovednika. Duhovnik opravi svoje poslanstvo in se vrača. Zunaj votline ga že zopet čaka tisti mož, da ga pospremi nazaj v vas. Ne gresta dolgo, ko za njima počí strel. Župnik je ves prestrašen, oni drugi pa mirno reče: Sedaj so ga ustrelili. Bil je vsa leta z nami, ko smo ropali in zlasti napadali sejmarje v tem kraju. Sedaj je obnemogel in legel. Da ne bi mogel ničesar izdati in da se ga iznebimo, smo sklenili, da ga ustrelimo. Ko smo mu to namignili, je prosil za

Študijska knjižnica vabi

Mali obmejni trg se je v zadnjih sedmih letih razvil v pomembno industrijsko središče ob naši severni meji. Sporedno z industrijskim razvojem je šel tudi kulturni, tako da je danes Guštanj ne samo industrijsko, marveč tudi kulturno središče svobodne Koroške. Na željo in pobudo guštanjskih delavcev je bila 1945. leta ustanovljena osemrazredna gimnazija, štiri leta pozneje pa še študijska knjižnica.

Študijska knjižnica je vmesna stopnja med univerzitetno in ljudsko knjižnico. Kakor že ime samo pove, je namenjena prvenstveno za študij, ne pa za razvedrilo. Za razvedrilo in zabavo so ljudske knjižnice, ki posojujejo predvsem leposlovne knjige. Študijske knjižnice praviloma tudi knjig ne posojajo na dom, ampak so vsakomur na razpolago v posebni čitalnici. Ker so za vzdrževanje take knjižnice potrebne precejšnje vsote denarja, jih je v Sloveniji samo pet in med njimi je tudi guštanjska.

Mislím, da se Guštanjci vse premalo zavedamo pomena študijske knjižnice. Vse premalo zahajamo vanjo, saj tvorijo večino obiskovalcev dijaki, profesorji in deloma tudi nameščenci. Zelo nizko pa je število obiskovalcev iz vrst delavcev, ki jih je v Guštanju največ. V preteklem letu je knjižnico obiskalo 532 delavcev, 5197 dijakov, 37 kmetov in 1084 nameščencev (sem so prištetí tudi profesorji). Samo 532 od 6850 obiskovalcev iz vrst delavstva je za Guštanj res premalo. Kje je vzrok, da tako majhno število delavcev obiskuje študijsko knjižnico, ne vem. Polnoštevilo obiskana predavanja ljudske univerze pričajo dovolj jasno, da imajo guštanjski delavci veselje in voljo do izobraževanja. Tudi ostale kulturne prireditve delavci redno obiskujejo. Zakaj pa jih tako malo zahaja v študijsko knjižnico? Ali mogoče mislijo, da je knjižnica samo za »študirane« ljudi? Ne, nikakor! Študijska knjižnica je bila ustanovljena za vsakogar, ki želi študirati, predvsem pa za naše delavce in dijake v pomoč pri študiju. Dijakov je vsak dan v knjižnici okoli trideset, delavci pa so bolj redki gosti. Uprava knjižnice želi, da bi tudi delavci redno in v čim večjem številu zahajali v knjižnico. Delavci naj se zavedajo, da je bila knjižnica ustanovljena predvsem zaradi njih.

Otresimo se raznih predsodkov, češ da študijske knjižnice niso za vse, in postanimo redni gosti knjižnice. Lahko rečem, da ne bo nikomur žal za ure, ki jih bo prebil v knjižnici.

Kakšne knjige lahko dobiš v študijski knjižnici?

Knjižnica redno prejema vse, kar se v Sloveniji tiska; od navadnih reklamnih lepakov, preko brošur, povesti, romanov pa do najbolj učenih razprav. Vsak dan lahko dobiš vse časopise, ki izhajajo v Sloveniji in najvažnejše iz drugih republik. Dalje naročuje knjižnica vse revije, znanstvene in leposlovne, ki se tiskajo v naši republici in važnejše iz ostalih republik. Razne tehnične in znanstvene revije prejema celo iz inozemstva. Poleg tega ima preko 18.000 raznovrstnih knjig, pa še dan za dnem dobiva nove. Razen slovenskih, ima tudi veliko število knjig v nemškem, srbskem, angleškem in francoskem ter ruskem jeziku. Vsakdo, profesor, delavec, dijak, kmet, vsak bo dobil knjige, kakršnih si želi. Delavci, ki bi se želeli strokovno izobraziti ali poglobiti svoje znanje, imajo na razpolago razne strokovne knjige in revije v slovenskem in tujih jezikih. Kmet, ki bi rad izvedel kaj o sodobnih načinih kmetovanja, bo tudi prišel na svoj račun. Tudi gospodinje bodo našle obilo knjig s koristnimi gospodinjskimi nasveti. Če potrebuješ knjigo za kakršen koli strokovni izpit, pridi v študijsko knjižnico. Dobil boš še več, kot pa potrebuješ. Skratka, za vsakogar bo nekaj.

Kakšne pa so perspektive za nadaljnji razvoj knjižnice?

Da se je knjižnica v kratkem času obstoja tako razvila, gre predvsem zahvala ministrstvu za znanost in kulturo in guštanjskim krajevnim organizacijam. V preteklem letu je knjižnica porabila samo za nabavo knjig 160.440 dinarjev. Poleg državnega proračuna 80.000 dinarjev je knjižnica prejela od raznih organizacij in ministrstva za znanost in kulturo še 80.440 dinarjev. Prispevali so:

Ministrstvo za znanost in kulturo	25.000 din
Sindikata železarne Guštanj	15.000 „
OF Guštanj	15.000 „
Krajevni sindikalni svet	10.000 „
MKUD »Samorastniki«	2.000 „
Guštanjski dijaki	5.000 „

duhovnika, Imel je dobro mater, izgubil jo je rano in zašel, večkrat se je je spomnil.

Globočnik je zapisal, da je bila cerkev v letih 1847 in 1848 temeljito dopolnjena in renovirana, tako stolp, katerega je jeseni leta 1847 podrl vihar, prižnica, oltarji, krstni kamen, vrata itd. Velika slovesnost je bila ob dviganju križa na zvonik, kar je vodil tesarski mojster Lorenc Štefan pod vzkliki množice: »Bog živi«. Prenovljeno cerkev in novi oltar sv. Petra in Pavla je blagoslovil škof Slomšek 19. maja 1848. Stroški so znesli 782 fl. Kronist je točno zapisal, koliko so prispevali gospodarji in drugi moški, koliko ženske in dekleta in koliko fantje. Posebej omenja za obnovitev cerkve zaslužnega cerkvenega ključarja Blaža Konečnika, pd. Ardela.

Župnišče je bilo zgrajeno pod župnikovajem Tomaža Metarnika leta 1765, povečano in dograjeno za kaplanijo pa leta 1856, ko je bil za župnika Jurij Vidmar.

Popolna prenovitev in dograditev podružnice Sv. Mohorja in Fortunata pri Šrotneku je bila izvršena leta 1878.

Te podatke je zbral v uvodu kronike župnik Josef Pogačnik, ki jo odslej vodi po letnicah vse do 1896.

1881 — 20. novembra instaliran župnik Josef Pogačnik. V Guštanju je bil takrat za župnika Franc Vošnar, na Selah Jurij Koprija, na Prevaljah Karl Černic. Ob njegovem prihodu je bil v Kotljah provizor Johan Sirknik.

Kronist je moral že 25. novembra zapisati smrt upokojenega župnika Gregorja Jošta, ki je stanoval v mutnem mlínu.

1882 — govori o popravilu in prebeljenju cerkve in navaja dobrotnico Terezijo Križan, pd. Pavšerco.

1883 — navedba nakupov cerkvenih oblačil itd. — dobrotnik Johan Metarnik.

1884 — naprava cerkvene lopice in popravilo župnišča. Poudarjen dobrotnik Martin Logar, pd. Nacesnik.

1885 — zopet samo darila cerkvi.

1886 — spet votacije za cerkev. Kakor je obetal kronist v uvodu večjo zasnovo, je sedaj pičel.

1887 — kar naprej smo o renoviranju, darilih itd. Seveda beleži vsako krono in vsako svečo.

1888 — dobili nov zvon 1235 in pol kg, darovateljica Terezija Križan, pd. Pavšarca. D-glas, velika slovesnost. Začetkom aprila potuje župnik Pogačnik v Rim.

1889 — nakup bander. Posebej imenovani dobrotniki Marija in Antonija Petrič, pd. Rožankovi. Ogenj pri Matevžu. Streha že gorela, a so pogasili.

1890 — spet cerkvena oblačila — dobrotnik Valentin Kacil.

1891 — koncem leta 1890 in začetkom leta 1891 so se pojavile ošpice. Obolelo 50, umrlo 15 otrok. Gotove družine izgubile vse otroke.

1892 — agitacija za izločitev Kotelj iz občine Tolsti vrh. Bilo je torej vse navskriž: župnja Kotlje, občina Tolsti vrh. Na Kislí vodi 4. julija pravi plebiscit. Dve tretjini pri-

Ravnateljstvo gimnazije 7.250 din
Potrošniška zadruga Guštanj 1.190 „

Uprava knjižnice in obiskovalci se jim na tem mestu najtopleje zahvaljujejo.

Vendar pa ima knjižnica tudi obilico večjih in manjših težav. Glavna težava je prostorna stiska, kajti knjižnica mora deliti že itak tesne prostore guštanjskega gradu še z gimnazijo, dijaškim domom in tehničnim muzejem. Knjižnica je zaenkrat stisnjena z vsemi knjigami in upravnim osebjem v treh ne posebno velikih sobah. Ta težava bo odpravljena s popolno dograditvijo nove gimnazije, kar lahko upamo, da se bo zgodilo še letošnjo jesen.

Knjižnica je odprta vsak dan od 2. ure popoldne pa do 9. ure zvečer. Ko pa bo dograjena nova gimnazija, bo knjižnica poslovala ves dan.

Delavci, obiskujte redno in v čim večjem številu študijsko knjižnico. Predvsem zaradi Vas je bila ustanovljena in le če jo boste Vi redno obiskovali, bo resnično služila svojemu namenu. Na razpolago vam je v knjižnični čitalnici brezplačno preko 18.000 raznih knjig, revij in časopisov!

Janez Kramar

V NAŠIH KRAJIH VSE POJE

Res, v naših krajih vse poje. Mnogo je Lisičnikov, ki zlagajo pesmi. Prides h kmetu, govoriš z volarjem, pa ti pove delovni dan v verzih. Priložnostnih je vsem največ, šegavih, otožnih in veselih.

Hlapčevski je moj poklic
in delo pri živini,
sem jedel že iz raznih žlic
doma in še v tujini...

»Pa daj no kaj za »Fužinarja«, bomo radi objavili. Količko pa je pravzaprav v teh krajih takih tičev, ki zlagate pesmi...« In dal je naslednjo:

Konkurenta iščem — Me tudi veseli,
za našim pozoriščem. — če kdo me prekosi.
Bo lahko meni kos, Saj nisem tisti pesnik,
če ni zavsema bos. ki v rok' ima peresnik
Jaz bi mu predlagal, Delavec kmetški sem,
da pesmice bi zlagal. imena ne povem.

Kdo se bo oglasil. Sprejemamo prispevke res samo od sovrstnikov »za našim pozoriščem«.

sotnih glasovalo za samostojno občino. Vmes so bile mahinacije, da bi preprečili v Kotljah slovensko šolo.

1893 — zlata poroka Johan in Ana Pristovnik, pd. Krivograd na Brdinjah. Ze druga v toku bivanja kronista v Kotljah. Izbruhnil tifus, Obolelih 120 oseb, umrli trije, med temi Martin Logar, pd. Nacesnik. Zdravniki rekli, da kriva voda, kronist ne verjame, »ker malo in zmerno uživanje vode celo dobro zdravilo...«. Letina zelo dobra.

1894 — spet renoviranje. Sodeluje slikar Ignac Oblak iz Celja. Zaslužen Lenart Kuhar ter hiše Lužnik in Roženk. Pri popravilu Florijanovega oltarja našli napis: oltar zgrajen 1662, obnovljen 1834 (latinsko). Vizitacija škofa dr. Josefa Kahna. Sprejem — pozdrav najprej slovenski, potem nemški. Pridigar Fr. Centrih iz Guštanja. Dekan dr. Sommer iz Pliberka posebno razpoložen. Kateheza otrok dobro izpadla.

1895 — huda in dolga zima, veliko snega. Še 19. marca lahko s sanmi na Prevalje. Zato pa poleti huda suša, zmanjkalo vode mnogokje. Po 16 letih borbe, Kotlje samostojna občina — izločene iz občine Tolsti vrh.

FRANC BERNEKAR V KOTLJAH

1896 — izdelava nove prižnice in tabernaklja. Prižnico dela znani umetnik Franc Bernekar, rodom iz Starega trga pri Slovenjem Gradcu (Trubarjev spomenik v Ljubljani je njegova umetnina). Ves čas bivanja in dela v Kotljah stanoval pri Lenartu Kuharju, pd. Lužniku, ki je omenjen kot dobrotnik cerkve (znal rusko, bil v Jeruzalemu

Profesor Avgust Černetič:

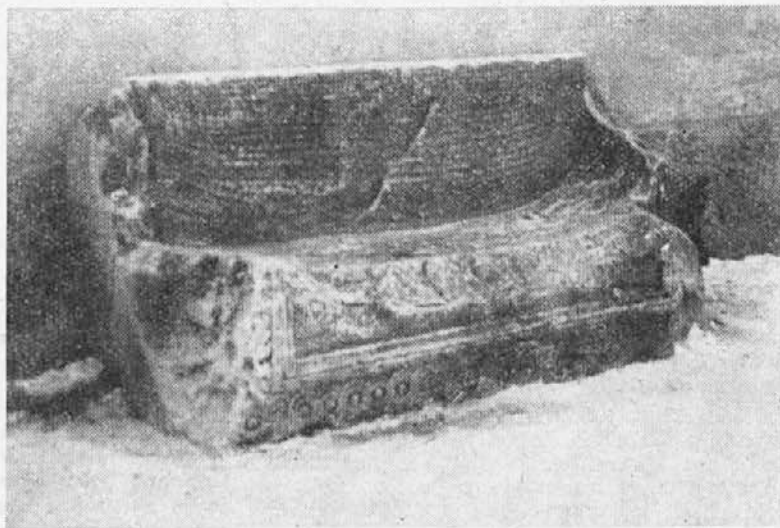
Še ena kulturna ustanova na Ravnah

Če izvzamemo večja mesta v Sloveniji, gotovo ni pri nas gospodarsko in kulturno tako pomembnega kraja, kakor je Guštanj. Jeklarna v Guštanju je znana po vsej Jugoslaviji. Tako veliko gospodarsko središče pa je zahtevalo tudi kulturno ustanovo — gimnazijo — in na Ravnah se bo opravljala letos že četrty velika matura. Guštanj-Ravne pa postaja znan tudi po svoji študijski knjižnici. Čeprav je bila ta ustanovljena šele pred nekaj leti, ima že lepo zbirko najrazličnejših knjig, revij in časopisov. Na polih in v skladišču je že skoraj 20 tisoč zvezkov. Pred kratkim se je pridružila omenjenim ustanovam še ena zelo pomembna za bodoči gospodarski in kulturni razvoj ne le Guštanj, marveč celotne Mežiške doline in celotnega okraja Slovenj Gradec — tehniški muzej. Prvo sporočilo o tej ustanovi in obenem prvi poziv vsem podjetjem, ustanovam in posameznikom za sodelovanje je objavil »Koroški fužinar« že v številki z dne 29. nov. 1951. Na žalost moramo reči, da prvi poziv ni bil sprejet, kakor bi bilo potrebno. Mnogi ga morda niso niti prebrali, drugi so verjetno zmajali z glavo in rekli: »Kaj je spet to in kaj hočejo imeti?« Ali pa: »Saj ne bo nič iz tega!«

Kljub vsem morebitnim pomislekom nekaterih in kljub nezainteresiranosti drugih, pa tudi novo dete živi in se razvija. Malo imamo že zbranega, toda nekaj pa že! Čeprav si ta ustanova še ne zasluži imena »muzej« in je zato še vedno »Zbirni urad za tehniški muzej«, vendar že lahko pokaže obiskovalcu marsikatero zanimivost. Kdor še ni videl, lahko vidi na Ravnah v tem Zbirnem uradu slike sta-

rih Prevalj, ko je še bilo tam razvito fužinarstvo; slike starega Guštanja, nekdanjega guštanjanskega trga in nekdanje tovarne ter druge slike. Druge bodo morda zanimale puške, ki jih je bilo treba polniti po cevi (od spredaj), ali poseben aparat za pečenje mesa, posebne skledice za gretje mleka in podobno. Spet druge bodo zanimale svetilnik, ko so naši predniki uporabljali za razsvetljavo treske namesto petrolejk ali elektrike, obličje izdelavo tresk, tehničar na funte itd. Za inženirje in tehnike imamo: »Traité de metallurgie« prof. Grunerja, atlas s profili raznih peči, strojev itd. Verjetno bomo dobili že kmalu vodno kladivo iz tovarne na Muti in drugo staro orodje. Vse to je brez dvoma važno, da imamo, toda

vse to je še zelo malo. Sedanji Zbirni urad in bodoči muzej mora imeti »vse in kakršne koli spomine, kj dokumentirajo naše tako pestro rokodelsko in industrijsko tradicijo«, je bilo poudarjeno že v našem prvem pozivu. »Pri zbiranju pa moramo pomagati vsi. Pomagati morajo posamezniki, ustanove, šole, društva.« In čemu vse to? Namen in pomen muzeja je mnogostranski. V muzeju bomo ohranili spomin na načine dela in življenja naših prednikov. Ohranili bomo naše tradicije. In te tradicije ne bodo služile samo turistu ali obiskovalcu, da si jih ogleda, one bodo služile predvsem vzgoji nove generacije in bodočih rodov. Služile bodo predvsem vsej šolski mladini, kj poslušava v šoli o nekdanji tehniki, o razvoju tehnike in o nekdanjem načinu življenja, v muzeju pa bo vse tisto lahko videla. Zato še enkrat pozivamo in prosimo za sodelovanje vse naše tovarne, rudnike in druga gospodarska podjetja, šole, ustanove, društva in posameznike. Kar koli imate ali boste našli, dostavite ali vsaj javite na: Zbirni urad za tehniški muzej na gimnaziji na Ravnah — Guštanj.

Sarkofag-rakev iz rimske dobe. Brančurnik, kjer ne gre mimo noben pošten popotnik, ne da bi zavil v njegovo krčmo, si jo je postavil za klop ob hiši. Muzej mu jo bo sedaj kmalu pobral.

in v Lurdu. Lenart Kuhar je opisan v delih Prežihovega Voranca kot Munk, odnosno Pernjak, v noveli Pot na klop pa kot Vužnik.

Kronist župnik Josef Pogačnik piše zadnjo stran — in se poslavlja. Pisava kaže prizadetost, Odhaja v Timenice na Koroško. Kroniko, ki jo je zastavil leta 1881, zaključuje 10. novembra 1896 s pripombo, da prihaja za provizorja Franc Štingl, češki rojak (pisateljsko ime Svečan).

1897 — Novi župnik in kronist Franc Štingl navaja, da je za Kotlej zaprosil sam. Instalacija 21. februarja. Pridigar Anton Kesner s Prevalj. 10. in 11. maja padlo mnogo snega sicer sicer dobra letina.

1898 — nič posebnega, pač pa zato leta 1899.

KOTLJE GORJO.

1899 — 3. junija ob pol dveh popoldne je izbruhnil požar pri Križanu (lastnik Tomaž Pleteršek). V pol uri je pogorelo 11 objektov: Staleker, Matevž, Križan, Ardelova bajta, Hrovat in končno še cerkev. Od cerkve je zgorel stolp in streha, zvonovi so popadali dol in popokali, razen manjšega zvona. Notranjost cerkve ni bila prizadeta. Pohvala guštanjanskim gasilcem.

Od Kogelnikove kmetije je gledal Prežihov Voranc kot 6-letni fantič, kako vse lepo gori, le šola ni hotela pogoreti (Solzice). Vaščani so bili prilično zavarovani in so si kmalu opomogli. Zvonove je prelil Samasa, peli pa baje niso več tako kot prej.

V tem nesrečnem letu dobi podružnica pri Smohoru nove zvonove (naročeni v le-

tu 1888) v teži 7, 3,5 in 2,5 dunajskih centov. Velika slovesnost — prišli tudi Štajerci s Sel itd. 3. decembra popravljena župna cerkev in prelit zvonovi. Obakrat tu dekan Bauer iz Pliberka, pridigar Valeš Vencelj iz Guštanja. Stara dva zvonova odkupi kmet Srotnekar in jih ne pusti odpeljati.

Letina zaradi suše julija in avgusta le srednja.

1900 — Kolavdacija gradbenih del obnovljenega pogorišča. Mošta toliko, da so ga posamezni kmetje pridelali tudi po 30 polovnjakov (10.000 litrov). Letina sicer srednja.

1901 — Letina srednja, sadja pa nič. Septembra sam dež. Nacesnik kupi Florijanovo bandero.

1902 — V Timenici umre bivši kotuljski župnik in začetnik kronike Jožef Pogačnik. Mrzlo in deževno do konca maja. Koncem septembra že slana. Sadja malo, ajdo pobralo.

1903 — Zelo dobra žetev, sadja dovolj. Omenjena smrt 93-letnega papeža Leona XIII. Cerkevna dobrotnika Napotnik in Mića Petrič-Roženkova.

1904 — 19. julija zastrupi Ana Žmavcer, pd. od Slosarjeve bajte, eno in polletnega otroka s fosforjem od vžigalic. Zmešalo se ji je — bila prej že dvakrat v norišnici v Celovcu. Poletje vroče in suho, čeprav ne tako kot drugod (n. pr. na Sudetskem). 2. novembra najdejo na Srotnekarjevem travniku mrtvega hlapca Filipa Wernigarja — kap. Letina slaba, žita malo. Nekateri kmetje kupujejo moko že decembra. Rojenih 28 — od tega 19 zakonskih in 9 nezakonskih. Kronist

pove, da so iz Kotelj samo tri nezakonske matere, šest pa je privandrank, posebno s Štajerskega. Umrlo 11 — 4 otroci in 7 odraslih. Porok 7 (to je prva navedba po Valeševem vzorcu kronike).

1905 — Iz Graza poročajo, da je 9. januarja prestopila v starokatoliško vero v Kotleh rojena Antonija Pristovnik. Ze od mladosti v Grazu in je imela tudi prej slabo vzgojo, kar kažejo okoliščine, da je njen oče doslej že 16-krat kaznovan zaradi tatvin.

Vizitacija — škof dr. Josef Kahn s sekretarjem Martinom Kovačem. Iz podatkov o sprejemu vidimo, da je bil takrat v Kotleh nadučitelj Johan Pinter, učitelj pa Franc Aichholcer, župnik na Selah Bartl, Pernat (aus Steiermark. Pridigar Johan Hornböck, kaplan iz Pliberka — poznejši župnik v Mežici). 7. julija umre cerkveni ključar Matevž Petrič, pd. Roženek — velik cerkveni dobrotnik. Kupil srednji zvon pri Smohoru, bandero in orgle na 6 registrov. Orgle napravila tvrdka Jožef Brandl iz Maribora, ki je napravila tudi orgle za mariborsko frančiškansko cerkev — na 34 registre. Orgle dobili šele jeseni, tako da jih darovalec ni več čul.

Julij in avgust huda suša, koncem oktobra že sneg, ki pa ne obleži. Rojenih 28, od tega 19 zakonskih in 9 nezakonskih (čudno, kakor prejšnje leto) od nezakonskih mater 4 Kotuljke, 5 od drugod (Štajerska!). Umrlo 25, od tega 10 otrok in 15 odraslih. Porok 8.

1906 — slikanje cerkve — dobrotnica Marija Petrič, Roženkova sestra. Delal akademski slikar Peter Markovič iz Roža.

Koncem oktobra že sneg, ki obleži. Zima huda in dolga.

Kulturno življenje guštanjskih dijakov

Ni namen tega kratkega članka ocenjevati prireditve, ki so jih pripravili guštanjski dijaki v preteklem letu, ampak samo na kratko o njih poročati. Članek naj pokaže, da dijaki niso marljivi samo pri delu, o čemer priča novozgrajena gimnazija, ampak tudi v vsem kulturnem življenju.

Guštanjski dijaki so si ustanovili svoje kulturno-umetniško društvo pred štirimi leti. Krstili so ga za MKUD »Samorastniki«, na čast in v zahvalo Prežihovemu Vorancu, ki se je od ustanovitve gimnazije pa do svoje smrti stalno zanimal za njo. V začetku je društvo le bolj ali manj živovarilo, v preteklih dveh letih pa se je zelo razgibalo. Ima več sekcij, od katerih so najdelavnejše: dramska, lutkovna, literarna, glasbena in šahovska.

Dramska sekcija je v preteklem letu naštudirala dve drami: ob priliki obletnice Prešernove smrti Ilke Vaštetove dramo o življenju in delu pesnika »Vselej človek«, v počastitev Finžgarjeve osemdesetletnice pa njegovo dramo »Razvalina življenja«. Prva ni preveč dobro uspela, ker v njej nastopa preveliko število igralcev in je bil stari guštanjski oder nekoliko premajhen. Zato pa je bila druga toliko boljša in je bila ena najboljših iger, kar so jih naštudirali kdaj guštanjski dijaki. Z obema so gostovali tudi po drugih krajih in zapustili povsod najboljši vtis.

Lutkovna sekcija obstaja na gimnaziji sicer že več let, vendar je šele v letošnjem šolskem letu pričela z rednim delom. Velike težave so ji povzročale lutke, ki stanejo precej denarja. Vendar jim je uspelo z denarno pomočjo ravnateljstva gimnazije nabaviti vsaj najpotrebnejše, tako da so za novoletno jelko že priredili svojo prvo predstavo »Žogico nogico«. Sedaj pa že pripravljajo novo igrico »Jurček razbojnik«. Da se je sekcija tako razgibala, ima največ zaslug njen marljivi vodja in režiser Sokolov Vlado. Mladi lutkarji imajo lepo urejen oder in bodo odslej prirejali redne predstave, tako da bo Guštanj dobil kmalu samostojno lutkovno gledališče.

Mladi literati izdajajo svojo revijo »Novo brazdo«, ki izhaja že četrto leto. Prvi dve leti sta izšli samo dve številki, ker med dijaki ni bilo širšega zanimanja za revijo. Lansko leto pa se je osnoval širši uredniški odbor,

ki je znal pritegniti dijake k sodelovanju, tako da je lani izšlo že šest števil, v letošnjem letu pa do sedaj že štiri. V reviji je priobčil nekaj pesmi tudi ljudski pesnik Blaž Mavrel, poročala pa sta o njem že tudi naš radio in mariborski »Vestnik«.

Glasbena sekcija je od vseh sekcij najmlajša, a vendar ena najmarljivejših. V začetku letošnjega šolskega leta je naštudirala pester glasbeni »Veseli večer«, s katerim je gostovala po raznih krajih našega okraja. Namen »Večera« je bil poživiti med ljudstvom zanimanje za narodno in umetno pesem, ki jo vedno bolj spodriva »moderna« jazz. Da je namen vsaj v majhni meri dosegel, je dokaz topel sprejem pri vseh gledalcih. Na sporedu je bilo več narodnih pesmi in pevski prizor »Večer na vasi«. Sekcija ima tudi lasten moški pevski zbor in orkester.

Sah je že od nekdaj zelo priljubljena igra med guštanjskimi dijaki. Ustanovili so si tudi

lastno sekcijo, ki je v preteklem letu zabeležila več pomembnih uspehov. V moštvenem prvenstvu okraja je zasedla prvo mesto in se tako plasirala v oblastveno, kjer je dosegla 3.—4. mesto. Sekcija je izvedla že tudi več kvalifikacijskih turnirjev in prireja redne mesečne brzoturnirje. Sekcija pa ima obilo težav, saj ima na primer samo pet komplet-nih šahovskih garnitur.

Velika škoda pa je, da je zamrla folklorna skupina, ki je še pred tremi leti obstajala na gimnaziji. Skupina je priredila turnejo po Svobodnem tržaškem ozemlju in povsod žela obilo uspeha. Gostovala je tudi v Ljubljani, kjer je bila ravno tako toplo sprejeta. Med dijaki še vedno vlada veliko zanimanje za folkloro, samo da žal ni človeka, ki bi vso stvar lahko vodil.

Dijaki pa tudi ne zanemarjajo izvenšolskega študija, saj imajo na razpolago študijsko knjižnico. Vsak dan sedi v knjižnici okoli trideset dijakov. Najraje segajo po knjigah Prežiha, Finžgarja, Meška, Jurčiča in od tujih Jacka Londona, Tolstoja, Knittla in Gorkega.

J. K.

Študijska knjižnica na gimnaziji na Ravnah je ena največjih kulturnih pridobitev kraja — in je namenjena predvsem vam, kovinarji! Obiskujmo jo in rastimo z njo!

Rojenih 32, od tega 6 nezakonskih (2 Kotuljki). Umrlo 17, od tega 7 otrok in 10 odraslih. Poroke 4.

1907 — 7. julija se utopi v ribniku na Kislji vodi Ohman Matija — nesreča. 10. septembra najden mrtev v šolski sobi Aleksander Kruh, pleskar iz Slovenjega Gradca — kap. Pleskal šolo. 11. novembra otvoritev novega šolskega poslopja.

Rojenih 36, od tega zakonskih 23, nezakonskih 13 — 6 Kotuljk, ostale Štajerke. Umrlo 25, od tega 15 otrok. Poroke 5.

Ze iz sedanjih navedb opazimo veliko umrljivost otrok. Kronist po svoje pere Kotlje in dolži Štajerke.

1908 — Huda suša. Zmanjkalo krme, nasprotno pa veliko sadja. Nekatere kmetije naprešajo do 40 polovnjakov (12.000 litrov) mošta. 9. novembra razparal vol pri krmljenju Tomažu Jelenu trebuh. Rojenih 20, umrlo 16, poroke 5.

1909 — Letina srednja. 16. decembra utopil v Meži pri Dobrijah 84-letni Filip Lužnik — nesreča.

Rojenih 28, od tega 25 zakonskih. Umrlo 15, od tega 3 otroci. Poroke 3 in ena v Novem mestu na Kranjskem.

1910 — deževno in hladno. Letina slaba. Popravilo poRožališkega zidu, nabava lestenca in svečnikov. Dobrotnik prevžitkar Valentin Lužnik s Prežihovega vrha. Lestenc izdelal Karl Tratnik iz Maribora.

Rojenih 16, nezakonski samo 1 — od ženske iz tuje fare. Umrlo 13, od tega 4 otroci. Poroke 2.

1911 — nabavljen novi križev pot, umetni-na Alojzija Zoratija iz Maribora. Dobrotnik

Lužnik Valentin, ki je prispeval prav tako za božji grob. Javna pohvala.

28. septembra samomor Marije Kacil, pd. Garnpratinje. Zastrupila s fosforjem. Ze ves teden hodila po gozdovih in tam prenočevala. Zmešalo se ji je, sicer dobra mati in skromna, poštena ženska.

Rojenih 29 — dvakrat dvojčki. Nezakonskih 11, od tega domačini 3, drugi »iz tujih župnij«. Umrlo 13, od tega 8 otrok. (Zakaj taka umrljivost med otroci, kronist ne pove — ali mošt?).

1912 — deževno in hladno, letina srednja, sicer nič posebnega.

Rojenih 24, od tega 4 nezakonski — vse tujke — Štajerke. Umrlo 15, od tega 10 otrok. Poroke nobene.

1913 — za to leto ni v kroniki nobenega vpisa.

1914 — V kroniki opazimo novo pisavo, pisec ni podpisan. Kronist navaja, da je leto 1914 v mnogočem nesrečno leto. Na novega leta gre zaradi oslabilih oči župnik Franc Stingl v pokoj na Nižje Avstrijsko. Nepodpisani kronist — najbrž kaplan Miha Kusterle iz Guštanja — ga opisuje kot visoko zaslužnega za slovensko literaturo in kler. Pod psevdonomom »Svečan« je dopisoval že kot kaplan v slovenske revije. Prispeval je kritike, ocene, prevode itd. Tudi v Kotljah je marljivo sodeloval kot publicist. Vedno med knjigami, zato je verjetno prej izgubil vid.

Januarja in februarja nadomestujeta Križaj in Kusterle iz Guštanja, 7. marca pride novi župnik Janez Katnik, star šele 27 let. Toda že 17. aprila oboli in po desetih dneh

umre. 29. aprila pogreb. Velika udeležba — 38 duhovnikov.

Zopet nadomestujejo iz Guštanja. Ivan Serajnik že pol na potu iz Timenic, odkoder je leta 1896 prišel tudi Stingl. Omenjena napoved vojne itd.

KRONIKA SLOVENSKA.

V kroniki novo poglavje. V Kotlje pride novi župnik Ivan Serajnik, rojak iz Roža na Koroškem. V lepi slovenščini in z lepo pisavo nadaljuje kroniko z zanimivimi vpisi in zaključki. Odločen Slovenec takoj od prvega stavka. Vkljub vizitacijam vpiše že tedaj v kroniko, »da je bil dne 26. decembra 1914 za novega celovškega knezoškofa imenovan profesor realne gimnazije v Mödlingu dr. Adam Hefter, rodom Bavarec, ki je drugega deželnega jezika nezmožen. Dejstvo, da biva jo na Koroškem tudi Slovenci, se je zopet prezrlo in tako so Slovenci zopet dobili pastirja, katerega ne bodo razumeli in kateri tudi njih razumel ne bo...«

Novi župnik in pisec kronike, Ivan Serajnik, je prišel na župnijo 5. decembra 1914 in župnikuje v lepih Kotljah še danes. Le dvakrat jih je moral zapustiti, ko so prišli volksverovci in nacisti. Prvič se je s kmeti umaknil, drugič so ga aretirali in pregnali.

Zaključujemo kroniko Kotelj z letom 1914. Nadaljnje dogodke te stare koroške župnije bo opisal za »Fužinarja« kronist kdaj sam.

Kaj pa druge kronike? Uredništvo vabi, da se oglašite, pa če so zapiski še tako skromni.

Izšla bo knjiga

Industrializacija Mežiške doline

Tov. Ivan Mohorič, znanstveni sodelavec ekonomske fakultete in tajnik Glavnega odbora za Tehniški muzej Slovenije v Ljubljani, je pripravil rokopis knjige, ki bo do podrobnosti prikazala vso delovno zgodovino našega koroškega kota.

Gre za gospodarsko monografijo jugoslovanskega dela Koroške, in sicer poleg mežiškega rudarstva za zgodovino znamenite prevaljske železarne in z njo povezanega laškega premogovnika ter guštanjske jeklarne. Obenem bo v knjigi obdelana tudi ostala ugasla in obstoječa industrija Mežiške doline do konca druge svetovne vojne. S tem v zvezi bo prikazana tudi borba rudarjev za socialne pravice, razvoj njihovega zadrugarstva, kulturnih pridobitev ter strokovni in gmotni napredek.

Knjiga bo imela naslednja poglavja in popise:

- I. Zgodovina mežiškega rudarstva
- II. Zgodovina železarne na Prevaljah
- III. Zgodovina guštanjske jeklarne
- IV. Zgodovina premogovnikov
- V. Ugasle industrije
- VI. Socialna politika
- VII. Industrija mineralnih olj v Dravogradu
- VIII. Eksploatacija gozdov in lesna industrija
- IX. Komunikacije
- X. Pričetki združništva na Koroškem
- XI. Strokovna izobrazba kadrov
- XII. Industrija kot faktor aglomeracije
- XII. Industrija kot faktor aglomeracije in baza nacionalne ekspanzije
- XIII. Kronološki pregled važnejših podatkov od 1665 do 1945

Že iz tega pregleda vsebine vidimo, da bomo dobili edinstveno knjigo o delu in življenju ljudstva pod Uršljo goro in Peco.

Društvo inženirjev in tehnikov podružnic Mežica—Guštanj, ki je pisca prosilo, da prvenstveno obdelava delovno zgodovino našega kraja, nazpisuje

PREDNAROČILO

na knjigo. Knjiga bo izšla, čim se bo javilo zadostno število naročnikov. V knjigi bodo priobčene tudi slike naših krajev in ljudi.

Interesenti naj se prijavijo na Društvo inženirjev in tehnikov rudnika Mežice, ali železarne Guštanj, ali pa na uredništvo Koroškega fužinarja, Guštanj.

Mnoga društva in organizacije se še niso oglasile, čeprav smo jih posebej povabili, da uporabijo naš list za uspeh svojega dela. Kljub temu pa smo prejeli dosti prispevkov in se moramo že opravičevati. Ne gre vse na naše pičle strani, posebno, ker so presledki izidov tako dolgi. Kar je ostalo, bomo hranili za naslednjo številko. Opravičujemo se predvsem študentom, ki so se delavskemu vabilu pridno odzvali in ne moremo objaviti nankrat vsega.

Dretnik Ivan, pd. Ajnžik:')

Od bunke do najlepše pesmi

!) To je napisal kmet Ajnžik (kako se to prav piše, menda nihče ne ve. Tu pravijo ponekod Ajnžik, drugod spet Anžek, potem Ainžič, zopet Hajnžik, ali Hainžek. Naš visokošolec tov. Franci Paradiž bo v svoji študiji o imenskih zanimivostih našega kraja obdelal tudi te reči). Fužinarji precej vzdržujemo stike z okoliškimi kmeti, posebno, kadar je moštovna letina dobra, zato zanimivo povest s kmetov radi priobčujemo. Je to beseda o napredku našega podeželja.

Pri nas na kmetih je bilo delo naših očetov in dedov v primeri z današnjim, veliko bolj težavno in primitivno. Zahtevalo je več napora in fizičnih moči. Ne mislim na delo na polju ali na sodobne poljedelske stroje. Obdelava strmih polj se kljub sodobni kmetijski tehniki ne bo dala v bistvu spremeniti, dokler bomo hoteli na našem strmem koščku zemlje pridelovati kruh. Vse dotlej se bomo morali prav tako kot naši očetje, sklanjati nad plugom s svojim neprenehim »hejchap« na ustih; mislim le na uporabo kmetijskih strojev. Ker takrat niso imeli še skoraj nič strojev, je bilo vse delo ročno, veliko bolj zamudno in težavno. Izmed vseh pa je bila brez dvoma najhujša — mlačev žita. Stari ljudje, med katerimi je mnogo upokojencev iz železarne, nam vedo o takratni mlačvi veliko povedati. Mislim, da cepec, ta predhodnik današnje mlatilnice, brez dvoma spada med zgodovinske zanimivosti našega podeželja. Ker je bila torej mlačev s cepci bolj zamudna, so kmetje (ker se jim ni mudilo kositi otavo) sparnali (zložili) žito v snopju po gumnih, parnah, ali pa pod streho po petrih in aherjih. Hlapec, ki je parnal, je dobil zato od gospodarja ene hlače, te si je pač raztrgal, ker je moral po vsakem snopu drsniti po kolenih.

Na dan sv. Egidija, po večerji, je prinesel gospodar prižgano svetilko in jo postavil na mizo pred »velikega hlapca«. To je pomenilo, da se mlačev začne, zaradi tega morda tudi ljudski pregovor: »Sv. Ilj prinese štil«. Veliki hlapec je bil s tem zadolžen, da prevzame skrb pri mlačvi — gospodarji ponavadi niso mlatili — to se pravi, klicati je moral ostale posle, in sicer zjutra ob enih, dveh, da so šli na gumno. Mlatili so, kolikor je pač bilo ljudi; po dva bolj malo kje, po štirje najbolj običajno, tudi trije, če je četrti manjkal, po šest, po osem, za kar pa so morali biti že zelo izurjeni mlatiči, da so ujeli takt. Ob ritmu udarjanja cepcev, so si kajpak povsod po svoje zložili besedilo. Najbolj običajno za takt štirih je bilo pri nas: »pika, poka, v vsakem kotu, bik na potu«. Za takt treh, ki se je res slišal, kakor da šepa, čeprav so vsi trije udarjali enakomerno in v enakih presledkih, pa so zložili: »krumpast p's, krumpast p's«, ali pa: »... je šov, ... je šov«, in sicer tisti četrti, ki je manjkal.

Uk mlačve pa ni bil tako preprost, kakor je bila mlačev sama. Ni se bilo lahko navaditi vihteti ročnik cepca tako, da se je bat zavrtel mimo leve strani mlatiča visoko pod strop in kar najbolj trdo padel na žitno snopje, vsakokrat seveda v pravilnem presledku. Če si bil z njim malo prepočasen ali prehitel, če ga nisi pravilno zasukal, je zadel ob sosedovega, kjer se je odbil in si ga ponavadi dobil naravnost na glavo. Nikjer pisano pravilo je veljalo, da se vsak šele takrat nauči mla-

titi, kadar dobi bunko na glavo. In tej bunki je malo kdo ušel. Če je že bil kak učenec tako spreten, da se je lahko ogibal udarca, mu je hudomušni sosed nalašč zadržal bat na snopju: les ob lesu je odskočil, bat v glavo »laika« in — izpit je bil položen; kratek pretek in delo se je nadaljevalo.

Mlatili so po navadi do štirih ali petih, potem so šli: volar v hlev k živini, isto tako kravarica in svinjarica, ostali pa so šli v prešo. To se pravi, pri večjih kmetih, kjer je bilo dosti poslov, so si delo tako razdelili. Pri manjših kmetih pa so eni opravili obenem pri živini in v preši. Sadje so takrat tolkli; priprave za to so bile »tovkavke« in veliko leseno »tovčno« korito, ki je bilo izdolbeno iz velikega, navadno bukovega debla. Tovkavke so bile kot metla nasajeni leseni bati, s katerimi so, držeč jih za ročaje, tolkli po v koritu naloženem sadju. Preden je bilo sadje dovolj zdrobljeno za prešo, jih je stalo precej truda. Obrizgani od tropin in soka niso bili tolkači sami, temveč tudi bližnje stene ali planke.

Samo en konkreten primer: za kakšnih 350 kg sadja, kar je zadostovalo za dve srednje veliki preši, so potrebovali dve uri, da so ga stolkli; isto količino sadja sedaj pri nas s sadnim mlinom, doma narejenim, zmeljemo v štirih minutah.

Sele, ko je bilo v preši gotovo, je bil zajtrk. Ne bomo razpravljali, kaj so imeli za zajtrk; prepričani pa smo lahko vsi, da naj so imeli kar koli že, po tolikšnem naporu jim je šlo v tek. Čez dan je bilo delo na polju. V glavnem je bila takrat jesenska setev, spravilo ajde, sadja in drugih pridelkov. Zvečer so bili spet do desetih, enajstih, če je bila bogata sadna letina, tudi do polnoči v preši. Kljub temu pa so morali zjutraj ob enih, dveh zopet na gumno. Neki nekdanji »veliki« hlapec mi je pravil, da se dostikrat sploh ni izplačalo iti spat, temveč si se kar naslonil nekam za dve, tri ure in delo se je začelo znova. Pri mlačvi so povsod hiteli z namenom, da bi bili prvi. To je bilo nerazpisano, a vendar veljavno tekmovanje.

Proti koncu 19. stoletja so se začele pojavljati pri nas prve mlatilnice, ki so bile pravo čudo. Na Tolstem vrhu so jo dobili menda najprej pri Veglnu. Slamoreznice so imeli že malo prej, tovarniške sadne mline pa so dobili pozneje. Če so z nabavo teh strojev zmehamizirali delo in toliko napredovali, da so neko delo opravili hitreje, si niso s tem prihranili na fizičnih močeh. Kajti vse te stroje so morali poganjati na roko.

Nikakor nimam namena, v tem članku obirati ljudi; predstaviti hočem na kratko le dva — sedaj že pokojna moža, — ki sta bila prva pobudnika, in sicer prvi za mlatilnico, drugi pa za sadne mline domače izdelave. Stari Kuplen, ki je kakih 8-ali 9 let pred drugo svetovno vojno umrl pri Steknetu, je bil doma iz Zvabeka. Za doto si je namreč kupil mlatilnico, in z njo — ne vem po kakšnem naključju — prišel v naš kraj. Vozil jo je po Gornjem Tolstem vrhu, Selenbergu in Strojni od kmeta do kmeta, da so z njo mlatili. Sam je imel to »časno« mesto, da jo je nalagal. Se razume, da je pri tem dobro obstal. Ob tej priliki se je seznanil in priženil na Kuplenovo freto. Na stara leta je to hubo prodal Konečnikovemu Anžiju, ki je imel pri Jagru gostilno v najem. Zato je tudi nekaj let pri Jagru svoj »avcih« užival in mislim, da ste ga vsi v Guštanju poznali.

Tega malega, puklastega, z malimi polzaprtimi, krmežljivimi očmi in po navadi slinavega močička se še prav dobro spominjam. Hodil je z drobnimi, mencajčimi, rekel bi nestrpnimi koraki in govoril s tankim visokim, skoro zadirčnim glasom. Mali rdeč nosej, ki mu je čepel nad razmršenimi, šteti-nastimi brki, je pričal, da ga je možej rad pil. Kakor pripovedujejo, je bila pri Kuplenu velika revščina doma. Ker niso imeli skled, je žena skuhala bolj trdo in gosto kašo ter z njo naredila po klopi kupčke, katere so »vrablni« — kakor je svoje otroke nazival — lizali. Bil pa je mož tudi nesrečen svoje dni. Saj mu je za davico pomrlo v enem tednu vseh sedem otrok. Ko so ga tolažili in pomilovali je dejal, da še bodo drugi. Res je še pozneje dobil sina in hčer. Sin, Dvornik Anzi, sedaj že pokojni, je bil nekaj let zaposlen v železarni. Imel je stari Kuplen to navado, da je silno rad govoril, in sicer tako goreče in vneto, da je čisto pozabil na dom. Ni bilo redko, da je pri kakem kmetu presedel več dni, ali da ga po ves teden ni bilo domov. Nekega predpusta ga je žena, ki mu je vedela šego, poslala par dni prej v Prosenov mlin po moko za krape. Tisti pust reva ni pekla krapov, ker je možič s tem punklem moke na rami še na pepelnico pri Peršetu govoril. Že kot obnemogel stavec se je včasih spomnil na ljubezen in še znanih več takih veselih dogodivščin. Mož je sicer v svojem življenju marsikatero polomil, pa tudi pogruntal, a mi se ne utegnemo več muditi pri njem.

Pobudnik in mojster sadnih mlinov pa je bil stari Suler, pd. Veglič iz Guštanja. Ta mali, čokat in gladko obrit mož je delal sadne mlina na domu, ali pa je šel na dom v (štero). Njegov mlin se je razlikoval od tovarniškega v toliko, ker ni imel ne brane ne zob, valja sta bila lesena in sta imela zarezane. V teh zarezah so bili zabiti kratki železni klini. Prvo leto je menda tak mlin trdo šel, drobil je pa še kar dovoljno. Potem je pa vsako leto rajši šel, ker se je obrabil, in je tudi vsako leto manj drobil, tako da so morali naknadno še s tovkovkami točiti. Ta mojster je bil tudi muzikant in sploh dobrovoljen mož. Posebno rad je imel takrat pri nas še ne tako običajno pijačo — kavo. Ob nji je vsakikrat prepeval:

Oh, kaj ženske bi začele,
ko bi ne b'lo kofeja sladkega,
noč in dan bi se jokale...

dalje je pa tudi jaz ne znam,

Bencinskih motorjev takrat še ni bilo, le najbolj podjetni so si omislili gepelj ali vodni pogon. Ti dve pogonski sredstvi sta bili vsekakor boljši, kakor pa ročni pogon, imeli pa sta tudi svoje slabe strani. Za ročni pogon mlatilnice so bile potrebne štiri krepke moške moči, pa če le-teh ni bilo dovolj, so morale pristopiti tudi ženske. Gonili so izmenoma, in sicer po deset minut v eni izmeni, izmene pa so bile štiri v vsakem »tušu«. Ko so kmetje vedno bolj spoznavali korist mlatilnice, so si jih začeli zapovrstjo nabavljati, in kmet, ki je ni zmozel, si jo je izposojeval. Toda kljub temu mlatilnica še ni popolnoma izpodrinila cepcev, niso bili še vrženi med staro šaro. Z mlatilnico so mlatili namreč samo oves, ječmen, ajdo in semensko deteljo. Torej žita, ki se zelo težko izmlati. Rž in pšenico pa so še naprej pobijali s cepci, ker so imeli vero, da se s cepcem slama bolj zmehta. Iz svoje lastne izkušnje pa vem povedati, da to ne drži.

Težava zase je bila — a to se še danes najde marsikje — rezanje krme. Gnati slamoreznic, posebno, če je še kdo pomagal z vrvjo na nasprotni strani, ali zadaj tisti, ki je nakladal, z nogu na nogavnico, še ni bilo tako posebno hudo. Slaba stran tega rezanja je bila, ker si zaradi ročnega pogona niso mogli veliko vnaprej narezati, temveč so rezali bolj

sproti. Mlačev žita je bila samo v jeseni, in še ta je bila v doglednem času končana. Rezanje krme pa se je vleklo skozi leto in dan; poleti sicer manj, tem več pa pozimi in vsak dan si bil deležen malo prahu. To sem v svoji mladosti tudi sam okusil.

Bolj redki premožni in napredni kmetje so si še pred prvo svetovno vojno nabavili bencinske motorje. Vsi ti stari tipi so bili težki in stabilni, zaradi tega jih niso mogli posojati. Po svetovni vojni se je mehanizacija kmetijskih del malo bolj razmaknila, in dočim se je že prej precej razširila, se je po osvoboditvi izvršila na tem področju pravcata revolucija. Medtem ko so si podjetni kmetje za časa stare Jugoslavije postavljali gepeljne in urejevali vodne pogone, so si med okupacijo omislili bencinske motorje. Na prste pa lahko preštejemo po vsej Mežiški dolini vse tiste, ki so si sami proizvajali električno energijo za luč in pogon. Danes si je pa to že marsikateri kmet uredil.

Hvale vreden je tudi sklep odbora »Hranilnice in posojilnice na Prevaljah«, ki je s prebitkom kupila bencinski motor, ki je bil montiran na vozu. Rajni Derviš, ki je bil po poklicu mehanik, je hodil z njim k članom mlatit.

Čprav sem doraščal med tema dvema vojnama, sem vse to zgoraj opisano delo okusil, in sicer v že bolj omiljeni obliki. Saj smo imeli pri nas mlatilnico in sadni mlin. Oba pa sta bila na glasu, da sta bila za pogon izredno težka.

Dočim pri mlatilnici nismo vedeli za vzrok, ker tudi vse izdatno vlivanje olja v ležaje ni pomagalo, smo za sadni mlin vedeli, da mu je kriva prerodka brana. Zobje so namreč skozi to redko brano predebelo nakrhjali sadje med kamne, in da smo bili kos temu mletju, smo morali vselej pristopiti trije. Pri trdih tepkah in pri lesnjačah sploh, pa smo morali prijeti štirje. Šele ko smo preurejali mlatilnico na motorni pogon, smo pri njeni »obdukciji« odkrili, da njeni valjni ležaji sploh niso bili več okrogli, temveč oglati in vsi zapacani.

Če smo imeli »zmašinati« samo nekaj malega, smo se sami lotili, večkrat smo morali gnati tudi trije. Če pa je bilo »mašinanje« večje, smo povabili koga od sosedov in smo potem seveda vrnil. Oče so obesili na žebelj pri vratih gumna žepno uro, da so vedeli dajati izmeno vsakih deset minut. Če si bil pri kljuki, se ti je zdelo, da so te minute daljše kot navadne; saj si komaj čakal znaka izmene. Vsi zasopljani, zaripli v obraz, potni že skoraj po vsem telesu in hlipajoč za sapo, smo vlekli z vsemi močmi vdano in potrpežljivo za kljuko mlatilnice, zobčasto kolesje je oglušujoče ropotalo, boben smo komaj in komaj držali v zadostni brzini, da je snopje lepo omlatil zrna. Prah se nam je lepil po rokah, obrazu, vratu, lašeh in dušljivo legal na prsa. Ko je slednjč le prišel čas, da smo ustavili, je bilo treba potisniti zrno in drob od stroja in razvezati snopje. Le za trenutek si lahko stopil na zrak, tu se je dalo pošteno odkajšljati in izdatno izpljuniti. Skoraj nezogibna posledica je bil vselej katar, če se že nisi močneje prehladil.

Ker smo tudi pri nas imeli vero, da se z mlatilnico omlačena slama ne da lepo narezati za krmo in da je bolj trda, smo seveda rž in pšenico mlatili s cepci. Rž smo navadno »štrajfali«. Priprava za to je bila poševna miza, po kateri si udaril s snopom trikrat po eni in trikrat po drugi strani. Potem si ga začel obdelovati s

»pacnom«, dokler ni bil prazen. Pšenico pa, čije zrno se ne da tako rado izluščiti, nismo mlatili na čisto, temveč smo vsak snop po petih udarcih ob mizo odvrgli in jo potem sparnali pod streho, da je »premrznila«. To napol omlačeno snopje so bili takozvani »golufi«. Mlatit pa smo začeli šele v adventu in smo toliko napredovali, da nismo hodili mlatit zjutraj, temveč smo šli zvečer po malci in raje nategnili tudi do polnoči. Mlatili smo navadno s štirimi. Naložili smo te, dostikrat od miši in podgan sesekljane snope v dve redi, v vsako po 24 snopov, iz teh snopov smo potem povezali štiri »otepe«. Naložili smo tako, da so bile pasine (del pasu, ki ima klasje) zgoraj, da smo tolkli najprej po njih.

(Dalje prihodnjič)

Poživimo

racionalizatorsko spodbudo

Sklep delavskega sveta in upravnega odbora Železarne Guštanj

Na razpravah o družbenem planu smo dobili še bližji vpogled, da je le dobro gospodarjenje edina pot do uspeha podjetja. Družbeni plan zagotavlja delovnim skupnostim, ki bodo dobro gospodarile, tudi direktno korist in omogočenje porasti življenjskega standarda sodelavcev (povečanje plačnega fonda).

Dobro gospodarjenje je sicer že stara utemeljena nujnost, a je tudi vedno nova potreba. Tehnični pokazatelji kažejo, da naše delo v primeri z drugimi proizvajalnimi delavnostmi v racionalnosti še zaostaja. Pa tudi sami vidimo, da je gospodarjenje s surovinami in z materialom pri nas na mnogih mestih premalo skrbno. Vsak privatnik se nam bi večkrat ali smejal, če ne bi bilo to njegovo, ali pa nas naučil, kako je treba štediti — če bi bilo to njegovo.

Pri izboljšanju našega dela (štednja z materialom, pospešenje in pocenitev delovnih procesov, vsestransko zmanjšanje režije itd.) moramo sodelovati vsi. Delovna skupnost smo in za skupne koristi gre, zato ni med nami nekoga, ki bi moral bolj gospodariti in nekoga, ki bi smel to bistvenost prospeha zanemarjati. Delavski svet in upravni odbor sta sprejela sklep, da se pozornost do pravega gospodarjenja poživijo po vseh obratih in na vseh delovnih mestih. Sodelavci lahko podvzamejo ukrepe in prijavljajo racionalizatorske predloge preko komisije, ki jo je zadalžil upravni odbor. V komisiji so:

predsednik: ing. Franjo Mahorčič, tehnični direktor;

podpredsednik: Zupan Ivan, glav. meh.;
člani: ing. Franjo Novak, šef OTK — Boris Florjančič, šef nove jeklarne — Gostenčnik Engelbert, šef gosp. račun. sektorja — Djuro Došen, član upravnega odbora ter Avgust Kuhar za direktni referat.

Komisija ima nalogo sproti obravnavati predložene predloge. Sodelavci lahko prijavljajo svoje predloge po kateri poti želijo; vsa mesta so dolžna, da predloge čimprej dostavijo v obravnavo komisiji.

Vse eventualne motnje, ki bi jih sodelavci imeli pri tej svoji spodbudi, je prijaviti upravnemu odboru železarne.

Prežihov Voranc:

Od Meže do Poljane

(Konec.)

Prevaljam pravijo dolga vas. Pred petdesetimi leti so tukaj demontirali obširne plavže in valjarne ter jih prenesli v Donawitz na Gornje Štajersko. Tukaj se je izcimila ena od korenin današnje nemške monopolistične težko-industrijske družbe »Herman Göring-Werke«. Tisoči delavcev so se preselili, ostale pa so razvaline plavžarskih poslopij ter upokojenci.

Takrat je Prevalje prvič vrag vzela.

Po prevratu so Prevalje nenadoma postale središče za reševanje koroške polomije. Prišli so okrajni državni uradi vseh vrst, obmejna postaja, centrale raznih družb, razna tajništva, poslanci. Ker ni bilo primerne zapora za okraj, so ga sezidali z občinsko novico. Ko je bilo vse prirejeno, kar potrebuje dobra okrajna uprava, so vse naprave kratko in malo premestili v Dravograd.

Takrat je Prevalje drugič vrag vzela.

Ostalo je le arest, ki čaka, da se preselejo vanj razni pravičniki tega sveta. Ljudje trdijo, da ta čas ni več daleč. In ostala je cerkev, ki je svoje dni veljala za svet kraj, za tako svet kraj, da je neko prevaljsko romarico, ki je romala v Šentandraž v Labodsko dolino, tamošnji spovednik iz spovednice nagnal, ko mu je zapala, odkod je priromala:

»Kaj pa laziš semkaj, ko si iz svetejšega kraja, kakor je ta podelani Šentandraž.«

Čisto brez vsake romantike ležijo pred nami današnje Prevalje. Niti romantična razprodaja ugaslega leškega rudnika, ki leži pol ure hoda, ni mogla rešiti njih slave, njih legend. Hej, osemdeset hiš, sedem sto ali kaj hektarjev grunta, zarašlega gozda, vrtovi, vile — kaj ne zaslužijo vse to zanimanja narodnih zveličarjev in pravičnikov?

Spet stopamo poleg Meže. Njene vode so zdaj zelene čiste, ker je ne blatijo več pralke premoga. Pri Stoparju, kjer priteče vanjo potok Reka iz Šentandraja, bi lahko zavili ob njej v ta obmejni kraj, kjer je Meško pisal svoje »Tihe večere«. Še pred njim je neki drugi fajmošter razširil slavo tega kraja.

Bila je huda suša, ki je pretiila uničiti vso poljsko rast. Kmetje so se pogajali

z župnikom za prošnje na Strojno, da bi bog dal dežja. Ponujali so mu pet rajnisov, fajmošter pa je zahteval deset. Naposled so zdržali kmetje. Procesija se je vršila ob velškanski udeležbi kmetov. Toda prošnjaki se še niso utegnili vrniti domov, ko se je vliil dež. Vendar je komaj orosil naravo.

Kmetje so znova šli k župniku.

»Premalo ga je bilo! Saj sem vam pravil, da za pet rajniš ne more biti kaj posebnega!« jim je ta razložil vzrok neuspeha.

»Naj ga bo zdaj za deset rajniš,« so rekli farani.

In spet je šla procesija ob še večji udeležbi. Spet se priprošnjaki še niso utegnili vrniti domov, ko se je že začelo neurje. Najprej se je vliil dež, potem pa je začelo nasipati točo, da je uničilo vso rast.

Zdaj so se kmetje hudovali, kaj da je to? Župnik pa jim je stvar pojasnil:

»Majhna pomota! Za pet rajniš je bilo premalo dežja, za deset pa preveč. Za sedem ali osem bi ga bilo ravno prav.«

Na Poljani, kjer se odcepi cesta proti Pliberku, izprežemo. Stara prostrana domačija je to, nekdanje graščinsko posestvo, čigar lastniki so volili poslance v veleposestniški kuriji za koroški deželni zbor. Veleposestniška kurija je bila nemško-nacionalna trdnjava. Ravno tistemu Pernatu iz Meže, o katerem sem spočetka govoril, pa gre zahvala, da je poleg mnogih drugih stebrov te trdnjave razbil tudi tega. Najprej je zadolžil lastnika do vratu, nato pa mu je vzel posestvo in ga naposled prodal prvemu, ki mu je izpolnil račun. In v poljanskem primeru je bil kupec ravno Slovenec.

Če bi nadaljevali pot, bi se kmalu znašli v kraljestvu Pece in njenih planinskih sosed. Vsa veličastna se dviga Peca pred nami. Njena pobočja ter žlebovi, ki se zvišajo okrog njih, imajo v sebi toliko posebnosti in toliko življenja, da se izplača odpraviti se v ta raj, kakor ga imenujejo nekateri, ali v ta pekel, kakor ga preklinjajo drugi. Toda do izvira Meže, ki je za Peco, je še več kot polovica poti, in popotnik jo mora nastopiti svež in spočit. Zato ostanem danes na Poljani.

SPOROČILO UPRAVE IN UREDNIŠTVA.

KOROŠKI FUZINAR izhaja četrtletno, in sicer po več številkih skupaj. Ker sta izšli prva in druga številka lani novembra, izide naslednja skupna številka letos februarja, potem maja, avgusta in zopet novembra.

List je namenjen sodelavcem in svojem naše delovne skupnosti, ki ga dobijo v direktni razdelitvi, odnosno prodaji. V kolikor ga naročijo drugi interesi, poravnajo naročnino ob prevzemu. Razpečevanja lista v prosti prodaji ni. Utemeljeni primeri in naročniki izven Guštanja poravnajo naročnino potem čekovnega računa Zelezarne Guštanj pri Nar. banki št. 6471-331-161, s pripisom »za Fužinarja«. Cena, odn. naročnina lista je odvisna od vsakokratnih stroškov (vsebina, obseg, naklada) in je označena na listu.

Do p i s i, odnosno prispevki, ki odgovarjajo smotru lista, so zaželeni, in upravni odbor je v tem smislu apeliral na vse ustanove in organizacije v kraju. Honorirajo se naročeni sestavki in stvari, ki krepijo namen lista. Rokopisov ne bomo vračali.

Služba ambulante v Guštanju

Oba zdravnika ordinirata istočasno vsak v svoji ordinaciji dnevno, razen ob nedeljah in praznikih od 7. do 13. ure.

Aktivne delavce in uslužbence Zelezarne Guštanj in njih svoje sprejema tov. dr. Anton Novak, vse ostale prebivalce pa tov. dr. Boštjan Erat. V izvenslužbenih urah se sprejemajo samo nujni primeri.

Oba zdravnika se menjata tudi v nedeljski dežurni službi. Zdravniška dežurna služba začne ob sobotah, oz. na dan pred praznikom ob 12. uri in traja do ponedeljka, oz. do dneva po prazniku zjutraj. Zdravniška dežurna služba je objavljena vsakokrat na razglasni deski pred vhodom v ambulanto in na razglasni deski dežurstev v tovarni. Dežurna služba zdravnikov je seveda samo za nujne primere in jo opravljata zdravnik na domu. V ambulanti je neprekinjena bolničarska služba. Dolžnost dežurne bolničarke je, sprejeti vsak nujen slučaj, mu nuditi prvo pomoč in po potrebi takoj poklicati zdravnika.

Zobna ambulanta posluje vsak delavnik, razen sobote, od 7. do 13. ure. Namesto ob sobotah posluje dvakrat tedensko, in sicer ob torkih in četrkih tudi popoldne od 15. do 18. ure.

HALO! TUKAJ ŠPELA ...

Je že vse prav in lepo, toda pri uporabi telefonov mora obstojati nek red. Če kličeš n. pr. težko kovačnico, gotovo pričakuješ, da se bo na drugi strani oglasil najmanj drugi bas razjezenega delovnega mojstra, ki mu boš lahko povedal, kar pač moraš. Pa slišiš: »Tukaj Špela... Niti ne veš, če si prav zvezan, in moraš še vpraševati, če nisi morda zvezan s kakim privatnim stanovanjem, kajti Špel je povsod dosti.

Telefon je torej treba uporabljati samo takrat, kadar gre za nujno uradno sporazumevanje in tako, kakor je prav. Tončk, Kristin, Mick in drugih takih lepih imen je več, zato je treba pri dvigu telefonske slušalke vedno povedati najprej obrat, potem šele ime. N. pr. mehanična ta in ta, kladivarna ta in ta, čistilnica ta in ta itd. Važen je vedno obrat, kajti šele takrat veš, da si prav klical.

Seveda, kadar je kdo že toliko znan, da ga vsi poznajo, se lahko zadere v telefon s svojim imenom. Najboljše pa je, da vedno vsak pove obrat in ime, odnosno urad in ime. Mnogo manj bo vpraševanj in zamud.

Zakaj pa naših barak ne fotografirate?

Saj res, Guštanj bo mesto, kapitalna izgradnja je odlična, delavci gradijo hiše in vse je sijajno... Pa poglejte malo v naše barake! Še za časa teh opanašanih Thurnov v Guštanju ni bilo kaj takega...

Prav imate! Tiste barake tam niso v redu in tudi niso naše gore list. Te naprave so iz dobe »heil Hitler«-sistema in bodo iz Guštanja izginile. Ta naša trditev ni prazna beseda, vsi vidite to. V Guštanju bo letos zopet cela vrsta novih stanovanj, predvsem pa nov samski dom. Naši marljivi in dobri sodelavci se bodo preselili v dostojna stanovanja.

Vsi razsodni ljudje pa vedo, da ob tako veliki gradnji in na mah vseh potreb ne moremo zadostiti, zato smo morali in moramo uporabljati še te obstoječe barake.

Dokler pa je tako, je treba tudi ta zasilna stanovanja pravilno vzdrževati. Nekaj kriv-

de nosi uprava hiš, kajti propadajoče stvari je treba popravljati, kar se pa ne izvršuje vestno. Nekaj krivde pa bodo morali prevzeti ponekod tudi stanovalci. Zakaj toliko razbitih šip, polomljenih vrat, izruvanih podbojev, iztrganih kljuk, pobranih svetil in žarnic. Pri že itak mizernem stanju barak se take stvari toliko bolj poznajo in niso niti v korist niti v čast našemu delovnemu človeku. Kaj pomeni vzdrževanje in pozornost stanovalcev samih, dokazujejo posamezni kotički samcev in družin, ki so si znali v teh skromnih razmerah urediti prav svetle in snažne domove.

Naš cilj je, da te barake čim prej izpraznimo, na tem Guštanj dela. Guštanj sedaj rase. Noben otrok ni takoj mož, nekaj let poteče, preden zraste. Naša dolžnost zato je, da do takrat tudi te provizorije redno vzdržujemo — tako hišna uprava, kakor stanovalci sami!

Stanovanjski problem v Guštanju, ki velja od nekdaj kot neurejen, se je v povojnih letih s povečanjem kapitalne izgradnje in hitrim razvojem naših proizvodnih sil še znatno zaostril. Poleg težnje, odpraviti bedne stanovanjske prilike, je bilo nujno oskrbeti primerne prostore vedno večjemu dotoku prebivalstva. Kot dediščina so nam ostale tako imenovane »personalne« hiše, katerih ena se še vedno potika v sklopu rastoče železarne. Okupator si je iz stanovanjske stiske pomagal s provizoriji — barakami in večina njih služi žal še danes številnim družinam kot začasno zatočišče do preselitve v novo naselje na Čečovju. To takozvano »taborišče« zahteva vsako leto precejšnje vsote za popravila in vzdrževanje, čeprav je uprava kot stanovanjska in sanitarna komisija zainteresirana na čimprejšnji odstranitvi teh podrtij. Stanovanjska stiska se je v zadnjih letih celo stopnjevala.

V teh okoliščinah se porajajo želje posameznikov-reflektantov za gradnjo lastnih stanovanjskih hišic. Uprava železarne je med neštetiimi drugimi ukrepi za izboljšanje družbenega standarda z razumevanjem podprla iniciatorje. Aprila 1951 je bila ustanovljena stanovanjska zadruga, katere cilj je bil, da poveže investitorje ter jim kolikor pač more nudi primerno pomoč pri nabavi materiala. Po uredbi in dani možnosti dobave kredita je država dodelila prvim osmim graditeljem dolgoročne brezobrestne kredite. Poleg omenjenih je v letu 1951 pričelo z gradnjami večje število novih investitorjev, ki do sedaj niso črpali kredita. Z lastnimi sredstvi so le-ti gradili vse do ukinitve nižjih enotnih cen. Po izidu uredbe o zidanju stanovanjskih hišic delavcev in uslužbenecv, po kateri pripada graditeljem 80%-ni popust pri nabavi gradbenega materiala, je zaprosilo večje število interesentov za kredit pri DIB. Skozi vse leto si je zadruga prizadevala izposlovati kredit, uspela pa je šele ob zaključku gradbene sezone. To je v znatni meri oviralo napredovanje gradenj, medtem ko je večina zadružnikov z nezaupanjem gledala na zadrugo, čeprav ta sama problema kreditiranja ni mogla rešiti. Višina kasno dodeljenega kredita je znašala 9.100.000 dinarjev, potrebe pa vsaj dvakrat toliko! Omenjena kvota je porazdeljena med zadružnike zadovoljila komaj 12 interesentov. Žal kredit za omenjene še do danes ni odprt, kljub številnim dostavljenim formularjem, dokumentacijam, taksam in ugodnim vedno novim zahtevam banke. Negativna stran zavlačevanja koriščenja kredita je v tem, da graditelji v mrtvi sezoni ne morejo nabavljati potrebnega materiala.

Letos so dane za izgradnjo stanovanjskega naselja na Čečovju vsled nizkih kreditov ozke možnosti. Zato je tembolj potrebno omogočiti šestnajstim graditeljem dovršitev stavb.

Uprava Železarne se skupno z zadrugo že dalje časa ukvarja s prošnjami za dodatni kredit zadružnikom v višini deset milijonov dinarjev. DIB FLRJ, Glavna centrala, je pojasnila, da trenutno ne razpolaga z nikakršnimi rezervami dolgoročnih kreditov za zidanje stanovanjskih hišic, da pa bo, čim bo sprejela od nadrejenih organov dodeljene kvote, — iste dostavila republiškim organom v nadaljnjo razporeditev na podjetja — ključne objekte. S tem lahko upamo, da bo v kratkem tudi ostalim prosilec kreditov udovoljeno.

Franc Gašper:

GRADNJA STANOVANJSKIH HIŠIC

»Moja hišica je moj grad«. Tri delavske hišice v Suhu.

Pod Smrečnikom, kjer je bil prej »žabjota jhta«, rastejo lepi domovi kovinarskih družin.

Novost za urade

Velika podjetja kakor je naše, imajo mnoge prepiske in pošte. Zunanje pošte dobimo včasih tudi do 300 komadov dnevno.

Da je nad vso to množino pošte mogoč pregled in da je pri sklicevanju na akte možna takojšnja ugotovitev, katero službeno mesto je predmet obravnavalo, so pisma navadno označena še s posebnim znakom uradnega mesta, na primer: pravni — P/Sl, ali nabavni — V/Za, ali gl. mehanik — Z/NN in podobno.

Ko se potem kdo sklicuje na naš tako označeni akt, je takoj znano, kdo je stvar obravnaval in kdo jo spet dobi. Po takem znaku vemo za oddelek in celo za povzročitelja akta, da, celo za daktilografa. Zmešnjave odpadejo.

Namesto označevanja na gornji dolgočasni način, so nekateri uradi uvedli številke. Korespondenčna mesta so v tem primeru označena; namesto pravni, prodajni, priprava dela itd., rajši z I, II, III, IV itd. Ker je teh korespondenčnih mest manj kot zvezd, se nekako navadiš tudi tega registra. Torej kakor koli, le nek znak mora biti.

Najboljši pa je naslednji način označevanja aktov, ki se pri nas že marljivo uporablja. Navedli bomo najbolj svetel primer nekega našega korespondenčnega mesta, ki je označilo svoj akt na naslednji, do podrobnosti jasen način.

18d/112—333 GR/KR—HR Mi/Te — št. 347

Pri sprejemu pisma, ki se je sklicevalo na ta naš znak, smo bili namreč takoj na jasnem, da gre za naslednje:

18d — pomeni 18 predal desne omare tistega urada, kjer so to odlično pismo napisali;

122 — pomeni 122. stran referentove mape za ta predmet;

333 — je zaokrožena številka takozvane grane, ali po naše veje;

GR — je splošno znani Grajko Rajko, ki je nastopil včeraj službo v dotičnem oddelku;

KR — je Kompoš Rezika, ki zamenjuje bolno Hompoš Reziko in ji bo potem ta šihl vrnila;

Mi — sta začetni črki besede mišjek in istočasno besede milina, ki mora pri uradovanju vladati;

Te — pomeni teto, ki je ta dan skuhala zajtrk namesto mame;

št. 347 — pa pomeni število referentovega zaporednega, tako jasno označenega akta. Neka motnja tu ni mogoča, ker je uporabil št. 347 ta dan na vsem svetu seveda samo ta naš referent.

Proti takemu označevanju, odnosno proti izpuščanju navedbe oznake, je možen samo ukrep popolnega in — ter ekshibita — to se pravi, dve moči več, ali: kuža mačko, mačka miško pod to goro zeleno...

Prežihov Voranc:

Skrivna bralnica

Poglavje iz romana Pristrah

Iz poglavja Vorančevega romana, ki ga ni mogel več dokončati, prinašamo prvi del, v katerem opisuje značilno kmetško hišo in dimnico starega sloga.

Ko smo ga vprašali, kje je videl tako hišo, je rekel, da je bila to stara hiša na Kravperzi.

Vohneča domačija na Vrheh je bila zelo nedostopna, čeprav ni bila preoddaljena od sveta. Ležala je na precej visokem hribu ob sami koroško-štajerski meji, toda kljub temu se od Vohneta nikamor ni videlo. Ozadje proti zapadu je bilo zadelano z Brdinjani, ki so delale deželno mejo. Od severne strani so zapirali vsak pogled strmi bregovi Selovca, na južni strani so se vlekli Vrhi, vzporedni z njimi pa Pogor, ki je bil veliko višji; na vzhodu se je pa razprostirala dolgohrbta Gmajna in zakrivala mislinjsko dolino. Vohneče je bilo le s slabimi potmi zvezano z dolinskimi svetom, zato je veljalo za samotni kraj.

Nakljub samoti in nedostopnosti pa je bila daleč naokrog le malokatera hiša tako obiskovana kakor Vohneča, zakaj pri Vohnetu so bili gospodarji že par rodov tudi živinozdravniki. To se pravi, nekateri gospodarji so nekoč kar na svojo roko začeli s tem poslom, medtem ko sta zadnja dva gospodarja bila že nekje v šolah. Sedanji gospodar se je spoznal celo že na ljudske bolezni in je bral bolezni že iz bukev.

Soseska je imela do Vohneče hiše neki občutek, ki je bil podoben pol strahu pol pa spoštovanju. Tega občutka ni gojila le do gospodarja Foltana, ampak ga je imela pred vsemi prebivalci te hiše, tudi pred posli. Cela stvar se je zdela dovolj skrivnostna in človek nazadnje le ne ve, ali gre vse po pošteni poti. Tu je bila soseska deljena na dva tabora; en tabor se je davno sprijaznil z vsem, kar se je pri tej hiši godilo, medtem ko se drugi ni mogel sprijazniti ne z velikimi črnimi bukvami, ki jih je včasih gospodar odpiral pred ljudmi, še manj pa s strašnimi duhovi, ki so prihajali iz meddverja poleg dimnice. Oba tabora pa sta bila enih in istih misli, da so pri Vohnetu zelo petični ter da morajo imeti nekje skrit cel žakelj starih tolarjev.

Cela Vohneča domačija na zunaj ni kazala, da bi se kje pod njeno streho valjali žaklji s tolarji, zakaj bila je precej zanemarjena in zelo starinska, toda bila je zelo prostrana. Pokrivala je celo koleno, ki je molelo iz pobočja Brdin, čeprav je bilo vsega skupaj le troje poslopij, postavljenih na to koleno. Najpoglavitejša stavba je bila brezdvomno hiša sama, prostorna in raztegnjena stavba, ki je pričala o zelo visoki starosti. Bila je seveda čisto lesena in postavljena v takem slogu, ki ga je bilo v teh krajih že zelo težko zaslediti. Zato naj mi bo dovoljeno, da to stavbo opišem in na ta način rešim pozabljeno slovo, ki je že izumrl.

Prednjo, pročelno stran hiše je tvorila podolgovata lopa, ki je segala od enega konca hiše do drugega in je potemtakem merila morda kakih deset klatfer ali še več. V to vežo so vodila le ena sama, široka vrata, ki pa niso bila v sredi, ampak pomaknjena nekoliko na levo stran. Razen vrat pa je bilo izrezano v lesene stene še dvojne majhnih za ped velikih

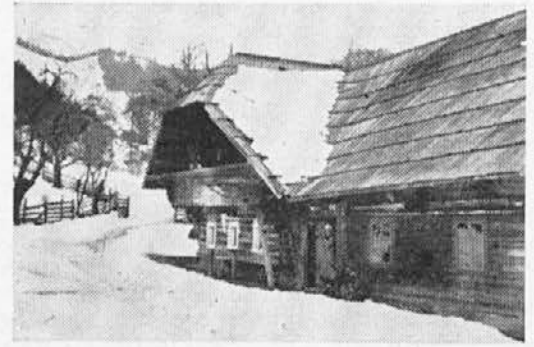
odprtih, ena taka odprtina levo od vhoda, druga pa desno od vhoda. Če si se spravil čez visoki prag v vežo, si moral ali biti že zelo vajen, da si našel vhod dalje v notranje prostore te hiše, ali pa si moral imeti mačje oči, da si se znašel, zakaj cela veža je bila do zadnjega kotička nabita z razno ropotijo, ki se na kmetih potrebuje, in z ropotijo, ki se na kmetih ne potrebuje več, pa se zato nekam odlaga. Ko si se torej navadil teme, ki je v veži noč in dan vladala, si videl, da vodijo iz nje tri vrata v notranje prostore hiše. Najbolj široka gaz je vodila do vrat na skrajni levi strani. Do vrat na sredini in do onih na skrajni desni strani veže gazi niso bile tako široke, kar je dopovedovalo, da se ta dva vhoda ne uporabljata tako često, kakor prva vrata na levi strani, ki so vodila v glavni stanovanjski prostor, to je v dimnico. Kadar si stopal v dimnico, si moral noge neverjetno visoko dvigniti, da si prišel čez visoki prag. V tej dimnici, ki je zavzemala celo levo krilo velike Vohneče hiše, se je živelo skoraj vse življenje velike kmečke družine s kakimi šestimi posli.

Druga, ali srednja vrata, so iz veže vodila v osrednji prostor hiše, ki ni bil ne za stanovanjsko sobo ne za shrambo, ampak nekako za vse skupaj. V tem prostoru je moralo biti tudi neko ognjišče, zakaj tukaj je gospodar kuhal in čobril svoje coprnije za živino in za ljudi, da je smrdelo pol ure daleč. Tudi se ni zlepa zgodilo, da bi kak človek, razen gospodarja, stopil skozi ta vrata, zato so se ga ljudje resnično bali.

Tretja vrata na desni strani so vodila v tako imenovano »novo hišo«, v sobo, ki je zavzemala celo desno krilo velike stavbe. Že ime je izdajalo, da je prvotno bivališče bila le dimnica in pa pred dver poleg nje, ta prostor pa je nastal pozneje, ko so za to nastopile gospodarske potrebe pri hiši. Ta soba je služila gospodarjem za bivališče, za spalnico, za shrambo važnejših stvari. V tej sobi so se rodili otroci in so umirali gospodarji že par sto let zaporedoma. Okna te sobe so bila za spoznanje večja kakor v drugih prostorih, toda bila so zelo močno prekrizana z železjem.

Vsak prostor je imel torej svoja posebna vrata v vežo, ki je bila zgrajena iz debelih, tesanih brun, tako da so bili notranji stanovanjski prostori dobro zavarovani pred mrazom in pred vročino. Prej sem še pozabil povedati, da so v enem kotu veže tudi kure imele svoje prebivališče. Cela stavba je bila od stoletnega dima popolnoma zakajena in po tramovju je vse gori do vrha podstrešja ležalo za ped debelo saj. Zato pa se les ni kvaril in je bil kljub starosti še kot železo. Iz lope so v desnem kotu vodile stopnice na podstrešje, pod njimi pa so druge stopnice vodile v klet, ki je bila pod »novo hišo«.

Medtem ko je hiša zavzemala celo južno stran velikega dvorišča, je hlev zavzemal njegovo severno stran. Hlev je bil zelo dolga, podzidana stavba, v katerem je bilo prostora za najmanj dvajset glav govedi ter za toliko svin in ovac. Čeprav so bili nad hlevom skednji in parne, kamor je vodil tako zvani »most«, po katerem so se pridelki spravljali z vozom pod streho,

Stara kmetška hiša na poti iz Mežice na Peco. Stavba sliči tipu slovenske alpske hiše.

stavba ni bila previsoka, ampak se je le zdela bolj široka in razčepčena. Tretja, zapadna stran tega dvorišča je bila zadelana s kaščo, ki pa je bila s svojim zadnjim koncem že potisnjena v breg, kateri se je tam začel vzpenjati proti vrhu Brdin. Kašča je bila visoka stavba, ki je imela v pritličju klet za sadjevec, v prvem nadstropju je bilo stanovanje za preužitkarje, za stanovanjem je bila prostorna stiskalnica, a šele nad stanovanjem je bila prava kašča, to je shramba za žito, za suho mesnino, za suho sadje in za praznično obleko cele družine, razen gospodarjev. Vsa stavba je bila izdelana iz težkih, čisto porjavelih in tesanih brun.

Edino vzhodna stran dvorišča torej ni bila zadelana s kakim poslopjem in se je zato z dvorišča videlo proti Pohorju, kolikor je to dopuščala Gmajna, ki se je širila nedaleč stran. Dvorišče je bilo torej nekak četverkotnik, ki so ga od treh strani obdajala poslopja, poslopja pa je vezal visok plot iz »špevt«, ki so jih cepli doma. Čez tak plot drugače ni bilo mogoče priti, kakor čez prilaz ali skozi leso, ker je bil na vrhu poln zobčastih koncev nalašč za ostronih »špevt«. Take plotove so v starih časih delali okrog taborišč. Skozi plot so šle štiri lese na vse štiri strani sveta in poleg vsake je bil še en prilaz za pešce. Ob plotu so rasle meter debele tepke in lesnače, ki so bile že na pol suhe, pa so skoraj še vsako leto rodile. Taka stara drevesa so stala tudi okrog domačije, pod njivami in po travnikih in so dokazovala, da je Vohnetova kmetija bila res staro selišče ter da so se njihovi predniki že v davnih časih bavili s sadjerejo. Videlo pa se je, da tudi sedanji gospodarji niso bili slabi nasledniki svojih prednikov, zakaj okrog domačije se je razprostiral cel sadovnjak mladega, doma cepljenega sadnega drevja.

Tej samotni domačiji se je nekega sobotnega večera aprila meseca leta 1848 približeval Strahun s svojimi dolgimi koraki. Prišel je bil od koroške strani, vendar zadnjih par streljajev ni šel po navadni poti, ampak je že pri sosedovi lipi krenil s kolovoza in izginil v gozdu za njim. Sele čez kake pol ure je pokukal iz gozda nad Vohnečo kaščo, iztegoval nekaj časa svojo glavo iz za debla debele smreke in ker ni opazil ničesar sumljivega na dvorišču, jo je ucvril s svojo čudno, poganjačo se hojo proti hiši, kjer je izginil v temni veži.

Tega leta je bila vigred zelo pozna. Sneg je ležal do sredine sušca meseca, potem ga je sonce po sončnih krajih sicer počasi zgrizlo, po senčnih krajih pa se je še vedno trdovratno držal. Dnevi so bili megleni in mračni in namesto toplega vigrednega dežja, je tu in tam pršel celo suh sneg in megel, ali pa je nasipalo babje pšeno. Včasih so kmetje že sušca meseca

posejali sončne njive, vsaj oves so že tega meseca spravili v zemljo, letos pa še govora ni bilo o kaki setvi. Le po bregovih Selovca so kmetje že začeli razvažati gnoj po njivah in nekateri so tudi že orali, vendar so njihovi leseni merjasci že po par brazdah leno počivali na njivah. Podoba je bila, da bo letos zelo pozna setev in zato so kmetje glasno zabavljali čez tako vigrad.

Tudi te sobote dan je bil podoben celi vigradi; bil je pust in čemerren. Nebo je bilo tako nizko zatlačeno z meglami, da so puščale nad Vohnetom le nekaj praznega oboda, medtem ko je bil sosednji Selovec do ene tretjine pokrit z njimi. Vendar je bilo zelo čudno, da je ravno ta mali prostor med meglami in Vohnetovo domačijo bil napolnjen z vsemi barvami, kar jih je na svetu in od daleč se je zdelo, da pri Vohnetovih že svetijo, ker so se majhna okenca lomila v luči teh nakopičenih barv. Podoba pa je bila, da bo ponoči zopet začelo snežiti.

Dolgi Strahunovi koraki so kmalu premerili dvorišče in prestopili prag hišnega vhoda. Ker se je že mračilo, je bilo v veži seveda že skoraj popolnoma temno, toda tema Strahuna ni ovirala. Vedel je za gaz, ki vodi do dimnice in takoj je nameril svoj korak proti njej. Ko je vstopil v dimnico, ni pozdravil nikogar, čeprav sta bili v dimnici dve ženski, in sicer gospodinja Vohnetinja, ki je imela opravka pri ognjišču, in pa hišna terba Burga, ki je sedela na tnalu sredi dimnice in prekladala neke treske. Ta Burga je bila Vohneče hišno kvožnje, to se pravi, da je bil njen dom pri Vohnetu, čeprav se sama ni vedno držala tega doma, in je včasih za kak teden zapustila hišo in se brez cilja klatila po okolici, dokler se zopet ni vrnila. Navadno je bila Burga čisto nora, kadar se je mesec mladil, potem pa ji je odnehalo in takrat je bila zmožna pri Vohnetu opravljati kakaj lažja dela, še najrajši je sekala steljo, vendar delala sploh ni rada. Tudi govorila je zelo težko, toda zato je tem laže in tem glasneje vpila, da so jo včasih slišali po celo uro daleč. Kadar je bila razburjena, je bila celo nevarna in zato so se je izogibali vsi, če se je le dalo. Edino pred gospodarjem Foltanom je imela strah.

(Dalje sledi.)

Slike za to izdajo so prispevali:

DOLINŠEK MAKS, Guštanj — slike na straneh 4, 12, 17, 20, 23, 25, 26, 30;
KOVACIČ JOŽE, Maribor — sliko na strani 16;
KAMNIK, Guštanj — sliko na strani 13;
Ostale slike smo prejeli od uradov in posameznikov brez navedbe fotografov.

***

Lekarna je nazadnje samo nekaka odlična trgovina, le s to razliko, da jo potrebuje sleherni in v primeru potrebe zelo hitro. Guštanj je velik kraj s popolno gimnazijo in z veliko industrijo, lekarna pa še nima. To ni več samo nerodno, to že ni več prav.

Redkobesednost na vlaku.

A.: »Ali vi radi potujete?«
B.: »Kdo?«
A.: »Vi!«
B.: »Jaz?«
A.: »Da.«
B.: »Ne.«

TEDEN KOROŠKIH ŠTUDENTOV

Guštanjaska gimnazija na Ravnah bo letos dosegla število 100 maturantov. Ob tej priliki bomo poudarili kulturni napredek Slovenske Koroške in povezali okoli koroških Raven tradicije koroškega kulturnega dela.

Program »Tedna koroških študentov« bo delovni program. Zaključek tedna pa bo izlet na Uršljo goro in Peco, na ti dve naši krasni gori.

Ravenski študentje se za te kulturne dni že pripravljajo, fužinarji pa bomo pomagali.

DELO TELOVADNEGA DRUŠTVA GUŠTANJ SE LEPO RAZVIJA.

Tekmovanje v čast 10. obletnice JLA, v katerem je naše društvo doseglo v merilu LRS deveto mesto, v okrajnem merilu pa prvo mesto, je končano. Po kratkih desetih mesecih obstoja je bil to gotovo lep uspeh.

Pred nami so nove naloge. Tekom februarja bomo imeli občni zbor društva in bomo prevzeli novo ime. Upamo, da nas bo naslov »Partizan« vodil naprej še k lepšim uspehom in še k večjim zmagam na polju telesne vzgoje. Do sedaj je bilo naše delo usmerjeno samo na redne vaje in na orodno telovadbo. Po občnem zboru pa bomo vključili še lahko atletiko, odbojko in košarko. Odbor moramo razširiti in pritegniti delavljne ljudi. To ne bo težko, saj se iz vrst naših najmlajših razvijajo vidni talenti za vse panoge, tako da bomo lahko v kratkem času soudeleženi na vseh tekmovanjih.

Naša »zgodovina« ni dolga. Naše telovadno društvo je bilo ustanovljeno oktobra 1950. Takrat smo dobili dvorano, ki je bila do tedaj zasedena po drugih gospodarjih in je služila za kino-dvorano. Za silo smo si za naše namene uredili prostor. Orodje, ki je bilo na razpolago, je bilo v slabem stanju. Telovadni konj in koze so ostali brez usnjene prevleke (čudno, noben najemnik ne doda ničesar, vedno le kaj zgine). Bradlja je imela samo eno lestvico (drugo so verjetno pokurili, ker star les rad gori), drog pa je ostal za silo uporaben (železa se ne da kar tako uničiti).

Hujši pa je bil problem vaditeljev. Načelnico smo pridobili v osebi tovarišice Radušnikove, ki je delo stooštoto izvršila, saj je za pripravo akademije vodila v težkem položaju kar tri ženske oddelke — članice, pionirke in podmladek — ter je bila vedno na razpolago z nasveti. Upamo, da nas vkljub težkočam tudi v naprej ne bo zapustila.

Začeli smo pri pionirskih. Sprva veliko zanimanje, potem pa je nekoliko popustilo, ker je bila dvorana pozimi mrzla, verjetno pa tudi disciplina za posamezne razposajenčke nekoliko prehuda. Potem so prišli mladinci in nekaj članov. Ženske oddelke smo vključili šele po občnem zboru 1951. Od takrat dalje vadijo vsi oddelki, razen podmladka, za katerega nimamo vaditelja.

Telovadnico smo opremili z vsemi potrebnimi rekviziti, tako da je izbira orodja precej zadovoljiva. Hud problem je gmotna zadeva. Vsako društvo naj bi se vzdrževalo samo. To je zelo lepa reč, toda prireditve in članarina še ne zadostujejo, zato moramo še trkati pri množičnih organizacijah in pri tistih ustanovah, ki se za to reč še interesirajo. Imamo pa dobrega blagajnika v osebi tov. Mihelčiča. Upamo, da bo stvar vodil v smislu napredka telovadnega društva tudi v naprej, kakor do sedaj!

*

Naše ceste. — V zimskem času je res vse lepo zamrznjeno in solidno, tako tudi ceste. Ko pa mráz — to odlično sredstvo za urejevanje cest — mine, je pri nas spet »joj-mene«. Gotovo nikjer na svetu ni tik ob silišču toliko odličnega peska, kakor v Guštanju, zato pa tudi ceste zlepa kje niso tako blatne in neizravnane, kakor prav pri nas. Ko smo nedavno dopovedovali občinskemu možu, kako ni in kako bi moralo biti, je pripomnil, da bodo kmalu volitve in bomo imeli prilžnost pokazati, kako se da ta reč napraviti po naše. Seveda smo se pri prič razšli. — Res, tukajšnja podjetja kar naprej vozijo, celo traktorje imamo, da se sled bolj pozna. Torej, jaz bom vozil in kvaril, ti pa popravljalj! Dam ti v to svrhu seveda nič. Bodi vesel, da sploh vozim.

LISTNICA UREDNIŠTVA

Upravni odbor se zahvaljuje vsem, ki so prispevali sestavke za cilj in namen lista. Opozorili smo na sodelovanje in še opozarjamo. Koroški fužinar je glasilo naše delovne skupnosti in pri tem list vseh delovnih ljudi našega kraja, na katerem koli področju ročnega in duševnega dela za napredek našega koroškega doma in za vsestranski napredek socialistične Jugoslavije.

*

SMUČARSKI KLUB »FUŽINAR«

se v našem listu sploh ne oglasi; tačasni urednik je namreč velik sovražnik športa. Zato pa naš smučarski Fužinar, ki je povzel ime po našem listu, odlično dela.

Poročila o republiškem smučarskem prvenstvu, ki je bilo letos organizirano v Guštanju, povedo o tem delu dovolj. Listi so o tem pisali dovolj, zato samo nekaj citatov, iz katerih je razvidno, kako so naši Fužinarji vso reč pripravili:

»... Organizacija je bila odlična, prav tako tudi progá, tako da so naši mednarodni tekmovalci Kordež, Knific, Kandare, Pogačnik, Smolej in drugi izjavili, da je bila ta progá vkljub njihovim številnim nastopom v inozemstvu najboljša, na kateri so kdaj koli doslej tekli...«

Dalje spet beremo:

»... V odlični organizaciji društva Fužinar je bilo danes tekmovanje za republiško prvenstvo v klasični kombinaciji in skokih. Tehnična in ostala priprava je bila izredno skrbna in se je poznalo, da so ji kumovali preizkušeni smučarski delavci. Tudi skakalnica je bila brezhibno pripravljena, prav tako pa tudi obsežen prostor za gledalce, katerega so morali prireditelji nalašč za to očistiti...«

Fantje in dekleta, lepa je vaša stvar; prinaša zdravje, močno voljo ter čast in ponos Guštanju na zelo učinkovitem področju.

*

NEKAJ ZA ŽELEZNIŠKO DIREKCIJO

»Slovenski poročevalec« je dne 10. februarja 1952 objavil naslednjo vest:

Kdaj bo dobil Guštanj pošteno železniško postajno poslopje?

Ce smo doslej še tako opravičevali zavlačevanje novogradnje dovolj prostornega in ustrežajočega postajnega poslopja v Guštanju, se danes to ne da več. Dnevno vstopa in izstopa na vsak vlak v tem kraju 700—800 potnikov — dijakov, delavcev, turistov in ostalih prebivalcev. Guštanj tako naglo rase, da se nič ne čudimo, če bo res sredi tega meseca že proglašen za mesto. Kaj klavrnó pa bo, če bo tako industrijski center nekaj kilometrov od državne meje životaril z železniško postajo, kjer nima niti pitne vode, niti zavetja pred dežjem in snežnim viharjem; zadnjič, ko je hudo snežilo, si lahko videl zunaj postaje več kakor sto ljudi, za katere v prenatrpani čakalnici ni bilo več prostora in to ljudi, ki so pravkar prišli od vroče martinovke, od dela, kjer so se tako ali tako ogreli. Kaj čudno, če si ne bi v tem čakalju nabrali prehlada. Čakalnica postaje Guštanj ni nič večja kakor čakalnica v mali vasi — Paki ali kje drugod.

Upravičeno pričakujemo, da bodo na Direkciji državnih železnic postavili v plan novogradenj vsaj letos tudi Guštanj.

*

CENA DANAŠNJE TROJNE STEVILKE JE 40 DIN.

Izdaja: upravni odbor Zelezarne Guštanj — Urejuje: uredniški odbor — Tiska: Mariborska tiskarna - Maribor — Odgovorni urednik: Avg. Kuhar.